

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní politika a diplomacie

Stret záujmov velmocí v oblasti Střednej Ázie

Diplomová práce

Autor: Bc. Slavomíra Hostová

Vedúci práce: Mgr. Nicolas Maslowski, Ph.D.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a vyznačila všetky citácie z prameňov.

V Prahe dňa

.....

podpis

Pod'akovanie

Rada by som pod'akovala môjmu vedúcemu, pánovi Mgr. Nicolasovi Maslowskemu, Ph.D. za odborné rady a cenné pripomienky, ktoré prispeli k skvalitneniu tejto diplomovej práce.

Obsah

Zoznam tabuliek a ilustrácií	5
Úvod	6
1. Región Strednej Ázie v medzinárodnej politike.....	9
1.1 Teoretické ukotvenie problematiky.....	9
1.2 Charakteristika regiónu Strednej Ázie	10
1.3 Konfliktná línia	12
a. Environmentálne problémy	13
b. Voda	14
c. Hranice a etnické konflikty	19
d. Islamský extrémizmus a terorizmus.....	22
2. Veľmoci a Stredná Ázia	27
2.1. Definícia veľmoci.....	27
2.2. Kritéria veľmoci	29
2.3. Porovnanie mocenského vplyvu veľmocí	32
a. Vojensko-bezpečnostné kritérium.....	33
b. Ekonomické kritérium.....	48
c. Soft power	66
2.4. Stret záujmov veľmocí (Nová veľká hra)	75
2.5. Zhody záujmov veľmocí v regióne	77
Záver	82
Literatúra	86

Zoznam tabuliek a ilustrácií

Tabuľka 1- Prítomnosť ruských vojenských síl v štátoch Strednej Ázie.....	36
Tabuľka 2- Prítomnosť amerických vojenských síl v štátoch Strednej Ázie.....	40
Tabuľka 3- Zhrnutie vojensko-bezpečnostného kritéria mocenského vplyvu svetových aktérov v regióne	46
Tabuľka 4- Zhrnutie ekonomického kritéria mocenského vplyvu svetových aktérov v stredoázijskom regióne	61
Tabuľka 5- Zhrnutie kritéria mäkkej moci v porovnaní mocenského postavenia svetových aktérov v stredoázijskom regióne	72
Obrázok 1- Predpoklad vojensko-bezpečn. vplyvu veľmocí v regióne po roku 2014.....	43
Obrázok 2- Vývoj obchodu medzi Ruskom a regiónom Strednej Ázie (v miliónoch \$)	49
Obrázok 3- Vývoj obratu vzájomného obchodu Číny s Strednej Ázie v miliónoch \$.....	50
Obrázok 4- Vývoj obchodu medzi EÚ a regiónom Strednej Ázie (v miliónoch €)	52
Obrázok 5- Obchodný obrat jednotlivých aktérov v regióne v roku 2010 a 2012.....	62
Obrázok 6- Predpokladaný obchodný obrat jednotlivých aktérov v regióne po r.2014	63

Úvod

Región nekonečných púští i najvyšších vrchov sveta, rozsiahlych stepí a dlhých riek. Región, ktorý spojil čínske impérium so západnou civilizáciou, Západ a Východ. Región, ktorý bol niekoľko storočí súčasťou najrozsiahlejšej a najrozvinutejšej obchodnej cesty v dejinách ľudstva. Na tejto Hodvábnej ceste sa vyvíjal región Strednej Ázie, vstrebávajúci rozličné civilizácie, etniká, kultúry, jazyky, filozofické myšlienky, náboženstvá a ďalšie vplyvy. Zabudnutá oblasť sveta sa premenila v atraktívny región, ktorý sa stal postupne obeťou najväčších dobyvateľov sveta, Alexandra Veľkého, Džingischána a ďalších. S útlmom Hodvábnej cesty, ktorú vystriedal rozvoj námornej dopravy, prešiel región do krátkeho zabudnutia, aby sa stal v 19.storočí opäť miestom súťaženia o geopolitickú moc a vplyv. Veľká hra medzi britským a ruským impériom trvala takmer celé storočie a región Strednej Ázie sa len pasívne prizeral, ako o jeho ďalšom osude veľmoci rozhodnú. Sovietska sila rozhodla a začalo sa tak písať ďalšie storočie stredoázijskej histórie, tento krát v duchu sovietskej dominancie. Región, ktorý bol domovom stovky jazykov, rôznych etnických skupín, náboženstiev a kultúr sa začal premieňať v homogénnejší celok- celok sovietsky, ktorý znamenal poslušnosť voči dominancii, potlačovanie kultúrnej a jazykovej diverzity, no zároveň sa stal zdrojom rozvoja infraštruktúry, poľnohospodárskej výroby, industrializácie, zakladateľom moderných miest a inštitúcií. Koniec Sovietskeho zväzu znamenal začiatok novej éry stredoázijského regiónu, tento krát samostatných novovzniknutých piatich republík, Kazachstanu, Uzbekistanu, Turkmenistanu, Tadžikistanu a Kirgizska. Mladé republiky plné entuziazmu nastúpiť na vlak smerujúci k destinácii menom demokracia však pomaly strácali prvotné nadšenie. Sovietsky politický model, ktorý tu bol prítomný viac než 70 rokov nepredstavoval najstabilnejší základ pre konštruktívnu budúcnosť a spoločné črty, ktoré mladé republiky po svojom „patrónovi“ zdedili, v podobe centralizácie, autoritatívnosti, paternalizmu a mnohých ďalších tak v riešení vynárajúcich sa ekonomických, politických, ale i environmentálnych a bezpečnostných problémov nijako neprispeli. Strategická poloha Strednej Ázie, obkolesená na severe Ruskom, na východe Čínou, na západe Kaspickým morom a na juhu Afganistanom a zároveň prírodné bohatstvo, ktoré pod zemou táto oblasť ukrýva však prispeli k tomu, že na riešenie svojich problémov nezostali stredoázijské štáty dlho sami. Exotická oblasť s nejasnými lokálnymi tradíciami a nestálou politickou stabilitou sa tak

postupne otvorila svetu a ten pre ňu prejavil záujem. Dnes sa v súvislosti s oblasťou Strednej Ázie spájajú predovšetkým predstavy o výbušnom regióne, v ktorom svetové veľmoci súperia o prístup k energetickým zdrojom, najmä k ropе a zemnému plynu. Mnohí tak poukazujú na opakujúcu sa históriu imperiálneho súťaženia Veľkej hry o moc z 19.storočia, označujúc dnešnú situáciu v regióne prívlastkom *nová*. Do pozornosti sa dostal región nie len v svojom okolí, ale i v Zámorí a stredoázijské krajiny tak boli schopné diverzifikovať svoju zahraničnú politiku a prilákať obchodných partnerov. V novom miléniu získal región nový rozmer, vykryštalizovali sa tu jasné geopolitické, ekonomické a strategické záujmy svetových veľmocí.

Diplomová práca, „*Stret záujmov veľmocí v oblasti Strednej Ázie*“, predstaví región Strednej Ázie a charakter vzájomných vzťahov svetových veľmocí v rámci tohto regiónu, kedysi zatracovaného, dnes geopoliticky prinajmenšom zaujímavého.

Hlavnými výskumnými otázkami tejto práce sú: Ktorých mimo- regionálnych aktérov možno považovať za veľmoci v oblasti Strednej Ázie? Na základe akých kritérií je im status veľmoci v tomto regióne prisudzovaný? Aké sú základné ciele a záujmy týchto veľmocí v jednotlivých stredoázijských štátoch? Dochádza tu naozaj k nebezpečným stretom záujmov a hrozbám konfliktu medzi veľmocami? Aké postavenie majú v tejto „hre“ samotné stredoázijské republiky? K čomu vedie *Nová veľká hra* o Strednú Áziu a aké môžu byť jej dôsledky? Dokážu sa svetové veľmoci dohodnúť alebo sme svedkami *hry s nulovým súčtom*?

Pre lepšie pochopenie a vysvetlenie tejto problematiky bude prvá kapitola diplomovej práce venovaná podrobnejšiemu predstaveniu regiónu Strednej Ázie. Od teoretického uchopenia pojmu *región*, cez charakteristiku tohto regiónu a to jak z hľadiska spoločných, tak i odlišných znakov jednotlivých štátov, až ku konfliktom, ktoré vzájomné vzťahy dlhodobo sužujú. Početné konflikty týkajúce sa vodnej správy, hraníc, etnických problémov, extrémizmu, terorizmu a ďalších oblastí sú pretrvávajúcim problémom, ktorý sa samotným stredoázijským štátom nedarí riešiť. Pochopenie zdroja týchto konfliktov a správania samotných krajín nám ďalej pomôže vysvetliť iniciatívy a záujmy zo strany svetových veľmoc, ako i postavenie stredoázijských republík v spomínanej *Novej veľkej hre* o Strednú Áziu.

Druhá kapitola sa už bude zaoberať postavením a vzťahmi jednotlivých svetových veľmocí v regióne Strednej Ázie. Na základe definovania pojmu *veľmoc* a jej kritérií bude následne možné porovnať mocenský vplyv svetových aktérov Ruska, Číny, USA a EÚ, aspirujúcich na tento post a to v otázke ich tvrdej i mäkkej moci v stredoázijskom regióne.

Na základe tohto porovnania a jeho výsledkov budú následne skúmané možné strety záujmov daných svetových veľmocí v regióne, vychádzajúc najmä z argumentov o rozpútaní *Novej veľkej hry*, ako i Huntingtonovej teórie *Stretnutia civilizácií* a Brzezinskeho *Veľkej šachovnice* a v úplnom závere i zhody ich záujmov, ktoré prinesú odpoveď na negatívne predpoklady a obavy z vývoja súťaživosti veľmocí v Strednej Ázii.

Vzhľadom k dlhodobému svetovému skúmaniu problematiky regiónu Strednej Ázie boli v diplomovej práci využívané predovšetkým odborné články analytikov a odborníkov na túto oblasť. Obzvlášť prínosnými boli publikácie francúzskych autorov Marlène Laruelle, Sébastiena Peyrousa a ich ďalších kolegov zo *Central Asia and Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*, transatlantického výskumného a politického centra. Dôležitým informačným zdrojom boli i početné knižné publikácie, medzi inými i Josepha Neya, Zbigniewa Brzezinskeho, Samuela Huntingtona, Alexandra Cooleyho, či Borisa Rumera, ktorí významne prispeli k vývoju a záverom tejto práce. Prevažná väčšina literatúry je cudzojazyčná, výnimku však tvorí dôležité príspevok českého odborníka na región Strednej Ázie a Kaukazu a vedeckého pracovníka na Katedre ruských a východoeurópskych štúdií Fakulty sociálnych vied Univerzity Karlovej, Slavomíra Horáka. V neposlednom rade boli v práci použité i internetové zdroje, ktoré sa k téme stretnutia záujmov veľmocí v regióne Strednej Ázie dopodrobna venujú a pružne reagujú na aktuálne zmeny v regionálnom i svetovom dianí a ich dopady na túto oblasť.

1. Región Strednej Ázie v medzinárodnej politike

1.1 Teoretické ukotvenie problematiky

História teritoriálnych štúdií síce siaha do obdobia expanzie európskeho imperializmu, avšak ako samotná vedná disciplína získala svoje miesto až po vypuknutí Studenej vojny. Viedol k tomu záujem poznávať rôzne regióny sveta, ich kultúry, náboženstvá, demografiu, etnické zloženie, atď. Jedným z regiónov, ktoré sa postupne svetu otvorili, bol i región Strednej Ázie a to najmä vďaka intenzívnemu zhromažďovaniu informácií ruskými a britskými cestovateľmi, vojakmi a vedcami.

Pred samotným predstavením stredoázijského regiónu sa vnúka otázka: Ako definovať oblasť, resp. *región*? Pojem *región* je síce bežne používaným termínom, no jeho definícia nie je tak jednoznačná a závisí od spôsobu a hĺbky skúmania. Región tak môže byť definovaný na základe istých kritérií. Starší pohľad prináša regionálna geografia, ktorá chápe regióny ako prírodné javy, či organické subjekty a ich hlavnými znakmi sú jednotnosť, homogenita, či spoločná identita. Cieľom regionálnej geografie bolo do obdobia 50. rokov zmapovanie formálnych regiónov, a to na základe ich priestorovej identifikácie a vzájomných geografických kontrastov. V tomto duchu prináša definíciu profesor regionálnej geografie Viliam Lauko v knihe *Úvod do regionálnej geografie*, kde definuje región ako: „(...) zložitý dynamický priestorový systém, ktorý vznikol na zemskom povrchu na základe interakcie prírodných a socioekonomických vzťahov.“¹ Iný pohľad na vymedzenie pojmu *región* priniesla Rada Európy a to v návrhu charty o regionalizácii z roku 1994, kde zohľadňuje práve ľudský rozmer. Región preto definuje ako: „(...) územie, ktoré z geografického hľadiska vytvára výraznú entitu alebo zoskupenie podobných území na báze historickej kontinuity a ktorého obyvateľstvo spájajú určité spoločné črty a prianie udržať a ďalej rozvíjať svoju identitu s cieľom podnecovať kultúrny, sociálny a hospodársky rozvoj.“²

Pre zjednodušenie preto možno tvrdiť, že *región* tvoria prvky „*prírodné i humánne, reálne i duševné*“.³

¹ BAŠOVSKÝ, O. LAUKO, V. Úvod do regionálnej geografie. SNP Bratislava, 1990. Str. 118. ISBN: 9788008002783

² KLAMÁR, R. Plánovanie rozvoja regiónov na lokálnej úrovni v nových podmienkach demokracie (na príklade vidieckeho mikroregiónu). In IŠTOK, R. (ed.). Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie. Prešov : FHPV PU, 2006. Str.2. ISBN 80-8068-500-2.

³ ROTH, K. BRUNNBAUER, U. *Region, Regional Identity and Regionalism in Southeastern Europe*. LIT Verlag, Münster, 2008. Str. 21. ISBN: 9783825813871

Dlhodobé poznatky a početné cestopisy, ktoré popisovali geografický systém oblasti Strednej Ázie, jej podnebie, ale i spojujúce znaky v podobe jazykov, náboženstva, kultúry a etnického zloženia, viedli k čoraz ucelenejšej predstave a záujmu. Postupne tak začali vznikať i samostatné inštitúty a univerzitné programy zaoberajúce sa podrobnou štúdiou stredoázijského regiónu.

1.2 Charakteristika regiónu Strednej Ázie

„V Strednej Ázii sa situácia udalostí mení nie každú hodinu, ale každú minútu. Preto hovorím: Ostražitosť, ostrážitosť, ostrážitosť... (...) Éra Tisíc a Jednej noci, s jej podivnou zmesou divokosti a nádhery, kómy a vzrušenia, rýchlo mizne a čoskoro prezradí všetky svoje tajomstvá vede.“⁴

Lord Curzon (1889)

Takto bola Stredná Ázia vnímaná v období Lorda Curzona. Dlhú dobu bol región len vzdialenou oblasťou uprostred ničoho, oblasťou púšte, hôr, či pastvín, no i dôležitou pasážou kočovníkov, migrantov a obchodníkov na Hodvábnej ceste. Vplyv na tento región prichádzal zo všetkých strán, Západu i Východu, z Číny, Indie, stredozemných krajín a neskôr i Ruska, dochádzalo tu k stretu kresťanstva, budhizmu, židovstva, moslimstva a mnohých ďalších. Vzájomné vzťahy kmeňov, lokalít, náboženstiev a jazykov postupne vytvorili prirodzené znaky stredoázijskej identity.⁵

Už začiatkom 18.storočia prišli prvé náznaky prenikania Ruska do tejto oblasti a ich vyústením bolo postupné obsadenie celého regiónu Boľševikmi po roku 1917. Z historického hľadiska bol teda región pod nadvládou cárskeho Ruska od neskorého 19. storočia až do samotného rozpadu Sovietskeho zväzu, teda po dobu sto rokov. Mnohí historici a odborníci na medzinárodné vzťahy sa zhodujú na názore, že rozpad ZSSR a osamostatnenie štátov Strednej Ázie možno považovať za jedny z najvýznamnejších zmien konca dvadsiateho storočia. Miera závislosti na Rusku je však podľa mnohých analytikov a historikov vysoká i v súčasnosti. Ruský vplyv priniesol do regiónu určitú

⁴ KAVALSKI, E. *The new Central Asia: The Regional Impact of International Actors*. World Scientific, 2010. Str. 1. ISBN: 9789814287579.

⁵ GOLDEN, P.B. *Central Asia in World History*. Oxford University Press, 2011. Str.1-3. ISBN: 9780199793174.

modernizáciu, a to pri zachovaní kultúrnej identity oblasti, čo je všeobecne skôr v protiklade.⁶

Súčasný región Strednej Ázie, rozprestierajúci sa medzi hranicami Ruska, Afganistanu, Číny a Iránu zahŕňa suverénne štáty Kazachstanu, Uzbekistanu, Turkmenistanu, Tadžikistanu a Kirgizska, ktoré obýva celkovo 50 miliónov obyvateľov, prevažne moslimského náboženstva.⁷

Spoločné znaky stredoázijských štátov odzrkadľujú sedemdesiatročnú sovietsku nadvládu. Výraznou črtou je všadeprítomný **paternalizmus** a **autoritatívnosť**, ktoré sa naplno zdôraznili po získaní nezávislosti najmä na politickej scéne.

Štáty Strednej Ázie sa vyznačujú, pre tento región vcelku typickou **nemennosťou štátnych aktérov**, ktorí zotrvali pri moci od konca Studenej vojny až do súčasnosti. Konkrétne sa jedná o štáty Kazachstanu a Uzbekistanu a prezidentov týchto krajín, ktorí zostávajú, i napriek kritikám neriešenia korupcie, slobody slova, porušovania ľudských práv, falšovania volieb a ďalších, pri moci. Podobná situácia je i v Tadžikistane, kde je vo vedení krajiny prezident Emómali-ji Rahmón od roku 1992. Istú výnimku tvorí Turkmenistan, kde došlo k výmene štátnych aktérov v roku 2006 z dôvodu úmrtia vodcu krajiny. K moci sa však dostal v nedemokratických voľbách rovnako autoritatívny a hrubo kritizovaný Garbanguli Berdymuhamedov. Zmenu vládnucej elity v Kirgizsku vyprovokovali revolúcie v rokoch 2005 a 2010, po ktorých sa k vedeniu krajiny dostal Almazbek Atambajev, bývalý predseda sociálnodemokratickej strany Kirgizska.

Ďalším spoločným znakom krajín Strednej Ázie je i existencia **špeciálnych služieb**, podobných bývalému KGB. Uzbeký prezident tak zamestnáva napríklad inštitúciu pod názvom *mahalla*, ktorá bola po osamostatnení začlenená do vlády a jej rola posilnila. Dnes má za úlohu kontrolovať a sledovať obyvateľstvo na lokálnej úrovni.⁸

Spoločným rysom je i **centralizácia**, pozostatok sovietskej nadvlády, ktorej sa však stredoázijskí predstavitelia štátov nechcú vzdať, či dokonca ju v krajine posilňujú. V porovnaní so sovietskou érou tak bola určitým územiám autonómia územia obmedzená.

⁶ Tamtiež.

⁷ RUMER, E.B. HUASHENG, Z. TRENIN, D. *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*. 2007. Str.3. ISBN: 978-0-7656-1994-5.

⁸ *Uzbekistan, from House to House: Abuses by Mahalla Committees*. Human Rights Watch, 2003. Str. 7-10. ISBN: 9781122631402

Často sa tomu vyhli práve najchudobnejšie regióny ako južná časť Kirgizska, či niektoré regióny Tadžikistanu.⁹

Štáty ďalej spája i **nedostatok politických strán** a multipartizmus tak existuje skôr len na papieri. V Turkmenistane existuje jediná politická strana a to strana prezidenta Niyazova. V ostatných stredoázijských štátoch je politických strán síce viac, no často sa ich obsahová stránka nemení.¹⁰

Ťažko pochopiteľná a zároveň spoločná črta týchto krajín je i istá **pasivita obyvateľstva** týkajúca sa autoritárskych režimov, **paternalizmu, klientelizmu** a ďalších prehľbujúcich sa problémov v regióne. Obyvateľstvo zdá sa byť pasívne najmä kvôli zlej životnej situácii a snahe o vlastné prežitie. Jediný únik pred tvrdou realitou tak mnohí vidia práve v radikálnych skupinách, náboženských, či teroristických, ktoré zároveň často predstavujú jedinu opozíciu vládnucej elity.

Krajiny Strednej Ázie sa aj napriek podobnému vývoju a osudu v 90.rokoch v mnohých hľadiskách líšia. Rôzna je **intenzita ich režimov, rešpektovanie ľudských práv, či celkové rozdiely v ekonomickej a sociálnej oblasti**. V nasledujúcej časti preto budú jednotliví regionálni aktéri v otázke konfliktnej línie regiónu podrobnejšie analyzovaní.

1.3 Konfliktná línia

Paradoxne, práve spomínané spoločné rysy stredoázijských štátov sú jedným z faktorov pretrvávajúcich konfliktov a napätia v regióne. Autoritatívne režimy, kladúce dôraz na svoje záujmy a ignorujúce dobré vzťahy v rámci regiónu nedokážu a ani nechcú nájsť riešenia problémov, ktoré sa náhle po rozpade ZSSR vynorili. Paternalizmus tak predstavuje pre tieto štáty istý spôsob vyjadrenia svojich národných záujmov, no zároveň i neochotu akýchkoľvek kompromisov.

Paradoxne možno vnímať i vznik samostatných stredoázijských štátov, pre ktoré znamenala samostatnosť síce slobodu, no zároveň obrovské zmeny, ak nie katastrofu. S osamostatnením tak nastali problémy v podobe nutnosti riešiť správu hraníc, vody, ornej

⁹ KELLNER, T. *Évolution des régimes en Asie centrale: dérive autoritaire, violences politique et perspectives incertaines*. Diploweb.com, 2006. ISSN: 2111-4307.

¹⁰ Tamtiž.

pôdy, etnických skupín a mnohých ďalších otázok, ktoré boli dovtedy v sovietskych rukách.

a. Environmentálne problémy

Príkladom môže slúžiť jeden z najväčších environmentálnych problémov oblasti a to **vysychanie Aralského jazera**, ležiaceho na hranici Kazachstanu a Uzbekistanu. Dnes dosahuje polovicu svojej veľkosti oproti 60. rokom, kedy bolo považované za 4. najväčšie svetové jazero.¹¹ Hlavnými dôvodmi tejto **environmentálnej degradácie** bolo rekonštruovanie zavlažovacích kanálov v dobe ZSSR, ktoré pozmenili smer dvoch najväčších riek oblasti Amou-Darie a Syr-Darie, ktoré toto jazero zásobovali. To však umožnilo pestovanie bavlny a obilnín, čím sa ZSSR stal postupne 14. najväčším producentom bavlny na svete. To však prinieslo svoje následky.

Prírodné podmienky regiónu, kde dochádza k rýchlemu vyparovaniu vody majú za následok rýchle **vysušanie pôdy** a následne i jej **zasoľovanie**. Trojnásobná koncentrácia soli v pôde zapríčinila jej sterilizáciu na území 500 km. Následky sú viditeľné v Kazachstane, Uzbekistane, Turkmenistane, i v Kirgizsku, kde sú tisíce hektárov pôdy zasolené do takej miery, že ich obrábanie už nie je možné. Navyše, spojením so silným vetrom nie sú v regióne výnimkou ani púštne búrky, typické najmä pre Uzbekistan, kde zaviate cesty, či železničné trate spôsobujú obrovské komplikácie.

Okrem spomínaných problémov znamená toto vysychanie i stratu živobytia tisícok rybárov. Ako príklad možno spomenúť mesto Aralsk, významné prístavné mesto, ktoré sa vplyvom vysychania vzdialilo od Aralského jazera na 100 km.¹²

Nutné je spomenúť i súvisiace problémy s pitnou vodou v oblasti jazera a rozvoj chorôb dýchacích ciest, problémy s ľadvinami, obličkami, ale i rakovinou hrtanu a ďalšími zdravotnými komplikáciami. Iskričkou nádeje sú projekty na záchranu jazera, akým bol i kazašský projekt Karakal z roku 2003. Za pomoci Svetovej banky sa podarilo navrátiť „malému Aralu“ 30% svojej pôvodnej rozlohy, navrátením vody zo Syr-Darie.

Aj napriek tomu však k riešeniu tohto problému chýba základný predpoklad: ochota dohodnúť sa a riešiť problém spoločnými silami. Namiesto toho v regióne narastá len napätie a vzájomná antipatia.

¹¹ HADDAD, M. RAMI, A. *Agonie de la mer d'Aral vue par les altimetres Radar Topex et Jason-1*. Larhyss Journal, 2012. Str. 7. ISSN: 1112-3680.

¹² MAURER, U. *Un monde sans eau?* Un film documentaire. ASC Distribution. 2008.

b. Voda

S problémom zasoľovania pôdy úzko súvisí i dlhodobý pretrvávajúci **konflikt o vodu**. Stredoázijský región je charakteristický hornatým juhom a naopak rozsiahlymi púšťami na severe. A práve v horách na juhu pramenia už spomínané najväčšie rieky Amou-Daria a Syr-Daria. Juhovýchodné krajiny, Kirgizsko a Tadžikistan, sú tak na vodné zdroje bohaté. Podstatnú časť produkcie preto tvorí poľnohospodárska výroba, predovšetkým pestovanie bavlny. (Kirgizsko 35,6% PIB tvorí poľnohospodárska výroba; Tadžikistan 16% exportu tvorí bavlna).¹³ Obe krajiny sužuje ekonomická zaostalosť, Tadžikistan je zároveň v regióne najchudobnejšou krajinou, čo dokazuje i 43% obyvateľstva, ktoré žije z menej ako 2\$ na deň.¹⁴ Dôležitosť týchto dvoch štátov však zintenzívňujú ich vodné zásoby, na ktorých sú závislé ostatné štáty regiónu. Uzbekistan tak čerpá 52% povodia, Turkmenistan 20% a Kazachstan 10%.¹⁵ A práve toto čerpanie vyvoláva ďalšie a ďalšie konflikty medzi štátmi, ktoré vodu poskytujú a tými, ktoré ju potrebujú odčerpávať. Problémom preto nie je nedostatok vodných zdrojov, ale predovšetkým ich **zlé spravovanie**. Tieto štáty nie sú ochotné prekonať ich národné záujmy a pokúsiť sa o spoločné riešenie dohodou o spravovaní vodných zdrojov.

Hlavné dôvody nefungovania vodného systému tak možno zhrnúť nasledovne:

- jednotlivé štáty nemajú žiaden cit pre spoločnú kooperáciu, snažia sa dosiahnuť výlučne svoje národné záujmy;
- vzájomné dohody nie sú rešpektované, či dokonca absolútne ignorované, a to najmä z dôvodu, že vznikli iniciatívou medzinárodných inštitúcií, nie vôľou týchto štátov;
- k efektívnemu spravovaniu neprispieva ani neustála výmena zodpovedných za vodné projekty, ktoré by mali viesť k zlepšeniu.

Veľkým problémom zostáva i fakt, že názory predstaviteľov jednotlivých režimov sa nie len že odchyľujú, ale sú v celku odlišné.

Tak ako sú juhovýchodné štáty Strednej Ázie bohaté na vodné zdroje, sú naopak, juhozápadné štáty bohaté na ropu a zemný plyn. Kazachstan vlastní približne 75% zásob

¹³ ALLWORTH, E. SINOR, D. *Kyrgyzstan*. Encyclopedia Britannica. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/326091/Kyrgyzstan>

¹⁴ ALLWORTH, E. HAMBLY, G. IMSHENETSKY, A. SINOR, D. SMITH, D. *Tajikistan*. Encyclopedia Britannica. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/581047/Tajikistan>

¹⁵ MICKLIN, P. P. *Managing water in Central Asia*. Royal Institute for International Affairs/Chatman House, 2000. Str. 37. ISBN: 978-1862030008

palív Kaspického mora, z čoho vyplýva i jeho svetový potenciál (11.najväčšie svetové zásoby ropy i zemného plynu).¹⁶ Najvyspelejšia ekonomika v rámci stredoázijských republík nastúpila cestu liberalizácie a snahy prilákať zahraničných investorov hneď po získaní nezávislosti a táto cesta zdá sa byť pre Kazachstan výhodná. Medzi rokmi 1997 a 2007 vzrástlo PIB krajiny 3,5 násobne. Najväčšími obchodnými partnermi Kazachstanu boli v roku 2012 hlavne Rusko, Čína a európske krajiny. Presnejšie: Taliansko (15,4%), Švajčiarsko (15,8%), Čína (10%) a Rusko (9%).¹⁷

Veľký potenciál má i Turkmenistan a jeho výhoda spočíva v zásobách zemného plynu, od ktorého je turkménska ekonomika závislá (Galkynych je 2.najväčšie svetové ložisko). Krajinu neotriasla ani svetová ekonomická kríza a jej príjem vďaka plynu postupne rastie (2009: 3,7 bilióna \$; 2011: 5,1 bilióna \$).¹⁸ Aj napriek politike neutrality, ktorú Turkmenistan oficiálne vedie od roku 1995, uznanej i Valným zhromaždením OSN, je nový prezident ochotný komunikovať s okolitým svetom a výnimkou nie sú ani zahraničné návštevy a prijímanie zahraničným predstaviteľov. Najdôležitejším obchodným partnerom bolo pre Turkmenistan do nedávnej minulosti Rusko. V roku 2009 však vzájomné obchodné vzťahy naštrbila nehoda v rámci turkménskej snahy o neutralitu a teda neochotou byť súčasťou ruských iniciatív, čo vyvolalo prerušenie dodávok turkménskeho plynu do Ruska. Oslabenie turkménskej ekonomiky a ruská potreba plynu viedli k obnoveniu obchodu, no v relatívne menšej kapacite a za ceny nižšie, než Turkmenistan očakával. Pred rusko-turkménskou krízou dosahoval Turkmenistan zisky z predaja zemného plynu vo výške 11,7 bilióna \$ (rok 2009 pred krízou).¹⁹ Výrazne dynamickejšou je spolupráca s Čínou, s ktorou podpísal Turkmenistan v roku 2009 dohodu o dovoze plynu po dobu 30 rokov. Turkmenistan má tak v súčasnosti dva kontrakty na export svojho plynu: dohodu podpísanú s Ruskom v roku 2003 na 23 rokov a už spomínaný kontrakt s Čínou. Okrem toho je dôležitým odberateľom i Irán, tu však došlo k zníženiu dodávok o polovicu kvôli neúspešným jednaniám o zvýšení cien.²⁰

Medzi krajiny bohaté na nerastné suroviny v regióne patrí i Uzbekistan. Po získaní nezávislosti nastúpil prezident Karimov cestu postupných reforiem, ktoré mali za úlohu

¹⁶ *OECD Review of Agricultural Policies: Kazakhstan 2013*. OECD, 2013. Str. 17. ISBN: 9789264191761

¹⁷ TALANTULY, N.E. KENZEKHANOVA, N.M, ZHUMABEYEVNA, N.M. *Modern Foreign Trade Activities of Kazakhstan Republic*. IDOSI Publications, 2012. Str. 114-115. ISSN: 1818-4952

¹⁸ HORÁK, S. *Turkmenistan's Shifting energy geopolitics in 2009-2011: European perspectives*. Problems of Post-Communism, 2012. Str. 21. ISSN: 1075-8216

¹⁹ Tamtiež. Str. 21.

²⁰ *Fresh Start: Turkmenistan To Boost Energy Ties With Foreign Partners*. NEFTE Compass. Energy Intelligence Group, 2007. ISSN: 09686452

posilniť sebestačnosť krajiny vďaka prírodným zdrojom a poľnohospodárstvu a naopak, zredukovať potrebu importu. V súčasnosti je v sektore poľnohospodárstva zamestnaných viac než 38% obyvateľstva, z čoho vyplýva, že Uzbekistan je principiálne poľnohospodárskou krajinou, no zároveň vlastní veľké zásoby prírodných zdrojov: zlato (4. najväčšie zásoby na svete), urán (8. najväčšie zásoby na svete), plyn (10. najväčší svetový producent). V súčasnosti tak viac než 80% priamych zahraničných investícií prichádza práve do sektoru ropy a plynu.²¹

Jedna časť regiónu Strednej Ázie je tak bohatá na vodu, iná zase na ropu a zemný plyn. Najjednoduchším riešením sa preto zdá byť vzájomná výmena zdrojov, ktorá v období ZSSR v regióne fungovala. I tak jednoduché riešenie však v sebe skrýva množstvo komplikácií a špeciálne v tejto oblasti bolo len otázkou času, kedy dôjde k problémom.

Vodná nádrž Toktogul na území Kirgizska je dôležitým zdrojom elektrickej energie, ktorá, bez väčších problémov, donedávna zásobovala i Uzbekistan a Kazachstan. Kirgizsko naopak dostávalo na výmenu od týchto štátov najmä na vykurovanie potrebné uhl'ovodíky, čím sa zdala byť dohoda logická a pre obe strany výhodná.

Problém nastal po rozpade ZSSR, kedy došlo k nárastu cien uhl'ovodíkov. Kirgizské obyvateľstvo pružne zareagovalo vyšším odbytom elektrickej energie (k výhrevu domácností) a práve vyšší odbyt a vyššie ceny následne viedli k rozhodnutiu kirgizského vedenia k obmedzovaniu vypúšťania vody v lete a naopak k zvýšeniu kapacity v zimnom období. To však prináša neblahé dôsledky. Voda vypúšťaná v zime nedokáže byť ďalšími krajinami po prúde rieky Syr-Daria účinne využitá. Tisícky hektárov pôdy a asi 400 000 obyvateľov Uzbekistanu sú tak každú zimu ohrozovaní záplavami.²² Časté záplavy sú v zime i v Kazachstane, kde dochádza k pravidelnému preliatiu vodnej nádrže Chardarya, na hranici medzi Uzbekistanom a Kazachstanom. Táto voda je navyše z dôvodu následnej stagnácie a slanosti nepoužiteľná.

Nadbytok vody strieda v lete jej nedostatok, problémy so zavlažovaním poľnohospodárskych plôch a teda ekonomickým poklesom týchto krajín. V roku 2008 bola situácia kritická, extrémne suché leto a tvrdá zima mali za následok zatiaľ najnižšie zásoby vody v nádrži od roku 1987.²³

²¹ KHODJAEV, B. *Energy demand modeling for Uzbekistan*. Perspectives of Innovations, Economics & Business, Volume 11, Issue 2, 2012. Str. 94. ISSN 1804-0527

²² LIBERT, B. OROLBAEV, K. STEKLOV, Z. *Water and Energy Crisis in Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. 2008. Str. 3. ISSN: 1653-4212

²³ Tamtiež. Str. 5.

Kirgizsko si síce svoje výhradné postavenie v tomto konflikte užíva, no uvedomuje si i možné následky tohto prístupu. Výstižne to vyjadril hovorca kirgizského parlamentu: „*Ak budeme lakomí a nedáme im vodu v období zavlažovania, potom nás i oni odstrihnú od ostatných zdrojov*“.²⁴ V tomto duchu sa Kirgizsko dohodlo s Kazachstanom v roku 2008 na poskytnutí vody pre zavlažovacie jarú sezónu, problém však nastal, keď sa voda cez Uzbekistan už ku kazašskému územiu ani nedostala.

V Tadžikistane, ďalšej krajine bohatej na vodné zdroje, vznikol **projekt vodnej nádrže a vodnej elektrárne Rogun**, ktorý sa mal postarať o zásobovanie vodou Uzbekistanu na dolnom toku rieky Amou-Daria a zároveň zaistiť nepretržité zásobovanie kanálu Karakum, ktorý sa tiahne cez turkménsku púšť dlhú viac než 100 km až do Kaspického mora.

Ciele na dokončenie projektu náhle prerušil zánik Sovietskeho zväzu a nepokračoval ani nasledujúce roky, počas ktorých zmietala krajinu občianska vojna trvajúca až do roku 1997. Tadžikistan sa však nevzdával a snažil sa získať potrebné financie na dostavanie dôležitého projektu. Tu sa však opäť vynárajú nedoriešené vzťahy, nedôvera a nedostatok komunikácie medzi krajinami. Podobne ako v prípade nádrže Toktogul, i tu hrozia v dôsledku väčšieho odbytu vody v zime a naopak nedostatku vody v lete obrovské komplikácie, ktoré Uzbekistan nehodlá trpieť.

Uzbekistan, ktorý je v súčasnosti 2.najväčším producentom bavlny na svete, a teda vzhľadom na jeho bezprostrednú nutnosť zavlažovania pôdy tak nemieni byť závislý na Tadžikistane. To je dôvod, prečo atakuje akékoľvek snahy tadžického vedenia k získaniu finančnej pomoci zo strany medzinárodných finančných inštitúcií. Uzbecké obavy prerástli do takej výšky, že sa krajina rozhodla podpísať medzinárodné dohovory o hraničných vodách (Dohovor o ochrane a ochrane hraničných vodných tokov a medzinárodných jazier a Dohovor o práve na iné ako navigačné využitie medzinárodných vodných tokov).²⁵ Tento krok však k zlepšeniu vzájomných vzťahov vôbec neprispel a vzájomné vzťahy sú tak na bode mrazu.

Hlavným problémom tak zostáva prístup k vode. Kirgizsko a Tadžikistan sa voči krajinám dolných tokov riek Amou-Daria a Syr-Daria správajú sebecky a navyše nedokážu ani túto vodnú zásobu efektívne využívať. V dôsledku neefektívneho a zastaraného technického vybavenia dochádza k obrovským stratám. Najvzdialenejšie, no i najväčšie

²⁴ MADUMAROV, ADAHAM. *Kyrgyz speaker suggests saving electricity to avoid conflicts with neighbours*. BBC Monitoring Central Asia, 2008. [Online]. Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/450836635?accountid=17203>

²⁵ LIBERT, B. OROLBAEV, K. STEKLOV, Z. *Water and Energy Crisis in Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. 2008. Str. 7. ISSN: 1653-4212

poľnohospodárske plochy v Uzbekistane a Kazachstane dostávajú práve kvôli týmto stratám približne polovicu zdrojov, ktoré by za iných predpokladov dostali. Straty v rámci Strednej Ázie tak boli prepočítané na približne 48% a to pri preprave, ale i samotnej prevádzke.²⁶

Okrem strát na vodných zdrojoch dochádza k nemalým stratám i v prípade elektrickej energie. Pomocnú ruku v tejto situácii podala svetová banka a to prostredníctvom plánu energetickej účinnosti, ktorý by mal obmedziť do roku 2020 straty elektrickej energie z 18% na 12%.²⁷

Ani Turkmenistan však nestojí mimo nekonečné napätie a nezhody v oblasti vodných zdrojov. Ako významný producent bavlny chcel Turkmenistan v roku 2000 zvýšiť svoju plochu určenú na pestovanie bavlny, k čomu potreboval práve väčšiu vodnú kapacitu. Argumentoval najmä snahou obnovenia života rastlín a následného navrátenia vtáctva do oblasti. Vedenie krajiny sa preto rozhodlo pre radikálny krok v podobe **vybudovania umelého jazera**, tzv. *Golden Age Lake* a to napojením na kanál Karakum, ktorý je ale napojený na rieku Amou-Daria. Tu sa však Turkmenistan dostáva do rozporu nie len s expertmi, ktorí hrozia na poplach pred blížiacou sa katastrofou podobnou Aralskému jazeru, ale veľkým odporcom je i Uzbekistan. Ten sa obáva následného vysychania jazera Sarykamych ležiaceho na hranici Turkmenistanu a Uzbekistanu, ale i zníženia vodnej hladiny rieky Amou-Daria, na ktorej je Uzbekistan závislý.²⁸

Expertí varujú, že pôda je plná pesticídov a hnojív a toto zavlažovanie by tak bolo zbytočné, iní zase zdôrazňujú prírodné podmienky púšte, kde sa voda vyparuje tak rýchlo, že nestihne vsiaknuť do zeme. Tak, či onak, turkménski experti, ktorí si dovolili s Nyiazovom nesúhlasiť skončili vo väzení.

Koniec koncov, takýchto neracionálnych projektov už autoritatívny režim zrealizoval niekoľko. Stačí uviesť 75-metrovú archu, na ktorej je umiestnená zlatá socha Nyiazova otáčajúcu sa za slnkom.

Zo stručnej analýzy niekoľkých konfliktov týkajúcich sa vody tak vyplýva, že stredoázijské štáty sa po rozpade ZZSR nedokázali dohodnúť na efektívnom riešení spravovania týchto zdrojov, z čoho začali následne vyvierat' i neprestávajúce konflikty.

²⁶ Tamtiež. Str.8.

²⁷ FIELDS, G. a ďalší. *Tajikistan's Winter Energy Crisis: Electricity Supply and Demand Alternatives*. The World Bank Europe and Central Asia Region, 2012. Str.10.

²⁸ STONE, R. *A New Great Lake Or Dead Sea?* SCIENCE, 05/2008, Ročník 320. Str. 1002 – 1005. ISSN 0036-8075

Chýbajúca dôvera, spolupráca, hľadanie kompromisov, ale i nacionalistické myslenie a autoritatívne režimy sú dlhodobo neprekonateľnou prekážkou k riešeniu. Navyše, tieto štáty ťažko dosiahnuté dohody vo finále nerešpektujú a ďalej berú v úvahu len svoje národné záujmy. Je preto jasné, že pokiaľ sa stredoázijské štáty nenaučia spolupracovať a naďalej budú realizovať svoje egoistické projekty bez akejkoľvek konzultácie s inými štátmi regiónu, tak táto situácia sa riešenia ani nedočká.

c. Hranice a etnické konflikty

Voda, nanešťastie, nie je jediným zdrojom hádok a napätia v regióne. Pretrvávajúcim a obávaným problémom regiónu sú i **hranice** medzi stredoázijskými štátmi. Pred rozpadom ZSSR mali hranice medzi jednotlivými sovietskymi štátmi len administratívnu, či skôr symbolickú úlohu. Problém nastal po spomínanom rozpade ZSSR, kedy boli hranice medzi novovzniknutými stredoázijskými republikami umelo nakreslené „stalinským“ vedením a to bez rešpektovania geografie, či obyvateľstva. Pôvodná myšlienka dosiahnutia konsenzu, v rámci ktorého by všetky republiky tvorili integrálny bezpečnostný komplex s otvorenými hranicami nefungoval a naopak dochádzalo k prísnemu vymedzovaniu a posilňovaniu hraníc.

K zavrhnutiu možnosti zachovania otvorených hraníc medzi štátmi však prispeli najmä tieto hrozby, objavujúce sa po rozpade Sovietskeho zväzu²⁹:

- Hrozba rozšírenia občianskych vojen z jedného štátu do druhého a prípadná internacionalizácia vnútorných konfliktov v Tadžikistane a Afganistane;
- Možný exodus utečencov do susedných štátov a nekontrolovateľná migrácia z konfliktných zón;
- Nárast náboženského extrémizmu a prechod členov teroristických skupín medzi hranicami;
- Voľný obchod s drogami a jeho obmedzená kontrola na voľných hraniciach;
- Nedostatok prírodných zdrojov a tvrdá konkurencia v oblasti vody, ropy a zemného plynu medzi národnými štátmi regiónu.

²⁹ DABADAEV, T. *Securing Central Asian Frontiers: Institutionalization of Borders and Interstate Relations in Post-Soviet Central Asia*. Strategic Analysis, Vol.36, 2012. Str. 557-558. ISSN: 554-568.

V dôsledku tadžickej občianskej vojny je hranica tohto štátu považovaná azda za najobávanejšiu a najkonfliktnejšiu v regióne. Konflikt s Uzbekistanom tak trvá už od občianskej vojny, kedy Tadžikistan obviňoval Uzbekistan z podpory vojenských skupín, ktoré sa opakovane v Dushanbe snažili zvrhnúť centrálné vedenie štátu. Okrem toho Tadžikistan obviňuje Uzbekistan z napomáhania vojenských stretov medzi tadžickými hraničnými hliadkami a militantnými skupinami. Uzbekistan naopak atakuje s kritikou nedostatočného zabezpečenia hraníc voči obchodu s drogami, náboženským extrémizmom či teroristickými skupinami prechádzajúcimi z tadžického územia. Takéto konflikty nemôžu viesť k žiadnej zhode a vzťahy sa tak len zhoršujú.

Uzbekistan zašiel tak ďaleko, že v roku 1999 zamínoval hranice s Tadžikistanom a Kirgizskom, čím ale zároveň boli obyvatelia týchto oblastí nútení svoje domovy opustiť. Argumenty vedenia, že toto uzbecké obyvateľstvo žijúce v hraničných enklávach by bolo jednoduchým terčom pre teroristov a preto sa ich snaží len ochrániť, majú síce svoje opodstatnenie, no to, koľko životov si takéto riešenie hraníc vyžiadalo už zrejme nepripomína.

Veľmi kritickou zónou je predovšetkým **údolie Fergana**, hornatá oblasť, z ktorej pramení Syr-Daria. Toto územie predstavuje najľudnatejšiu oblasť Strednej Ázie, žije tu 20% obyvateľstva stredoázijského regiónu a to najmä vďaka dostatku ornej pôdy a vody.³⁰ Údolie je rozdelené medzi tri štáty a to: Uzbekistan, Tadžikistan a Kirgizsko a stáva sa tak miestom vzájomného napätia. Konflikty vyvoláva nie len rozdelenie vodných zdrojov a ornej pôdy v oblasti, ale i fakt, že Fergana predstavuje križovatku civilizácií, kde 62% obyvateľstva sú Uzbeci, 13% tadžické obyvateľstvo, 19% tvorí kirgizská populácia a nakoniec zvyšných 6% obýva túto oblasť slovanské obyvateľstvo (Rusi, Ukrajinci, atď.)³¹ Dochádza tu tak k etnickému miešaniu, ktoré vytvára ďalšie napätie a ich výsledkom sú početné **etnické konflikty**.

Nepokoje na dennom poriadku ohrozujú najmä mestá Osh (Kirgizsko) a Andijon (Uzbekistan). V roku 2010 došlo takto ku krvavému stretu kirgizského a uzbeckého etnika v meste Osh, ktoré si vyžiadalo 470 obetí a tisícky zranených. Dôsledky konfliktu však pocítilo i viac než 400 000 Uzbekov a Kirgizov, ktorí boli náhle vyhnaní zo svojich domovov.³² Problémom zostáva i hľadanie vinníka týchto konfliktov, keďže uzbecké

³⁰ SEDDON, D. *Political and Economic Dictionary of the Middle East*. Routledge, 2013. Str. 194. ISBN: 9781135355616

³¹ RAMADE, F. *Asie centrale - Vol 3 : Le Ferghana*. Au dessous des cartes. 2006. [Zvuková nahrávka]

³² ISMAILBEKOVA, A. *Coping Strategies: Public Avoidance, Migration and the Marriage in the Aftermath of the Osh Conflict, Fergana Valley*. Crossroads Asia Working Paper Series 2012. Str.9. ISSN: 2192-6043

média hovoria o genocíde na svoje obyvateľstvo, zatiaľ čo kirgizské média takého tvrdenia vyvracajú vlastnými argumentmi o utrpení svojho ľudu v oblasti.

Konflikty podobné tomu v Osh, ale v menšom rozsahu vznikajú práve v dôsledku týchto vytýčených hraníc. Po ich vymedzení došlo i k umelému rozdeleniu oblastí s ich obyvateľstvom, čoho dôsledkom boli i tak absurdné situácie ako v prípade mesta Talimarjan, ktoré bolo po vytvorení vzájomnej hranice medzi Uzbekistanom a Turkmenistanom rozdelené na polovicu a dodnes tak predstavuje konfliktnú zónu.

Prekážkou k vytvoreniu vhodných hraníc bola a stále je i **existencia enkláv**. Pri vymedzení hraníc sa tak obyvateľstvo jedného štátu ocitlo za hranicou, a teda na území susedného štátu. Prítomnosť enkláv nebola urgentnou otázkou v období Sovietskeho zväzu, no po jeho rozpade a pri vzrastajúcom napätí medzi novovzniknutými republikami začala otázka enkláv naberať na intenzite. V súčasnosti existuje na územiach Uzbekistanu, Tadžikistanu a Kirgizska 9 enkláv. Kirgizská enkláva Barak situovaná na uzbeckom území, uzbecké enklávy Shakhimardan a Sokh na kirgizskom území, tadžické enklávy Vorukh, Chorkuh a Surh na území Kirgizska a ďalšie rozlohou a obyvateľstvom menšie enklávy medzi týmito štátmi navzájom premiešané.³³

Začiatkom roku 2013 došlo k vzájomnému stretu, ktorý vyvolali stavebné projekty uzbeckej enklávy Sokh na kirgizsko-uzbeckej hranici. Konflikt poznačil 80 000 ľudí, ktorí sa nemohli dostať k vode, jedlu, či liekom. Riešenie prišlo až po mesiaci, kedy poskytli vlády oboch štátov poznačenému obyvateľstvu pomoc. Tadžikistan a Kirgizsko je na tom podobne a hraničná situácia sa nezlepšuje. Posledný otvorený konflikt vypukol v apríly minulého roku, kedy došlo k stretu medzi kirgizským obyvateľstvom a miestnymi z tadžickej enklávy Vorukh. Príčinou konfliktu bola stavba cesty obchádzajúca spomínanú enklávu. V súčasnosti sa situácia upokojila, no vzájomné napätie neútlacha.³⁴

Okrem politických a sociálnych dôsledkov majú tieto nekončiace spory ohľadne hraníc a enkláv i ekonomické príčiny. Ako príklad môžu slúžiť ropné polia v baniach severného Rishtanu, Sary-Kamishu, Sary-Toku a Chaur-Yarkutanu, ktoré boli v sovietskom období prenajaté kirgizskou stranou Uzbekistanu. Nekonečné ťahanice a spory ohľadne povolenia transferu nových technológií nakoniec viedli k obojstrannej ekonomickej strate.³⁵

³³ NURMUKHAMBETOVA, Z. *Border incidents in Central Asian enclaves*. Humanitarian Bulletin, South Caucasus and Central Asia, 1.1-30.6.2013. Str. 1-2. [Online]. Dostupné z WWW: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/HB_ROCCA_20130709%20EN.pdf

³⁴ Tamtiež. Str.2

³⁵ DABADAEV, T. *Securing Central Asian Frontiers: Institutionalization of Borders and Interstate Relations in Post-Soviet Central Asia*. Strategic Analysis, Vol.36, 2012. Str. 561. ISSN: 554-568.

Silná nedôvera, vzájomné opovrhovanie a neochota dohodnúť sa panuje i v rámci riešenia otázok hraníc a enkláv medzi Uzbekistanom a Kirgizskom. Možnosť riešenia komplikujú obe strany snahou pozmeňovať a upravovať dokumenty týkajúce sa historického vymedzenia vzájomných hraníc podľa svojich potrieb. K istým náznakom vzájomnej dohody, v podobe obojstranných výmen enkláv síce z času na čas dochádzalo, no k samotnej realizácii nikdy nepristúpili. Dnes je z celkom 1385 km dlhej uzbecko-kirgizskej hranice nedoriešených 400 km s 58 konfliktnými zónami.³⁶

Jednoduchá situácia nebola ani na uzbecko-kazašskej hranici. Ako u kirgizsko-uzbeckej hranice, i tu Uzbekistan vyslal na hranicu ozbrojené sily aby monitorovali situáciu a zároveň unilaterálne vymedzili hranicu budovaním pozorovateľských staníc. Na svoju odpoveď dlho nenechal čakať Kazachstan, ktorý zvolal spoločne vytvorenú komisiu pre vymedzenie hraníc. Ani to však neprinieslo očakávaný výsledok a spory pokračovali ďalej.³⁷ Ľady sa konečne pohli na začiatku nového milénia, kedy bolo vyriešených už 96% spoločných hraníc.³⁸ V decembri roku 2013 boli demarkačné práce konečne dokončené, čo by mohlo znamenať svetlý príklad i pre ostatné republiky regiónu. Pozitívnymi slovami neplytval ani guvernér južnej oblasti Kazachstanu hraničiacej s Uzbekistanom: „*Dokončenie demarkačných prací umožní posunúť regionálne obchodné vzťahy civilizovanejším smerom*“.³⁹

Čo teda z analýzy konfliktov, týkajúcich sa hraníc medzi stredoázijskými republikami vyplýva? Je vôbec šanca na to, aby tieto konflikty uvideli niekedy koniec tunela? Ako ukazuje príklad Kazachstanu a Uzbekistanu, riešenie je možné, no závisí len na samotnej vôli dohodnúť sa. Unilateralizmus, nacionalistický prístup a vzájomná nevraživosť tieto konflikty nikam neposunie, naopak situácia môže prerásť do katastrofy.

d. Islamský extrémizmus a terorizmus

Ďalšia hrozba, ktorá s konfliktami v regióne Strednej Ázie veľmi úzko súvisí je i prítomnosť **islamských extrémistov a hrozba terorizmu**. Autoritatívne režimy, korupcia, zmeny zákonov s cieľom zotrvania pri moci, ale i mnohé ďalšie znaky

³⁶ Tmtiež. Str.563

³⁷ ABAZOV, R. 20. *Kazakhstan's security challenges in a changing world*. Emerald Group Publishing Limited. Str.229 – 242. ISSN: 1572-8323

³⁸ DABADAEV, T. *Securing Central Asian Frontiers: Institucionalization of Borders and Interstate Relations in Post-Soviet Central Asia*. Strategic Analysis, Vol.36, 2012. Str. 564. ISSN: 554-568.

³⁹ *Kazakhstan, Uzbekistan finish demarcating common border – official*. BBC Monitoring Central Asia, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/1467070849?accountid=17203>

stredoázijských politických scén a s tým spojená chudoba obyvateľstva, vedú k tomu, že práve islamskí extrémisti často predstavujú v týchto štátoch jediného oponenta. Výnimkou nie je ani najrozvinutejší štát Strednej Ázie, Kazachstan. Kazašská domáca politická scéna sa i napriek sociálnej a ekonomickej modernizácii, nijako nevymyká stredoázijskému štandardu, a teda tu vládne autoritatívny režim prezidenta Nazarbaeva, ktorý v posledných voľbách z roku 2011 získal 95,55% hlasov.⁴⁰ Prezident je pri moci od roku 1990 a spolu so svojimi rodinnými príslušníkmi riadi nie len politické, ale i ekonomické oblasti štátu. Opozičné strany tak nemajú ľahkú úlohu a nemožno vylúčiť ani ich prípadný zákaz. Podobne ako v ostatných stredoázijských republikách, i tu sú médiá kontrolované, cenzurované a to najmä v oblasti poskytovania informácií opozíciou. Oproti iným stredoázijským republikám je prítomnosť radikálnych náboženských a teroristických skupín v krajine podstatne menšia, no i tu dochádza k občasným incidentom. Teroristické skupiny, akou je napríklad *Jund Al Caliphat*, sa zameriavajú na mladých kazašských mužov, žijúcich práve v chudobnejších regiónoch štátu. Teroristické útoky v rokoch 2011-2012, pri ktorých zasiahli teroristi, medzi inými, i vládne budovy, viedli k prijatiu vládneho programu na boj proti náboženskému extrémizmu a terorizmu na obdobie rokov 2013 až 2017.⁴¹

Po rozpade ZSSR prišli náboženské hnutia s myšlienkou vytvorenia moslimského štátu v údolí Fergana, ktorý by sa riadil výlučne islamským právom šaría. Sľuby tejto skupiny, ktorá hovorila o vytvorení islamského štátu, kde by neexistovala chudoba, tak získavala čoraz viac priaznivcov. Socioekonomické problémy obyvateľstva prispeli k podpore tejto skupiny a prekážkou neboli ani nefungujúce úrady.

Kirgizský politický systém bol po dlhú dobu považovaný za najdemokratickejší v rámci Strednej Ázie a to najmä vďaka relatívnej slobode médií a veľkému množstvu nevládných organizácií, ktoré mohli v krajine voľne pôsobiť. To sa však postupom času, pod vedením prezidenta Akaïva zmenilo a nezávislé médiá v podstate zanikli. Domáca politická scéna zaznamenala v porovnaní s ostatnými stredoázijskými republikami najväčšie otrasy a to v podobe tzv. tulipánovej revolúcie v roku 2005, ktorá vyvolala podanie demisie prezidenta Akaïeva a následná násilná revolúcia v roku 2010, vedená nespokojnou opozičnou stranou, ktorá priniesla množstvo obetí a jej výsledkom bola i žiadaná demisia prezidenta Bakieva. Trvalo pätnásť mesiacov, po dobu ktorých vznikali v Kirgizsku nové,

⁴⁰ BUCKLEY, N. *Nazarbayev wins Kazakh poll again*. The Financial Times Limited, 2011. Str.2. ISSN: 03071766

⁴¹ *Kazakhstan Unveils New Counter-Terrorism and Anti-Extremism Strategy*, Jamestown Foundation, 2013, Eurasia Daily Monitor, Volume: 10 . [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.refworld.org/docid/525670f74.html>

tento krát demokratické inštitúcie. Následne bola vytvorená dočasná vláda, a to z hlavných predstaviteľov opozičných strán, ktorí zaviedli tak dlho očakávané občianske a politické slobody a zaviazali sa k vytvoreniu demokratického právneho štátu. Dočasná prezidentka Roza Otunbajeva a jej program „Návrat k demokracii“ následne viedli k parlamentným voľbám, ktoré boli považované za zatiaľ najférovejšie a najdemokratickejšie v histórii Strednej Ázie.⁴² V súčasnosti vedie krajinu prezident Atambaiev ktorý sa k moci dostal práve z opozičnej strany. Na prvý pohľad stabilnú situáciu v krajine však islamský extrémizmus a terorizmus nijako neobchádza. Pomerne liberálne právne predpisy v Kirgizsku paradoxne lákajú rôzne náboženské, extrémistické, teroristické, či separatistické skupiny zo susedných štátov. Podobne ako v ďalších stredoázijských štátoch tak dochádza k náboru stále ďalších členov týchto radikálnych skupín, a to najmä z kruhov mladých Kirgizov vo väzeniach, ale najnovšie i prostredníctvom sociálnych sietí.

Podobne je na tom i Uzbekistan. Počas sovietskej éry bol Islam potlačovaný a to jak v sociálnej, tak politickej sfére. Po osamostatnení sa však Islam stal významným faktorom vo všetkých oblastiach života uzbeckého ľudu. Veľké obavy z nárastu náboženského extrémizmu a terorizmu má i uzbecký prezident Karimov. Na domácej politickej scéne pôsobí prezident od roku 1989 a podobne ako u iných stredoázijských republík, i tu je viac než isté, že voľby nepredstavovali skutočnú možnosť výberu. Od roku 1992 boli totižto postupne zakázané všetky opozičné strany. Podobný osud neminul ani médiá a informácie o režime prenikajú kvázi len vďaka internetu. Uzbekistan sa tak úspešne izoluje i voči potenciálnym spojencom v boji proti teroristickým a náboženským hrozbám. I tu je zdrojom náboženského extrémizmu a terorizmu práve politická deprivácia, prevládajúca chudoba, korupcia, nezamestnanosť a celková frustrácia obyvateľstva.⁴³

Rovnako ako u iných stredoázijských republík, i v prípade Turkmenistanu sa po zániku Sovietskeho zväzu dostal do čela krajiny vodca miestnej komunistickej strany. Niyazov sa stal, zo dňa na deň, vodcom samostatného nezávislého štátu, v ktorom vykonával absolútnu moc a kontrolu až do jeho náhlej smrti v roku 2006. Turkménsky režim bol a je považovaný za najhorší režim v regióne Strednej Ázie, v ktorom slovo demokracie predstavuje absolútne tabu. Nástup Niyazova znamenal koncentráciu moci do jediných rúk a to jak politickej, ekonomickej, no i justičnej. O absolútnom režime svedčí i zákaz politických strán, nehovoriac o cenzúre a kontrole, či dokonca zákazu médií a celkovej

⁴² KOLLINS, K. *Kyrgyzstan's latest revolution*. Journal of democracy, Volume 22, Number 3, 2011. Str.150-164. 2011. ISSN: 10455736

⁴³ RAMAKANT, D. *Challenges of religious extremism in Uzbekistan*. Himalayan research and cultural foundation, 2005. Str.124-140. ISSN: 09719318

izolovanosti voči vonkajšej zahraničnej politike. Po nástupe nového prezidenta Berdimuhamedova sa vcelku izolovaný režim voči okolitému svetu viacej otvoril, avšak zmeny prichádzajú pomaly. Prvé náznaky možnosti zmeny politického systému krajiny prinieslo prijatie nového volebného zákona v roku 2008 (ani ten však neberie v úvahu rozdelenie moci). Socioekonomické problémy, nespokojnosť s vládnuou elitou, korupcia a mnohé ďalšie problémy neobchádzajú ani turkménske obyvateľstvo, ktoré nachádza istý únik v radikálnych náboženských a teroristických skupinách. Turkménske authority sa tak rozhodli zahájiť boj proti potenciálnym teroristom a skupinám netradičného Islamu. Prvým krokom turkménskeho režimu bolo vydanie rozkazu, na základe ktorého turkménska polícia kontroluje vo všetkých regiónoch štátu mladých mužov s fúzami a núti ich, aby sa oholili. V prípade odmietnutia sú násilne predvedení na policajnú stanicu, kde ich oholia násilím.⁴⁴

Tadžikistan, ako najchudobnejší štát regiónu Strednej Ázie, nezačal svoju éru samostatnosti najšťastnejšie. Po rozpade ZSSR, vypukla v Tadžikistane občianska vojna, ktorá si vyžiadala desaťtisíce obetí a trvala až do roku 1997, kedy bola podpísaná dohoda medzi vládou a opozíciou. V roku 1999 však v prezidentských voľbách zvíťazil Rahmov, stojací pri moci od roku 1994. V novembri roku 2013 bol Rahmov „zvolený“ za prezidenta po štvrtý krát a tento post bude zastávať minimálne do roku 2020. Okrem slabej ekonomiky ústiacej zo všadeprítomnej korupcie, trápí krajinu i narastajúci hlas náboženského fundamentalizmu, ktorý láka najmä mladých Tadžikov, predstavujúci tikajúce hodiny novej občianskej vojny. Tadžický režim sa preto rozhodol v posledných rokoch výrazne sprísniť kontroly náboženských aktivít. Ako príklad možno uviesť varovania rodičov zo strany prezidenta Rahmonova, aby odhlásili deti študujúce náboženstvo a najmä Islam v cudzine.⁴⁵

Z vyššie analyzovaných konfliktov v regióne Strednej Ázie vyplýva, že rozpad ZSSR a následné preberanie zodpovednosti do rúk jednotlivých autoritatívnych režimov znamenalo pre tieto štáty ozajstný problém, s ktorým sa dodnes nevyrovnali. Spravovanie vodných zdrojov, ornej pôdy, ale i nekonečné spory ohľadne vymedzovania vzájomných hraníc a s nimi spojené etnické problémy, to všetko vedie z dôvodu vzájomnej nedôvery, neochoty dohodnúť sa a celkových zlých vzťahov v regióne len k narastajúcemu napätiu,

⁴⁴ *Turkmenistan wages campaign against religious extremism*. BBC Worldwide Limited, 2010. [Online]. Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/747785836?accountid=17203>

⁴⁵ BAYRAM, M. *TAJIKISTAN: „Your children will become extremists and terrorists“*. Forum 18 News Service, Oslo, Norway, 2010. Str. 1. ISSN 1504-2855

ktoré často konči otvorenými konfliktami. K stabilite regiónu neprispieva ani nárast islamského extrémizmu a terorizmu v regióne, ktorý je odpoveďou na nespokojnosť a frustráciou obyvateľstva z politickej situácie, všadeprítomnú korupciu, nezamestnanosť a chudobu.

2. Veľmoci a Stredná Ázia

2.1. Definícia veľmoci

„Čo je veľmoc? Toto je jedna z hlavných otázok medzinárodnej politiky. Je jednoduchšie odpovedať historicky, vymenújúc veľmoci v rôznych obdobiach, než uviesť definíciu(...)“.⁴⁶

Martin Wight (2002)

Pojem *veľmoc* sa začal objavovať v rámci diplomacie už v polovici 18. storočia, označujúc tak najväčšie európske mocnosti a zároveň iniciátorov Koncertu veľmocí, systému politickej rovnováhy medzi veľmocami v post- napoleonskom období. Počas Studenej vojny pojem *veľmoc* nahrádza tzv. *superveľmoc*, v podobe USA a Sovietskeho zväzu.⁴⁷

Ako naznačuje úvodný citát, ani v súčasnosti nemožno moc štátov jednoznačne zmerať a uviesť tak konkrétnu definíciu tohto termínu. Vznikol preto istý konsenzus založený na daných kritériách, ktoré pomáhajú odborníkom túto charakteristiku k niektorým štátom zaručene priradiť. Podľa teoretikov medzinárodných vzťahov tak existuje rada štátov, ktoré je možné v súčasnom medzinárodnom politickom systéme označiť pojmom *veľmoci*.

Už spomínaný Martin Wight, popredný britský teoretik medzinárodných vzťahov vo svojej publikácii *Power Politics* píše o tzv. dominujúcej mocnosti, ktorú definuje ako: „(...) *moc, ktorá môže s istotou uvažovať o vojne proti inej existujúcej moci*.“⁴⁸ Dominujúca moc, resp. hegemonia nie je však v diplomatickom prostredí prijímaná. Pre rozlíšenie stupňa moci jednotlivých štátov sa tak používa označenie *veľmocí* a *ostatných mocností*.⁴⁹

Francúzsky historik a profesor medzinárodných vzťahov, Jean-Baptiste Duroselle, sa zamýšľa nad významom slova *veľmoc* a prichádza k záveru, že mocou disponuje každý štát už len tým, že existuje a ovplyvňuje tak vôľu iných štátov. Avšak práve hierarchia medzi štátmi vyvoláva snahu definovať čím sa stáva mocnosť veľmocou. Duroselle preto píše:

⁴⁶ WIGHT, M. *Power Politics*. Continuum, 2002. Str. 41. ISBN: 0826461743

⁴⁷ BUZAN, B. *The United States and The Great Powers: World politics in the Twety- first Century*. Polity, 2004. Str. 58. ISBN: 9780745633756.

⁴⁸ WIGHT, M. *Power Politics*. Continuum, 2002. Str. 41. ISBN: 0826461743

⁴⁹ Tamtiež. Str.41

„Je to mocnosť schopná zaistiť si svoju vlastnú bezpečnosť proti akejkoľvek inej izolovanej mocnosti.“⁵⁰

Zaujímavo jednoduchú definíciu priniesol i Paul Kennedy, britský historik, špecialista na históriu medzinárodných vzťahov, ktorý označil veľmoc za : „(...) štát schopný presadiť si svoje proti vôli ostatných štátov.“⁵¹

Americký profesor a teoretik medzinárodných vzťahov, John J. Mearsheimer definuje vo svojej knihe *The Tragedy of Great Power Politics*, veľmoci ako štáty „vojensky silných aktérov“.⁵² Veľmoc hodnotí z hľadiska „bohatstva, obyvateľstva, vojenskej sily a veľkosti.“⁵³ Pre definíciu tak používa jednoznačne materiálne hodnoty, zdroje, ktoré veľmoci zabezpečia možnosť uplatniť svoju vôľu proti vôli iného aktéra.

Podobné zmýšľanie so zameraním na materiálne zdroje mocností prinášajú i ďalší teoretici Posen a Ross, ktorí definujú veľmoc ako: „mocnosti s podstatným priemyslovým a vojenským potenciálom.“⁵⁴

Vyššie uvedené definície teoretikov medzinárodných vzťahov síce neprinášajú jednotnú definíciu pojmu *veľmoc*, avšak za jednotiace prvky možno považovať najmä schopnosť daného štátu presadzovať si svoju vôľu proti vôli iného štátu a zaistiť si tak svoju bezpečnosť. Dôležitú úlohu vo vymedzení tohto termínu hrá predovšetkým materiálne hľadisko, vychádzajúce z vojenskej sily, veľkosti, či priemyselného potenciálu daného štátu. K presnejším záverom definovania pojmu *veľmoc* však môžeme dôjsť práve podrobnejším štúdiom jednotlivých kritérií.

⁵⁰ KERTESZ, S., FITZSIMONS, M.A *Diplomacy in a changing world*. South Bend, Ind.: University of Notre Dame Press, 1959. Str.204.

⁵¹ KENNEDY, P. *The Rise and Fall of the Great Powers*. 1987. Str. 539. ISBN: 0679720197

⁵² MEARSHEIMER, J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company, 2003. Str. 57-60. ISBN: 978-0393323962

⁵³ Tamtiež. Str. 61.

⁵⁴ POSEN, B., ROSS. A. *Competing visions for U.S Grand Strategy*. International Security, 1996. Str. 17. ISSN: 0162-2889

2.2.Kritéria veľmoci

Joseph Nye vo svojej prelomovej publikácii *Soft Power* porovnáva moc s počasím: „Každý je na ňom závislý a rozpráva o ňom, ale len málokto mu rozumie. Tak ako farmári a meteorológovia skúšajú predpovedať počasie, politickí lídri a analytici skúšajú predvídať zmeny v mocenských vzťahoch.“⁵⁵ Ani súčasná literatúra medzinárodných vzťahov neponúka jednoznačný zoznam charakteristík veľmoci. Existujú však zaužívané kritéria, ktoré dokážu rozlišovať veľmoci od ne- veľmocí.

V súčasnosti je možné zhodnúť sa na tvrdení, že kritériami veľmocí je kombinácia tzv. *hard power* a *soft power*. *Hard power* alebo tvrdá moc predstavuje, už spomínanú, vojenskú a ekonomickú silu a tvorí základ realistického chápania moci.

Najstarším kritériom vymedzujúcim štáty ako veľmoci je **vojenská sila**, ktorú je možné definovať ako: „(...) moc s ofenzívnymi vlastnosťami atakovať iné štáty.“⁵⁶ Tento realistický prístup zhrňuje vo svojej knihe *The Struggle for the Mastery in Europe 1848-1918* Alan Taylor, ktorý píše: „Testom veľmoci je test vojenskej moci.“⁵⁷ Základný prvok vojenskej sily predstavuje vojenská vybavenosť v podobe počtu vojakov, vojenských základní, zbraní a ďalších. Dôležitým faktorom vojenskej sily je i podiel vojenských výdajov na celkových výdajoch daného štátu. A v neposlednom rade je dôležité zmieniť i účasť v medzinárodných či regionálnych vojensko-strategických zoskupeniach. Ekonomická a vojenská sila sa zároveň navzájom dopĺňajú. Ekonomicky silný štát disponuje lepšou vojenskou vybavenosťou, má možnosť vysielat' vojská na zahraničné tréningové misie a zvyšovať tak ich profesionalitu. Z uvedeného vyplýva, že ekonomická sila môže viesť k zvýšeniu vojenskej sily daného štátu.

Toto vojenské kritérium bolo v nasledujúcich rokoch doplnené o kritérium ekonomické a politické. Kenneth Waltz, zakladateľ neorealistickej teórie medzinárodných vzťahov, prináša konkrétne kritéria a veľmoc definuje z materialistického hľadiska: „*Ekonomické, vojenské a ďalšie schopnosti nemožno rozdeľovať a samostatne ich zvažovať* (...).“⁵⁸ Waltz

⁵⁵ NYE, J. *Soft Power*. Public Affairs, 2004. Str. I. ISBN: 13-978-1.58648-306-7.

⁵⁶ KIRSCHNER, J. *Globalization and National Security*. Taylor & Francis, 2006. Str.262. ISBN: 0415955114

⁵⁷ TAYLOR, A. *The Struggle for the Mastery in Europe 1848-1918*. Oxford: Clarendon, 1980. Str. xxiv- ISBN: 0-19-881270-1.

⁵⁸ WALTZ, K. *Theory of international politics*. Waveland Pr Inc; 1 edition , 2010. Str. 72-73. ISBN: 1577666704

hodnotí veľmoci podľa nasledujúcich kritérií: „(...) *veľkosť populácie a územia, zdroje, ekonomická kapacita, vojenská sila, politická stabilita a kompetencie.*“⁵⁹

Ekonomická sila býva definovaná ako: „(...) *schopnosť ovplyvňovať spôsob, akým ekonomika operuje k splneniu svojich úloh.*“⁶⁰ Konkrétne hovoríme o obchodných obratoch, zahraničných investíciách, prírodných zdrojoch, technológiách, ale i inštitúciách a ďalších súčasti, ktoré tvoria základ ekonomickej sily veľmoci.

Okrem tvrdej moci je však dôležitým aspektom veľmoci i *soft power*. S týmto pojmom prišiel už spomínaný americký profesor Joseph Nye v roku 1990 a neskôr podrobnejšie rozpracoval v roku 2004 v knihe pod rovnakým názvom *Soft power*, kde vysvetľuje význam konceptu ako schopnosť priťahovať a presviedčať prostredníctvom kultúry, politických ideálov a politik daného štátu.⁶¹ Koncept *soft power* sa postupne stal súčasťou zahraničných politik nielen svetových veľmocí a zároveň kľúčovou témou vrcholných politických predstaviteľov. Základné chápanie *soft power* podľa Josepha Nye zahrňuje primárne **kultúru, politické hodnoty a zahraničnú politiku štátu**. Mnohí analytici sa však zhodujú na názore, že dnešné poňatie *soft power* presahuje toto klasické vymedzenie a za mäkkú moc tak považujú akúkoľvek inú moc než moc vojenskú a bezpečnostnú, čo v tomto prípade možno chápať i ako finančnú a materiálnu pomoc, výstavbu infraštruktúry, investície a účasť v multilaterálnych organizáciách.

Okrem uvedených kritérií statusu svetovej veľmoci je potrebné doplniť i ďalšie nemenej dôležité vlastnosti. Ako príklad možno uviesť schopnosť štátu angažovať sa v mimo- regionálnych oblastiach, v ktorých má veľmoc svoje záujmy, a to nie len územné, ale i ekonomické, politické, bezpečnostné, či záujem dosiahnuť vplyv a moc na danom území.

Veľmoc si musí sama uvedomovať svoje postavenie a ostatné štáty by ju za veľmoc zároveň mali považovať. Tento prístup bol uplatnený už po Viedenskom kongrese v roku 1815, kedy boli veľmoci prvý krát formálne uznané.^{62,63} Ak však k takémuto formálnemu

⁵⁹ Tamtiež. Str. 131

⁶⁰ PARADA, J.J. *Original Institutional Economics: A Theory for the 21st Century?* Oeconomicus. Volume V, Fall, 2001. Str. 56. ISSN: 1546-2803.

⁶¹ NYE, J. *Soft power*. Public Affairs. 2004. Str.5-8. ISBN: 13-978-1.58648-306-7.

⁶² Za veľmoci boli považované európske štáty: Rusko, Prusko, Rakúsko, Spojené kráľovstvo a Francúzsko.

⁶³ DANILOVIC, V. *When the Stakes are high Deterrence and Conflict Among Major Powers*. University of Michigan Press. 2002. Str. 225-228.

aktu nedošlo, veľmocenský status štátu bol uznaný implicitne, teda súdiac zo vzťahu štátu k ostatným veľmociam.⁶⁴

Súčasťou charakteristiky veľmoci je i snaha rozhodovať a jednať podľa svojho statusu a nie byť za svoje rozhodnutia zodpovednosť.⁶⁵

V neposlednom rade je dôležité zmieniť i kritérium, ktoré potvrdila predovšetkým minulosť, a to zahrnutie štátu- veľmoci do politických a diplomatických diskusií na medzinárodnej scéne, ako i podstatný vplyv tejto veľmoci na záverečnom rozhodovaní danej problematiky.⁶⁶

Opäť slovami Josepha Nyea: „ *Moc je tiež ako láska, ľahšie je ju zažiť, než definovať a zmerať* (...).“⁶⁷ Na základe charakteristík a kritérií, ktoré boli vyššie stručne rozobraté však možno veľmoc definovať ako štát, ktorý disponuje rôznorodou mocou a to jednak vojenskou a ekonomickou, ktorú môže použiť proti iným štátom, no zároveň disponuje i tzv. mäkkou mocou a tá umožňuje veľmoci ovplyvňovať jednanie iných štátov pomocou svojej politickej moci, kultúry, ale i schopnosťou angažovať sa mimo svoje územie. Veľmoc musí byť ostatnými štátmi za veľmoc uznaná a jej status potvrdzuje i konanie v rámci medzinárodného prostredia.

⁶⁴ DOMKE, W. *Power, Political Capacity and Security in the Global System*. In Richard J. Stoll and Michael D. Ward, eds., *Power in World Politics*. Boulder, Colo. : L. Rienner Publishers, 1989. ISBN: 1555871259

⁶⁵ Tamtiež.

⁶⁶ TURNER, W. *History of Philosophie*. Global Vision Publishing, New Delhi, 2007. Str. 98-99. ISBN: 8182202337

⁶⁷ NYE, J. *Soft Power*. Public Affairs, 2004. Str. I. ISBN: 13-978-1.58648-306-7.

2.3.Porovnanie mocenského vplyvu veľmocí

Pôsobenie veľmocí bude v diplomovej práci analyzované na príklade stretu záujmov veľmocí v regióne Strednej Ázie. Aké mimo- regionálne štáty možno považovať za veľmoci v tejto oblasti? Na základe akých kritérií získali v tomto regióne status veľmocí? Aké sú vzťahy medzi jednotlivými svetovými veľmocami pôsobiacimi v Strednej Ázii? Aké sú ich záujmy v regióne? Dochádza tu naozaj k nebezpečným stretom záujmov a hrozbám konfliktu medzi veľmocami? K čomu vedie *Nová Veľká hra* o Strednú Áziu a aké môžu byť jej dôsledky? Dokážu sa svetové veľmoci dohodnúť alebo sme svedkami *hry s nulovým súčtom*?

Toto sú základné otázky, na ktoré sa budú snažiť odpovedať nasledujúce podkapitoly diplomovej práce. Najskôr však budú rozobraté jednotlivé kritéria, ktoré umožnia označiť vybrané štáty za veľmoci pôsobiace v regióne Strednej Ázie a to : vojensko-bezpečnostné, ekonomické a nakoniec i kritérium mäkkej moci jednotlivých svetových aktérov v oblasti. Pred samotným porovnaním každého z uvedených kritérií budú analyzované jednotlivé veľmoci, Rusko, Čína, USA a nakoniec EÚ, a to v otázke **vojensko-bezpečnostného kritéria** konkrétne z hľadiska nasledujúcich faktorov:

- od kedy sa v regióne vo vojensko-bezpečnostnej sfére jednotlivé veľmoci angažujú;
- koľko základní a vojenských síl majú v jednotlivých stredoázijských republikách rozmiestnených;
- ako je ich vojenská prítomnosť v regióne vnímaná;
- do kedy sa ich prítomnosť v regióne plánuje.

V otázke porovnania **ekonomického kritéria** moci svetových aktérov v oblasti budú analyzované u Ruska a postupne i ďalších veľmocí tieto faktory:

- kedy nadviazali aktívne ekonomické styky s regiónom a ako sa vyvíjal ich obchodný obrat;
- aká je ich angažovanosť v rámci ekonomických organizácií, inštitúcií a projektov;
- ako sa vyvíja ich obchod s nerastnými surovinami s jednotlivými štátmi regiónu;
- v čom spočíva ich výhoda oproti ostatným.

A nakoniec, pre porovnanie mocenského vplyvu veľmocí z hľadiska **mäkkej moci** budú v práci v rámci týchto štyroch veľmocí analyzované:

- silné
- a slabé stránky ich soft power.

a. Vojensko-bezpečnostné kritérium

Vojenská sila štátu býva označovaná za jasný, nespochybniteľný prejav mocenského vplyvu. Ako bolo naznačené v kapitole o kritériách veľmoci, najčastejšie sa pre porovnanie vojensko-bezpečnostnej sily používajú indikátory v podobe počtu vojakov, základní, či ich vybavenosti. Okrem týchto faktorov je však potrebné vziať do úvahy i dobu vojenského pôsobenia a jeho vnímanie daným prostredím. V rámci štyroch potenciálnych veľmocí pôsobiacich v stredoázijskom regióne a teda Ruska, Číny, USA a EÚ budú preto porovnávané jak konkrétne údaje týkajúce sa vojenskej vybavenosti, tak i, nemenej dôležité, údaje dĺžky pôsobenia, celkového vnímania a predpokladov o ich budúcom pôsobení v regióne.

Začiatok vojensko-bezpečnostného pôsobenia jednotlivých veľmocí

Po rozpade Sovietskeho zväzu sa nová ruská zahraničná politika začala orientovať západným smerom a tento fakt ovplyvnil i dôležitosť regiónu v jeho zahraničnej politike, kedy sa Stredná Ázia dostala na vedľajšiu koľaj v ruských záujmoch. **Ruská vojenská a bezpečnostná spolupráca** s regiónom (ako pozostatok tej sovietskej) bola teda **začiatkom 90.rokov** výrazne **limitovaná**. Situácia sa začala meniť po vypuknutí občianskej vojny v Tadžikistane, kde má Rusko i dnes výraznú populačnú minoritu a jeho záujem v regióne sa tak začal zvyšovať. Vnútorná nestabilita stredoázijských štátov, socioekonomické, etnické, environmentálne a ďalšie problémy predstavujúce hrozbu pre Rusko tak mali výrazný vplyv na rozhodovaní ruského vedenia v otázke výberu medzi externou aktívnosťou spojenou s poskytnutím početných zdrojov potrebných k stabilizácii susednej oblasti alebo izolacionizmom a teda riešením vlastných vnútorných problémov.⁶⁸ Moskva sa však priklonila k aktívnosti a **v polovici roku 1993** sa tak začalo hovoriť o obnovení tzv. „*špeciálnych vzťahov*“⁶⁹ medzi Ruskom a Strednou Áziou. Hlavnými prioritami sa stala **kontrola hraníc** v rámci krajín Spoločenstva nezávislých štátov (ďalej už len SNS), **pôsobenie ruských vojsk** a **základní** v regióne, ekonomická spolupráca so štátmi oblasti a ďalšie ciele, ktoré potvrdili výraznú zmenu v otázke vo vzťahu k Strednej Ázii. Dekrét z roku 1995 navyše označuje štáty SNS za „*priestor rozhodujúceho*

⁶⁸ KORTUNOV, A. *Russia and Central Asia: Evolution of Mutual Perceptions, Policies, Interdependence*. James A. Baker III Institute for Public Policy, 1998. Str. 6.

⁶⁹ Tmtiež. Str.9

záujmu“.⁷⁰ Z bezpečnostného hľadiska si Rusko v oblasti dokázalo ponechať svoju prítomnosť a postupne naštartovalo svoju vojenskú spoluprácu s krajinami Strednej Ázie, ktoré zároveň, vzhľadom na svoju úbohú situáciu vojenského vybavenia, vycvičenia, či i samotného počtu a motivácie vojakov, túto pomoc i vo väčšine prípadov prijali. Jeľcinov „uvoľnený“ prístup vystriedal, v roku 1999, Putinov aktívny nástup s jasnou predstavou o smerovaní novej zahraničnej politiky federácie. Okrem ekonomických iniciatív priniesol Vladimir Putin i radu bezpečnostných iniciatív zameraných proti hrozbám terorizmu. Svoju úlohu však v ruských snahách zaznamenala i vôľa postaviť sa silám NATA, ktoré sa v regióne začalo presadzovať jak na poli inštitucionálnom (všetkých päť stredoázijských republík sa v roku 1994 stáva členom Partnerstva pre mier), ale i po materiálnej stránke.⁷¹

S vojenskou prítomnosťou amerických jednotiek v Strednej Ázii sa viažu predovšetkým udalosti z 11.septembra 2001, no je nutné podotknúť, že **USA** boli v regióne prítomné už **začiatkom 90.rokov**, kedy sa svetový gigant rozhodol nadviazať s novovzniknutými republikami diplomatické styky. Postupne teda došlo k rozvoju spolupráce na bilaterálnej i multilaterálnej úrovni, na poli ekonomických záujmov, prijímania republík do medzinárodných inštitúcií ako Svetová banka, či Medzinárodný menový fond. Prvé náznaky vojenskej pomoci prejavili USA prostredníctvom **modernizácie vojenského vybavenia, spoločných cvičení, profesionalizácie a prehĺbením spolupráce**, to všetko pod spoločným pomenovaním americkej „angažovanosti“. **Bezpečnostné styky** nadviazali USA najskôr s **Kazachstanom** v roku **1993** a v polovici roku **1994** nasledovalo podpísanie pristúpenia stredoázijských republík do programu Partnerstva pre mier pod vlajkou NATA.⁷² Je nutné zdôrazniť, že po rozpade ZSSR bolo Rusko vnímané ako schopný aktér zabezpečenia stability v oblasti. S nástupom vlády Georga Buscha prišla i vlna snáh maximálneho využitia geopolitického potenciálu, ktorý za sebou rozpadnutý Sovietsky zväz zanechal, a to v podobe novej doktríny, ktorá mala predstavovať výrazné zmeny v zahraničnej politike Spojených štátov. Po prezidentskej výhre Billa Clintona v roku 1993 však americká zahraničná politika nabrala iný smer, ako bolo naznačené vyššie, doktrína teda nevstúpila v platnosť a **USA** naďalej **rešpektovali** pomyselnú **zónu ruského vplyvu**,

⁷⁰ LARUELLE, M., PEYROUSE, S. *Les relations Russie-Asie centrale : du «Grand jeu» russo-américain à la montée d'influence chinoise*. Géopolitique, 2007.

⁷¹ LARUELLE, M. *Asie centrale : le retour de la Russie*. Politique internationale n° 115, 2007. ISSN: 0221-2781

⁷² GIRAGOSIAN, *The US Military Engagement in Central Asia and the South Caucasus*. In Journal of Slavic Military Studies, vol.17, 2004, Str. 47. ISSN: 1351-8046

do ktorej stredoázijské štáty rozhodne patrili.⁷³ Po 11.septembri prišla podstatná zmena. Doposiaľ všeobecné vojenské ciele vystriedal jeden konkrétny a to boj proti teroristickému hnutiu v Afganistane. Na hrozbu extrémistických skupín a terorizmus už síce poukazovali štáty Strednej Ázie i pred rokom 2001 (bombové útoky na prezidenta Karimova v roku 1999), no na svojej intenzite získali až po zahájení americkej operácie *Trvalá sloboda*.⁷⁴ Posledné ozveny amerického rešpektu voči ruskému vplyvu v regióne presiahli i počiatkom roku 2001, kedy sa Colin Powell obrátil najskôr na Rusko s požiadavkou o povolenie využiť vojenské vzdušné základne pre vojenské operácie proti Talibanu. A keďže bola ruská odpoveď negatívna, americké požiadavky smerovali priamo k stredoázijským režimom, konkrétne kirgizským, uzbeckým a tadžickým predstaviteľom. Uzbekistan a Kirgizsko sa svoju odpoveď nenechali dlho čakať, čím **USA** po prvý krát **prekročili „červenú líniu“ ruského vplyvu**.⁷⁵ Americká prítomnosť zo začiatku hrala do karát i samotnému Rusku, ktorého sa tieto hrozby rovnako dotýkali a dokázalo tak pôsobenie USA vo svojej bývalej, no i súčasnej sfére vplyvu vystáť.⁷⁶ I pre samotné stredoázijské republiky bola americká prítomnosť z pohľadu príležitosti rozšírenia obzoru zahraničnej politiky mimo Rusko vcelku lákavá. Výrazný obrat vo vnímaní diskutabilného amerického pôsobenia, voči ktorému sa množili stále väčšie antipatie zo všetkých strán, nastal po štyroch rokoch, kedy farebné revolúcie začali ohrozovať i stredoázijské režimy, čo pre Rusko znamenalo úspešný návrat na scénu.

Čínska angažovanosť v stredoázijskom regióne je síce spájaná prevažne s jej ekonomickými záujmami, no v minimálnej miere je **Čína** aktívna i na poli vojensko-strategickom. Čína sa na poli bezpečnosti prvotne presadzovala v otázke **vymedzenia hraníc** a v rokoch **1994 až 2002** tak s Kazachstanom, Kirgizskom a Tadžikistanom podpísala demarkačné zmluvy.⁷⁷ V oblasti bezpečnosti sa Čína v regióne intenzívne aktivovala **i v otázke Uyghurskej diaspóry**. Menšina z autonómnej oblasti Uyghur na severozápade Číny, so separatistickými tendenciami straší čínske predsedníctvo dlhé roky. Dôvodom sú narastajúce hrozby náboženského extrémizmu (moslimská menšina),

⁷³ MULLOJANOV, P. *Influence of the world centers power of Central Asia and Tajikistan: Dynamics and Outlook*. Central Asia and the Caucasus, Num. 3, 2006. Str. 56-56.

⁷⁴ BURGHART, T. *The New Nomads? The American Military Presence in Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str.13. ISSN: 1653-4212.

⁷⁵ MULLOJANOV, P. *Influence of the world centers power of Central Asia and Tajikistan: Dynamics and Outlook*. Central Asia and the Caucasus, Num. 3, 2006. Str. 56-56.

⁷⁶ RASIZADE, A. *The Specter of a New „Great Game“ in Central Asia*. In Foreign Service Journal, 2002. Str. 49-50. ISSN: 0146-3543

⁷⁷ LARUELLE, M., PEYROUSE, S., BOONSTRA, J. *Security and development approaches to Central Asia, The EU compared to China and Russia*. EUCAM, 2012. Str. 12. ISBN: 978-84-614-6870-6

separatizmu a terorizmu.⁷⁸ Čína si tak bilaterálnymi bezpečnostnými dohodami so stredoázijskými republikami zaistila podporu v boji proti týmto snahám, či dokonca prístúpeniu k možnosti vyhnania členov tejto minority späť do Číny.⁷⁹

V otázke zahájenia vojensko-bezpečnostnej spolupráce EÚ s regiónom možno povedať, že už po rozpade ZSSR začali z iniciatívy Európskej komisie prvé negociácie o podpore vzájomnej spolupráce v rámci *Dohody o partnerstve a spolupráci*, s cieľom **udržania mieru a stability** v oblasti. Hlavným cieľom bilaterálnych stykov, ktoré EÚ s týmito piatimi republikami rozvíja, je celkové zlepšenie životnej situácie ľudí, znižovanie chudoby, migrácie, ale i snaha znižovať vzájomné tlaky a napätia medzi štátmi prostredníctvom vedenia k dohodám a mierovým riešeniam. Porovnávať vojensko-strategickú silu EÚ s inými svetovými hráčmi v regióne nemá zmysel, no svoj význam má najmä v oblasti tzv. **soft bezpečnosti a ľudskej bezpečnosti** v stredoázijskom regióne. K posilneniu vzájomných vzťahov došlo najmä po roku **2007**, kedy EÚ vydala tzv. Stratégiu pre nové partnerstvo (*The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*). Jedným z cieľov tohto partnerstva je i **prevencia hrozieb hraničných konfliktov**. Podstatnú úlohu hrá v tejto problematike práve program BOMCA (*Border Management Programme in Central Asia*), s cieľom **udržania stability a bezpečnosti** v týchto oblastiach. Svoj význam má i ďalší program zameraný na boj proti obchodu s drogami, do ktorého sú stredoázijské štáty zapojené, a to CADAP (*Central Asia Drug Action Programme*).⁸⁰

Vojenské základne a personál v rámci jednotlivých svetových aktérov v regióne

Ruská vojenská sila sa pod vlajkou SNS podstatne angažovala na území **Tadžikistanu**, v rámci občianskej vojny v rokoch 1992 až 1997 a po roku 1999 už ako samostatné ruské jednotky s cieľom kontroly konfliktných hraníc.⁸¹ Tadžikistan bol zároveň prvým štátom Strednej Ázie, ktorý otvorene súhlasil s prítomnosťou ruských vojsk na svojom území. I keď na začiatku občianskej vojny bolo na tadžickom území prítomných **7000 ruských vojakov**, v rámci tzv. 201.divízie, ich počet sa v roku 1994 zdvojnásobil. Navyše,

⁷⁸ Čína býva naopak kritizovaná za svoju represívnu politiku voči tejto menšine, podobnej práve prístupu k Tibetu. Je nutné podotknúť, že oblasť Uyghur je hlavným zásobovačom ropy a zanedbateľné nie sú ani zásoby zemného plynu, či uránu.

⁷⁹ BOVINGDON, G. *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent*. East West Center Washington, 2004. Str. 37-38. ISBN: 1-932728-21-X

⁸⁰ LARUELLE, M. *Involving Central Asia in Afghanistan's future- what can Europe do?* EUCAM, 2011. Str.2. ISBN: 978-84-614-6870-6

⁸¹ ROY, A. *Strategic reassertion in Russia's central Asia policy*. International affairs, Volume 80, Issue 2, 2004. Str. 277-293. ISSN: 1468-2346

vytvorenie samostatných nezávislých vojenských jednotiek Tadžikistanu bolo i napriek 80% prevahe tadžických vojakov v divízii nemožné, vzhľadom na to, že Tadžici preferovali zaradenie do ruských zborov kvôli výrazne vyššiemu zárobku.⁸² Po tom, čo sa v Kábule dostal k moci Talibán, narástlo v stredoázijských republikách obrovské znepokojenie, medzi inými i v Tadžikistane, keď sa toto fundamentalistické hnutie dostalo až k hranici na rieke Pjandž.⁸³ Slavomír Horák, český odborník na región Strednej Ázie hovorí, že tieto obavy boli z dnešného pohľadu prehnané a zbytočné, avšak v 90. rokoch viedli obavy k snahám tadžického vedenia o premenu 201. divízie na stálu ruskú vojenskú základňu. Vzájomnú dohodu odďaľovali jednak rastúce podmienky zo strany tadžického prezidenta Rahmóna, ale i situácia po 11. septembri 2001, kedy si stredoázijské štáty začali mydliť ruky na podstatne vyššiu finančnú pomoc zo strany USA. Rahmón však svoje požiadavky spojené s „(...) odchodom ruských pohraničných vojsk zo zeme, s odpísaním tadžického dlhu voči Rusku vo výške 300 mil. \$ a so zaplatením ďalších 50 mil. \$ za optickú základňu v Nureku.“⁸⁴ jasne prehnal a výsledkom bolo výrazné ochladenie vzájomných vzťahov až do roku 2004, kedy sa Rusko s Tadžikistanom dohodli na pôsobení stálej ruskej základne. Na základe tejto dohody zo Soči došlo k predaniu časti pohraničnej kontroly do tadžických rúk, no ani dnes nie sú Tadžici schopní zabezpečiť svoju hranicu s Afganistanom a Rusko tak naďalej posielajú na obávanú hranicu svojich vojakov. Dnes má Rusko na tadžickom území niekoľko vojenských základní (viď Tabuľka 1).

V menšej miere než v prípade Tadžikistanu, no stále podstatne sa Rusko vojensky angažuje i v **Kirgizsku**. Najskôr ako vojenská pomoc v počte **3000 ruských vojakov** na **sino-kirgizskej hranici** a neskôr, v roku 2003 otvorením prvej ruskej **leteckej základne v Kante** v rámci dohody Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (ďalej už len OZKB), čím sa Kirgizsko zároveň stalo prvou krajinou s americkou (Manas, zatvorená v roku 2009) a ruskou vojenskou základňou na jednom území, vzdialené od seba len 30km.⁸⁵ V roku 2005 sa diskutovalo i o vytvorení novej ruskej základne v Och (juh Kirgizska), no dodnes k samotnej dohode nedošlo. V súčasnosti má Rusko na území

⁸² PEYROUSE, S. *Russia-Central Asia: Advances and Shortcomings of the Military*. In *Central Asian Security Trends: View from Europe and Russia*, BLANK, S.J.. Strategic Studies Institute, 2011. Str.4-5. ISBN: 1-58487-487-5

⁸³ HORÁK, S. Rusko v súčasnej Strednej Ázii - návrat alebo kontinuita? Příklad Tádžikistánu. Mezinárodní vztahy, Volume 30, Num.3, 2005. Str. 99. ISSN 0323-1844

⁸⁴ BLANK, S. *Russian forces in Tajikistan: A Permanent Presence?* Central Asia – Caucasus Analyst, 2004, Str. 5–6.

⁸⁵ BUSZYNSKI, L. *Russia's New Role in Central Asia*. Asian Survey, vol. 45, no 4. The Regents of the University of California, 2005. Str. 546-565. ISSN: 0004-4687

približne **700 členov** svojich jednotiek (400 v Kant), osem vojenských letúnov SU-25 a dve helikoptéry MI-8. (vid' Tabuľka 1)

Dlhodobé vojensko-strategické vzťahy udržiava Rusko i s najrozvinutejšou krajinou regiónu, **Kazachstanom** a to prostredníctvom množstva bilaterálnych dohôd v rámci OZKB a Šanghajskej organizácie spolupráce (ďalej len SCO). Kazaško-ruská hranica je najdlhšou zemskou hranicou, ktorá nesie dlhú históriu spred sovietskej éry až dodnes. V žiadnom inom stredoázijskom štáte nežije toľko etnických Rusov ako v Kazachstane.⁸⁶ Dlhodobá spolupráca nezaznamenala okrem podobnej situácie ako u iných štátov regiónu, ktoré sa po 11.septembri obrátili smerom na Západ, žiadnu výraznú krízu, ktorá by toto strategické partnerstvo mohla ohroziť. Rusko má prístup k 11 miliónom hektárom plochy určených pre vojenské potreby. Dôležitú úlohu hrá najmä kozmodróm **Baikonur**, ktorého prenájom podpísaný v roku 1994 bol po desaťročí obnovený do roku 2050⁸⁷ (vid' Tabuľka 1).

Vo výrazne obmedzenej miere sa Rusko vojensky angažuje i v **Uzbekistane**. Strategické vojenské partnerstvo vzniklo na rozdiel od ostatných štátov regiónu až v roku 2005, kedy sa Rusko zaviazalo poskytnúť svoju vojenskú pomoc a vybavenie pre podporu režimu a Uzbekistan na oplátku **súhlasil s poskytnutím svojich letísk** a vybudovaním **prvej ruskej základne** na uzbeckom území, **čo sa však dodnes nestalo**.⁸⁸ Uzbekistan bol zároveň označovaný za výrazne proamerický štát, o čom svedčili i americké základne na jeho území a neskoršie vypovedanie členstva v OZKB, čím si uvoľnil cestu pre negociácie s USA. Uzbecké vedenie vyjadrilo svoj záujem o zbrane a ďalšie vojenské vybavenie, ktoré by USA mali z územia Afganistanu v roku 2014 odstrániť. Okrem toho sa Uzbekistan nebráni ani otvoreniu novej americkej základne na uzbeckom území, čo by mohlo ale situáciu v regióne ešte viac destabilizovať.

Snaha osamostatniť sa od akéhokoľvek vplyvu Rusku po získaní nezávislosti, viedla **Turkmenistan** na cestu vlastnej ochrany a kontroly hraníc. Na to však štát nemal kapacity a tak už v roku 1992 podpísal prvú bilaterálnu dohodu o rozmiestení **rusko-turkménskych jednotiek** na hraniciach Turkmenistanu po dobu piatich rokov. Vôľa vedenia viesť neutrálnu politiku však postupne prevažovala, v roku 1999 bola **zmluva vypovedaná**

⁸⁶ MCDERMOTT, R.N. *Kazakhstan-Russia :Enduring Eurasian Defence Partners*. DIIS Report, 2012. Str. 45. ISBN 978-87-7605-530-1

⁸⁷ Tamtiež. Str. 49.

⁸⁸ LARUELLE, M. *Asie Centrale: le retour de la Russie*. Politique internationale, n° 115, 2007, Str. 384. ISSN: 0221-2781

a všetky **ruské pohraničné jednotky** boli z krajiny **odvolané**.⁸⁹ Súčasný režim prezidenta Berdymammedova sa zdá byť otvorenejší, no i ten odoláva ruskému tlaku. Turkmenistan nie je členom OZKB, ani SCO.

Tabuľka 1- Prítomnosť ruských vojenských síl v štátoch Strednej Ázie

	Vojenské jednotky	Vojenské základne
Tadžikistan	cca.7000	Dushanbe; Qurghouteppa; Kulab; Okno
Kirgizsko	cca.700	Kant; Issyk-Kul
Kazachstan	nedostupné	Balkanysh; Shary Shagan; Baikonur
Uzbekistan	x	x
Turkmenistan	x	x

Po 11.septembri sa stalo územie Strednej Ázie pre **USA** geograficky strategické, preto sa ich záujem upriamril na negociácie o možnostiach zakladania svojich vojenských základní v jednotlivých stredoázijských štátoch. Ako prvý poskytol americkým vojenským silám svoje územie **Uzbekistan**, a to konkrétne zriadením vojenskej základne **Khanabad**, ktorú USA vykompenzovali ročnou sumou 60mil. \$ a jednorazovým poplatkom vo výške 100 mil. \$.⁹⁰ O pár mesiacov neskôr poskytlo svoje územie pre americké vojenské účely i **Kirgizsko**, konkrétne základňu v **Manas**, kde USA platilo za každý odchádzajúci, či prichádzajúci let 7000\$ (údajne tieto peniaze putovali priamo do rúk prezidentovho syna)⁹¹ (viď Tabuľka 2). V ústrety vyšiel Amerike i **Kazachstan**, ktorý poskytol svoje letecké základne v **Shymkent** a **Lugovoy**.⁹² V prípade **Tadžikistanu** bola **ochota** síce výrazná, **no zlý stav základní**, ktoré nedosahovali všeobecné štandardy, nedovolili ich použitie. Spolupráca sa tak obmedzila na ich využitie v prípade núdze. O obmedzenej spolupráci možno hovoriť i v prípade **Turkmenistanu**, ktorý i napriek svojej neutrálnej politike

⁸⁹ BLANK, S. *Central Asian Security Trends: Views from Europe and Russia*. Strategic Studies Institute, 2011. Str. 6-7. ISSN: 1-58487-487-2

⁹⁰ CORNELL, S. E. *The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?* In Cambridge Review of International Affairs, 2004. Str. 241. ISSN: 0955-7571

⁹¹ LAWSON, F.H. *Political Economy, Geopolitics and Expanding US Military Presence in the Persian Gulf and Central Asia*. In Critique: Critical Middle Eastern Studies, Vol.13, 2004. Str. 14. ISSN: 1943-6149

⁹² KHIDIRBEKUGHLI, D. *U.S. Geostrategy in Central Asia: A Kazakh Perspective*. In Comparative Strategy, 2002, Str. 160. ISSN: 1521-0448

neoficiálne odobril americkým jednotkám **možnosť použitia svojho územia** pre poskytnutie **humanitárnej pomoci** v Afganistane.⁹³

Tabuľka 2- Prítomnosť amerických vojenských síl v štátoch Strednej Ázie

	Vojenské základne	Vojenské jednotky
Kirgizsko	Manas	cca.1000 ⁹⁴
Uzbekistan	Karski-Khanabad	cca.1500 ⁹⁵
Kazachstan	Shymkent, Lugovoy ⁹⁶	x
Turkmenistan	x	x
Tadžikistan	Dushanbe airport ⁹⁷	x

Vojensko-strategická oblasť pôsobenia nie je pre **Čínu** v stredoázijskom regióne prvoradá, hlavným cieľom je v otázke bezpečnosti boj proti trojici najväčších hrozieb: extrémizmu, separatizmu a terorizmu. Čína kladie dôraz na svoje bilaterálne vzťahy s jednotlivými krajinami a tak je to i v prípade vojenskej spolupráce. Čína je ochotná stredoázijských republikám poskytnúť drobné vojenské vybavenie, či dokonca vojenské cvičenia v čínskych vojenských akadémiách, no jazykové a kultúrne rozdiely k tejto spolupráci nijako neprispievajú. Čína má kapacitu konkurovať Rusku, no jej stratégia leží niekde inde, v ekonomickej sfére. Čínske **vojenské cvičenia a vybavenie** tak poskytuje Čína krajinám susedného regiónu **v obmedzenej miere** prostredníctvom SCO, tak aby predišla akémukoľvek podozreniu zo strany nedôverčivého Ruska. V súčasnosti preto nemá a ani neplánuje mať v regióne **žiadnu vojenskú základňu**. Práve **spolupráca v rámci SCO** a teda snaha o vytvorenie protiváhy americkej vojenskej prítomnosti zblížila Čínu a Rusko a upevnila i inštitucionálny základ vzájomnej spolupráce. Zároveň tak opadlo vzájomné napätie a vytvorila sa vhodná inštitucionálna platforma pre každoročné stretnutia hláv štátov, predsedov vlád a ďalších predstaviteľov diplomacie, národnej obrany, bezpečnosti a iných oblastí spoločného záujmu. Istú krízu zažíva organizácia od

⁹³ BURGHART, T. *The New Nomads? The American Military Presence in Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str.11. ISSN: 1653-4212.

⁹⁴ MILLER, E.A. *To Balance Or Not to Balance: Alignment Theory and the Commonwealth of Independent States*. Ashgate Publishing, Ltd., 2006. Str.5. ISBN: 0754643344

⁹⁵ Tamtiež. Str.5

⁹⁶ Rovnako ako v prípade Tadžikistanu, i tu dostali americké jednotky povolenie na prelet a prekladanie zásob.

⁹⁷ Tadžikistan poskytol USA svoje letisko v Dushanbe pre výnimočné situácie, v prípade núdze.

roku 2008, pričom hlavným limitom zostáva absencia dlhodobých pozitívnych cieľov, neúspešný boj proti drogovým gangom, či konfliktom ohľadne správy vodných zdrojov. SCO však nepôsobí ako vojenský stabilizátor v prípade regionálnych konfliktov, ani netvorí jednotky rýchleho zásahu (to potvrdila i pasivita pri udalostiach v Kirgizsku v roku 2010).⁹⁸

Podobne ako v prípade Číny, ani EÚ v tejto oblasti moci v regióne **nevyniká**. Hlavným dôvodom tejto „neviditeľnosti“ je najmä fakt, že európske štáty sú často členmi inštitúcií, ktoré v oblasti vykonávajú isté vojenské ciele (OBSE⁹⁹, NATO). V každom prípade ale **chýba** členských štátom EÚ samotná **ochota** prispievať a vojensky sa angažovať v odľahlých regiónoch, ktoré pre nich nepredstavujú prvoradé ciele.

Vnímanie vojensko-bezpečnostnej prítomnosti jednotlivých veľmocí v regióne

Jasný vplyv **ruskej dlhodobej prítomnosti** v regióne ovplyvnil i oblasť bezpečnostnej a strategickej spolupráce s týmito krajinami, ktoré majú **vo väčšine** k svojmu bývalému „patrónovi“ **pozitívny vzťah**. Dynamickú spoluprácu je vidieť najmä v prípade **Tadžikistanu a Kirgizska**, ako dve **najviac proruský orientované** štáty oblasti. **Dobré vojensko-bezpečnostné vzťahy** má však Rusko i s **Kazachstanom** ako jedinou krajinou, s ktorou má Rusko v rámci Strednej Ázie spoločnú hranicu. V prípade **Uzbekistanu** je vzťah do istej miery **limitovaný** uzbeckou náklonnosťou k Západu, no je otázkou budúcnosti ako sa tento vzťah po odchode amerických vojsk z oblasti ďalej vyvinie. **Turkmenistan** zostáva **tradične mimo**, vzhľadnuc na svoju politiku pozitívnej neutrality. Prístup Moskvy k regiónu Strednej Ázii sa niekedy označuje za *quid pro quo*, teda dohoda o výmene jedného za druhé, v ruskom prípade výmenou podpory stredoázijských politických režimov za priorizovanie ruskej zahraničnej politiky v oblasti. Tento prístup upevnili i protesty v rámci Arabskej jari v rokoch 2011-2012, ktorých ozveny i dnes jasne ohrozujú záujmy predstaviteľov post-sovietskych republík a práve ruská podpora tak predstavuje jednu z ich hlavných priorít.¹⁰⁰

Vnímanie **americkej vojenskej prítomnosti** v stredoázijskom regióne prešlo značným vývojom. **Spočiatku** bola americká vojenská prítomnosť **akceptovaná**, či

⁹⁸ LARUELLE, M., PEYROUSE, S., BOONSTRA, J. Security and development approaches to Central Asia, The EU compared to China and Russia. EUCAM, 2012. Str. 12. ISBN: 978-84-614-6870-6

⁹⁹ OBSE vykonáva programy pre cvičenie hraničných kontrol.

¹⁰⁰ GORENBURG, D. *External Support for Central Asian Military and Security Forces*. SIPRI, 2014. Str. iii

prinajmenšom vnímaná ako nutné zlo, Rusko i Irán cítili hrozbu teroristických skupín a to konkrétne Talibanu a jeho opozičných snáh. Výhody amerického vniknutia do regiónu z časti prijímala i Čína, pričom motiváciou podpory amerického boja proti terorizmu bola práve snaha o označenie rebelov zo severozápadnej čínskej provincie Uyghur za teroristickú skupinu.¹⁰¹ **Dnes** je ale situácia iná. Po invázii do Afganistanu, nasledovala invázia do Iraku a americká „angažovanosť“ začala okolitým štátom vdychovať **averziu**. Rusko sa americkej vojenskej dominancii v regióne postavilo rovnakým spôsobom, a teda rozširovaním vlastných vojenských základní (napr. Kant). Číne sa americké rozťahovanie v oblasti tiež začalo po chvíli priečiť a práve táto spoločná antipatia voči americkej prítomnosti v regióne býva označovaná ako istý zárodok vzájomnej spolupráce medzi Čínou a Ruskom. **S ukončením misie v Afganistane** americké vojenské sily súhlasili **s opustením územia Kirgizska do júla roku 2014**. Rovnako tak sa v tomto roku majú americké jednotky stiahnuť **i z Uzbekistanu**. Niektorí lídri stredoázijských štátov však necítia tento odchod ako úľavu. Nemožno pochybovať o lákavých finančných prínosoch z prenájmu svojich základní, no veľkým otáznikom je i otázka bezpečnosti a stability v regióne po odchode USA. Snahou stredoázijských štátov je tak poukázať na hrozby, ktoré sa z regiónu môžu rozšíriť i ďalej, mimo oblasť, pokiaľ sa zahraniční aktéri otočia regiónu chrbtom. **Postoj** jednotlivých stredoázijských štátov v otázke vzťahu k USA a NATU, ako i **k ich odchodu** z oblasti **nie je v celku totožný**. I po roku 2014 sa **Uzbekistan a Kazachstan** otvorene hlásia k **spolupráci** so Záporím a to i potenciálnym poskytnutím svojho územia pre vojenské potreby. Naopak, **Tadžikistan a Kirgizsko** budú zrejme pokračovať vo svojich **pro-rusky** orientovaných politikách. Americký námestník ministra zahraničia pre štáty Južnej a Strednej Ázie, Robert Blake na túto tému jasne potvrdil trvajúci americký záujem: „*Prezident Obama ešte nevydal rozhodnutie koľko jednotiek ponechá v Afganistane po roku 2014 a kým nebude toto rozhodnutie vydané, nie je jasné, ktoré základne a tranzitné centrá budú ponechané. Chcem však povedať, že zachováme našu prítomnosť v Afganistane a v Strednej Ázii a urobíme všetko pre zachovanie mieru a stability nie len v Afganistane ale v celom stredoázijskom regióne.*“¹⁰² Iróniou je, že odchod amerických jednotiek si neželá ani Moskva. **Putin** v roku 2012 otvorene **kritizoval** NATO a jeho **predčasný odchod** bez splnenia hlavného cieľa a to zabezpečenia stability v krajine. Stredoázijské štáty predpokladajú, že po odchode

¹⁰¹ WEITZ, R. *Averting a New Great Game in Central Asia*. In The Washington Quarterly, 2006. Str. 159. ISSN: 1530-9177

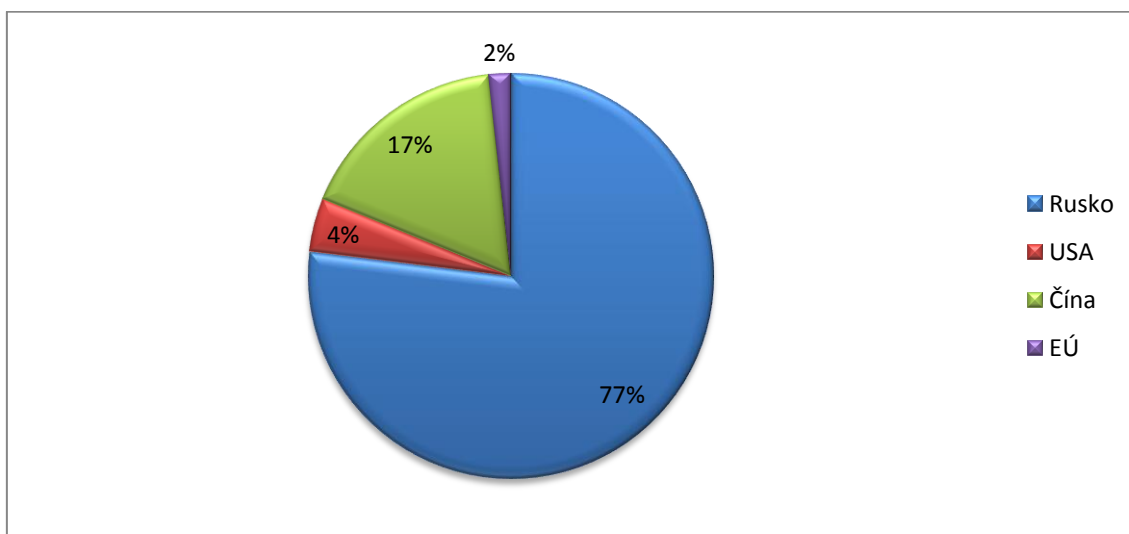
¹⁰² MUKHTAROV, D. *State Department: USA to maintain presence in Afghanistan and Central Asia after 2014*. TREND, Astana, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://en.trend.az/regions/world/usa/2142664.html>

amerických vojsk a NATA, **záujem** o stabilizáciu situácie v regióne zo strany zahraničných vojenských síl **výrazne poklesne**. Zo strany USA možno počítať s pomocou v podobe vojenských školiťov a inštruktorov, no rozpočet na pokračujúcu prítomnosť v oblasti bol jednoducho pozastavený.

V otázke vnímania **čínskej** a **európskej vojensko-bezpečnostnej prítomnosti** v regióne **nie je** odpoveď **jednoznačná**, vzhľadom na ich obmedzené pôsobenie v tejto sfére mocenského vplyvu v regióne. V prvom rade je potrebné pripomenúť, že čínska politika nezasahovania do vnútorných záležitostí iných štátov ani nepredpokladá, že by sa Čína mala stať v stredoázijskej ani inej oblasti sveta rozhodujúcim poskytovateľom vojenskej pomoci. Stredoázijské republiky tak čínske a európske vojenské pôsobenie vnímajú skôr ako **možná protiváha ruskej** a už nie dlho i **americkej vojenskej sily**.

Budúcnosť vojensko-bezpečnostnej spolupráce

Obrázok 1- Predpoklad vojensko-bezpečnostného vplyvu veľmocí v regióne po roku 2014¹⁰³

Zdroj: Stockholm International Peace Research Institute + vlastné predpoklady

Budúcnosť vojensko-bezpečnostnej spolupráce **Ruska** so stredoázijským regiónom vyzerá celkom sľubne (viď Obrázok 1). V roku **2012** Rusko podpísalo s **Tadžikistanom** dohodu o **predĺžení** pôsobenia **ruských základní** na tadžickom území **do roku 2042**, teda

¹⁰³ GORENBURG, D. *External Support for Central Asian Military and Security Forces*. SIPRI, 2014. Str. 26-66.

na ďalších 30 rokov. Oba štáty potvrdili snahu chrániť svoje strategické partnerstvo, záujmy a bezpečnosť v celom regióne. Vojenské jednotky v počte 7000 vojakov rozmiestnených v rámci troch základní v blízkosti Dushanbe a južných miest Kobul a Qurghon-Teppa tak zostávajú najrozsiahlejším rozmiestnením vojenských síl Ruska v zahraničí.¹⁰⁴ Pozitívny vývoj je viditeľný i v prípade **Kirgizska**. Po odchode amerických vojsk v tomto roku, oživila v rusko-kirgizskej vojenskej spolupráci **snaha o posilnenie vojenskej základne v Kante** a ako potvrdil šéf ruskej obrany, Sergey Shoigu: „*Domnievam sa, že toto úsilie by malo pomôcť vybudovať spoľahlivý obranný potenciál, schopný odolávať výzvam a hrozbám na naše štáty.*“¹⁰⁵ Tohtoročné stretnutie **kazašského** prezidenta Nazarbajeva so šéfom ruskej obrany sa takisto nieslo v duchu **pozitívneho vývoja** vzájomných vzťahov a spoločnou snahou rozvíjať spoluprácu **minimálne** do budúcich **15-20 rokov**. Výsledkom stretnutia bola i dohoda o spoločnom spravovaní testovacej základne Balkhash na kazašskom území. Kazašský minister obrany na stretnutí poznamenal: „*Sme radi, že posúvame naše vojenskú spoluprácu na vyšší stupeň, založený na rovnocennom a vzájomnom partnerstve. Spolu s ministrom Shoiguom sme prerokovávali o Systéme spoločnej protivzdušnej obrany a o ratifikácii dokumentov regulujúce fungovanie systému.*“¹⁰⁶

Menej pozitívnu budúcnosť v regióne vidia naopak **USA** (viď Obrázok 1). Dlho očakávaný dátum leta roku **2014** sa blíži a otázkou zostáva do akej miery budú USA ochotné a schopné svoje ciele v podobe zabezpečovania stability a mieru, nie len v Afganistane, ale i v celom regióne Strednej Ázie naďalej splňovať. Predpoklady však hovoria o **výraznom poklese záujmu** USA o tento región. Obdobie odchodu amerických vojsk chcú využiť lídri jednotlivých stredoázijských štátov k získaniu čo najväčšieho množstva vojenského vybavenia, ktoré by USA malo z územia Afganistanu odstrániť. Uzbekistan, Kirgizsko a Tadžikistan tak predložili tzv. *list prianí* s vojenským vybavením, ktoré by po odchode USA a NATA chceli tieto štáty získať. I keď k žiadnemu konkrétnemu odsúhlaseniu zo strany americkej vlády nedošlo, predpokladá sa, že tak ako sľuby o podpore boli najskôr tajné, tak i ich realizácia bude tajná. Jedno je jasné, nepôjde o žiadne vojenské systémy a ťažké zbrane, skôr doplnkové vybavenie ako d'alekohľady,

¹⁰⁴ EREMENKO, A. *Russia keeps Tajik Base, Risking Taliban Face-Off*. RIA Novosti, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://en.ria.ru/world/20121005/176424262.html>

¹⁰⁵ ANKOV, V. *Russia to BEF up military presence in Kyrgyzstan- Defense Minister*. RIA Novosti, 2014. [Online]. Dostupné z WWW: <http://rt.com/politics/russia-kant-kyrgyzstan-military-628/>

¹⁰⁶ KABIDEN, M. *Kazakhstan, Russia to Enhance Military Cooperation*. Eurasia & World, 2014. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.astanatimes.com/2014/02/kazakhstan-russia-enhance-military-cooperation/>

detektory mín, popřípade vojenské vozidlá.¹⁰⁷ V týchto vojensky zaostalých krajinách má svoj význam i drobné vojenské vybavenie, keďže opozičné sily často nemajú žiadne, či len veľmi obmedzené prostriedky. USA si však zrejme bude dávať pri transfere prebytočného vojenského vybavenia väčší pozor a rozhodne neposkytnú týmto štátom smrtiace zbrane. Odstrašujúcim príkladom môže slúžiť obrovský záujem médií o pôvod slzného plynu použitého proti protestujúcim v Egypte počas Arabskej jari.¹⁰⁸

V otázke **čínskej** vojenskej angažovanosti v regióne je zrejme na mieste domnievať sa, že **spolupráca** bude pokračovať najmä v rámci **SCO**, no **žiadnen výrazný nárast** v bilaterálnych vojenských vzťahoch so stredoázijskými republikami nemožno prinajmenšom v blízkej budúcnosti predpokladať. V každom prípade tak Čínu, podobne ako EÚ, nebude zrejme ani v budúcnosti možné považovať v rámci vojenskej a bezpečnostnej prítomnosti v Strednej Ázii za rozhodujúcich aktérov, najmä ak ich porovnávame s vojenskými gigantmi v regióne, ako je Rusko či donedávna USA (viď Obrázok 1).

¹⁰⁷ GORENBURG, D. *Central Asian Military and Security Forces: Assessing the Impact of Foreign Assistance*. PONARS Eurasia Policy Memo No. 297, 2013. Str. 3.

¹⁰⁸ Tamtiež. Str.4.

Tabuľka 3- Zhrnutie porovnania vojensko-bezpečnostného kritéria mocenského vplyvu svetových aktérov v regióne

	Začiatok voj.- bezpečn. pôsobenia	Vojenské základne a personál	Vnímanie vojensko- bezpečnostnej prítomnosti	Budúcnosť voj.- bezpečn. spolupráce
Rusko	Zač.90.r. (pozostatok sovietskej armády; 1993: aktívne voj.-bezp. vzťahy);	Cca. 7700 vojakov; 9 vojenských základní;	Celkovo skôr pozitívne; ochota spolupracovať; menšie sympatie zo strany Uzbek. a snaha o neutralitu Turkm.;	Predpoklad nárastu ruského vplyvu vo voj.-bezp. oblasti; dlhodobé dohody (Tadž.: do 2042, Kazach. : min. 2029); jediná veľmoc ochotná a schopná poskytnúť sv. voj. kapacitu;
Čína	Od r.1994 vymedzenie spoloč. hraníc; Ujghurská diaspora; 1996: Šanghajská päťka;	x	Ochota spolupracovať v rámci bilaterálnych dohôd; skôr protiváha ruskej vojenskej angažovanosti ;	Predpoklad pokračujúcej spolupráce v rámci SCO, nie však výrazný nárast v bilaterálnych jednaniach;
USA	Zač.90.r.(1994: PfP; 2001: aktívne styky-misia Trvalá sloboda);	Cca.2500 vojakov; 5 základní; (do júla 2014)	Nejednotný postoj: Uzbek. a Kaz. ochotní naďalej spolupracovať, Kirg. a Tadž. zostávajú pro-ruské;	Júl 2014: stiahnutie amerických jednotiek z Kirgizska; Uzbek. a Kazach. sú naďalej ochotní spolupracovať, ale záujem USA zrejme výrazne opadne;
EÚ	Zač. 90.r. (negociácie o PCA; 2007: Stratégia pre nové partnerstvo).	x	Kvôli obmedzenému pôsobeniu skôr neutrálny postoj.	Neočakáva sa žiaden výrazný nárast voj.-bezp. spolupráce.

Ako zhrňujúca Tabuľka 3 ukazuje, z prvého analyzovaného mocenského kritéria, vojensko-bezpečnostného vplyvu jednotlivých svetových aktérov angažujúcich sa v stredoázijskom regióne jasne vyplýva, že **absolútne prvenstvo** patrí **Rusku**. Vzhľadom na sovietsku vojenskú minulosť sa Rusko angažovalo v oblasti hneď po rozpade ZSSR, ako odpoveď na nestabilnú situáciu, ktorá hrozila v jeho blízkosti. Ešte v 90. rokoch sa v regióne objavili na poli bezpečnosti i ostatní svetoví aktéri, avšak vo výrazne obmedzenej forme. Cieľom USA bolo zahrnúť novovzniknuté republiky do programu NATA (čo sa im i veľmi rýchlo podarilo) a prispieť k stabilizácii búrlivého regiónu. Čína sa sústreďovala predovšetkým na usporiadanie hraničných otázok, ktoré sa jej bytostne dotýkali, rovnako ako i otázky stabilizácie Uyghurskej provincie hraničiacej s nestabilným regiónom. EÚ prišla síce s prvými náznakmi spolupráce už v 90. rokoch no podstatnejší význam mala až stratégia pre Strednú Áziu v novom miléniu. V otázke počtu vojenských základní a vojenského personálu má Rusko taktiež výrazne navrch. Zatiaľ čo mu donedávna USA mohli mierne konkurovať, po lete toho roku ruský vojenský význam v regióne, i vďaka materiálnej vybavenosti, výrazne porastie. S týmto faktom je, koniec koncov, spojené i ďalšie kritérium, podľa ktorého je ruské vojensko-bezpečnostné pôsobenie v oblasti vnímané skôr ako pozitívne. Po odchode amerických vojenských síl z regiónu možno predpokladať, že strategické postavenie regiónu poklesne, z čoho vyplýva, že externá vojensko-bezpečnostná pomoc bude ešte výraznejšie ruskou výsadou. I samotné stredoázijské štáty si uvedomujú, že o svoju bezpečnosť a stabilitu by sa mali skôr či neskôr byť schopní postarať z prevažne vlastných síl, no táto vízia je v nedohľadne. Vojenské sily Kazachstanu, poprípade Uzbekistanu sa síce približujú svetovým štandardom, avšak Kirgizsko a Tadžikistan sa bez externej pomoci len tak skoro nezaobídu. Rusko preto vnímajú ako určitú formu ochrancu, ktorý je ochotný a schopný v prípade potreby podať pomocnú ruku. Naďalej pozitívny postoj k americkej vojenskej prítomnosti majú hlavne Uzbekistan a Kazachstan, ktoré sú ochotné spolupracovať i po roku 2014. To však naráža na samotnú neochotu zo strany USA, ktoré síce diplomaticky tento záujem prijímajú, no je pravdepodobné, že sa postupne z regiónu vytratia. Vnímanie čínskej a európskej pôsobnosti vo vojensko-bezpečnostných otázkach je v regióne vzhliadnuc na ich obmedzenosť skôr neutrálne. A nakoniec i budúci vývoj spolupráce v tejto sfére vyzerá byť naklonený na ruskú stranu. Svedčia o tom dlhodobé dohody o pokračujúcej spolupráci s Ruskom. Zaujímavý pohľad priniesol Maksim Shepovalenko, ktorý v *Moscow Defense Brief* píše o možnostiach ruských vojenských síl v prípade destabilizácie regiónu. Jeho závery hovoria o tom, že i v prípade výrazného zhoršenia by

Rusko bolo schopné v Tadžikistane a Kirgizsku zasiahnuť v obmedzenom rozsahu, zatiaľ čo v prípade Kazachstanu by bola táto intervencia plnohodnotná. Tajomstvo týchto možností spočíva v novej reforme ruských ozbrojených síl, ktorá mimo iné vytvorila štyri Spojené strategické oddiely (v ruštine OSK).¹⁰⁹

b. Ekonomické kritérium

Vojensko-bezpečnostné kritérium mocenského vplyvu svetových aktérov v tomto regióne ukázalo jasné prvenstvo Ruska. Čo však možno vyvodiť z ekonomického kritéria moci jednotlivých angažujúcich sa svetových hráčov? K porovnaniu Ruska, Číny, USA a EÚ v rámci tohto kritéria budú zohľadnené faktory zahájenia aktívnych ekonomických vzťahov a celkového vývoja obchodného obratu, faktory angažovanosti v rámci inštitúcií, organizácií a spoločných programov, významu obchodu s nerastnými surovinami a nakoniec zhodnotením možných výhod oproti ostatným aktérom.

Nadviazanie aktívnych ekonomických stykov s regiónom a vývoj obchodného obratu

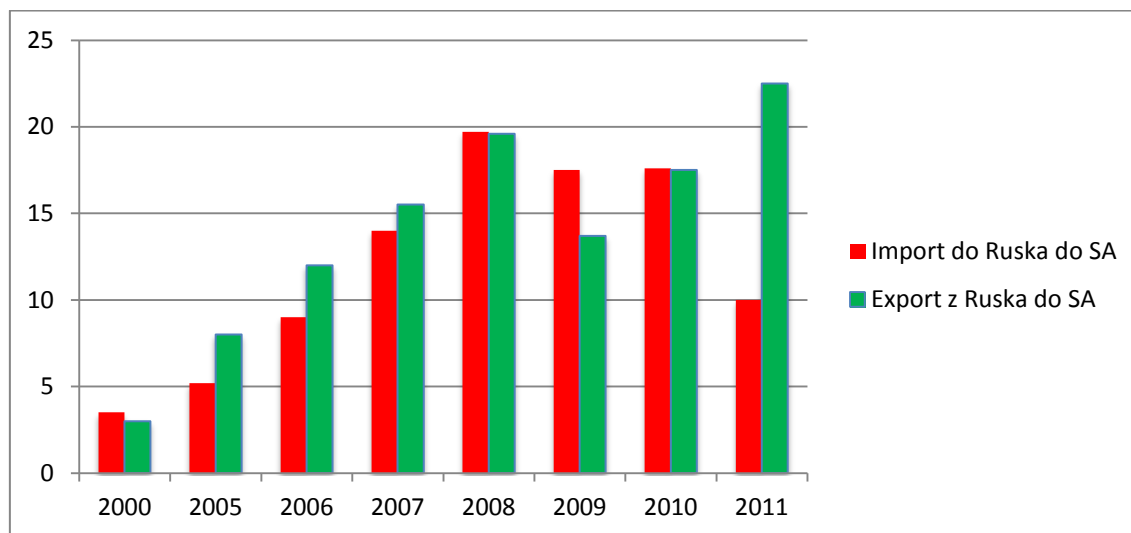
Obchodné vzťahy dnešného **Ruska** s oblasťou Strednej Ázie siahajú **do minulosti Hodvábnej cesty**. V dobe Ruského impéria bol čisto agrárny, zaostalý región pod silným ruským vplyvom, pričom slúžil ako hlavný zdroj bavlny, hodvábu a vlny, potrebných pre textilný priemysel v Rusku. Počas sovietskej éry, prinášal spoločný obchod pozitíva v podobe ekonomického rastu na oboch stranách, no zároveň znamenal obmedzenie v podobe centrálne plánovaného hospodárstva, či kontroly prerozdelenia zdrojov.¹¹⁰ Zlom prišiel po rozpade Sovietskeho zväzu, ktorý výrazne ovplyvnil i ekonomické vzťahy Ruska k týmto štátom. **Začiatkom 90.rokov** došlo k **prepadu** obchodných vzťahov, stredoázijské štáty zaznamenali výrazný nárast chudoby, celkové zhoršenie dopytu a ponuky, ale i prepád v dopravnej infraštruktúre a v ďalších sektoroch. Obchodný obrat sa **do roku 1998** držal v pomerne **nízkych hodnotách** (6-9 miliárd \$ ročne), **v roku 1999**

¹⁰⁹ SHEPOVALENKO, M. *Russian preparations for Reduced Foreign Military Presence in Afganistan*. Moscow Defense Brief, 2014.

¹¹⁰ PARAMONOV, V., STROKOV, A. *Russia and Central Asia: Current and Future Economic Relations*. Conflict Studies Research Center, 2006. Str.1. ISBN: 1-905058-76-4

došlo k ďalšiemu **poklesu** (45,6% pokles obratu oproti roku 1996), vyplývajúceho z ekonomickej a finančnej krízy, ktorá zasiahla Rusko koncom 90.rokov.¹¹¹

Obrázok 2- Vývoj obchodu medzi Ruskom a regiónom Strednej Ázie (v biliónoch \$)

Zdroj: Institute of Public Policy and Administration

Putinov nástup k moci znamenal **oživenie** i v ekonomickej sfére, Stredná Ázia sa opäť stala pre Rusko dôležitou, ak nie **strategickou oblasťou**, označujúc ju po novom ako „blízke zahraničie“ a „región kľúčového národného záujmu“.¹¹² Nové tisícročie prinieslo rast jak v prípade importov do Ruska, tak exportov z Ruska do krajín stredoázijského regiónu. Rastúci trend prerušila až **finančná a ekonomická kríza** v rokoch **2008 až 2009**, kedy došlo k **poklesu** vzájomného obchodu o približne **20%** (export 28%; import 12%), **rast** potom znovu naštartoval **v nasledujúcich rokoch**¹¹³ (viď Obrázok 2). Rusko si svoju opätovnú cestu k lákavému regiónu našlo relatívne jednoducho. Spoločná história, podobná mentalita, kultúrna, ale hlavne jazyková blízkosť prispela k tomu, že Rusko malo vždy voči stredoázijským štátom, na rozdiel od iných svetových aktérov prenikajúcich do oblasti, istú výhodu.

Čínsku cestu do stredoázijského regiónu ovplyvnilo niekoľko faktorov, možno sa však zhodnúť na tom, že táto cesta bola **prirodzeným vývojom**, ktorý vychádzal jak

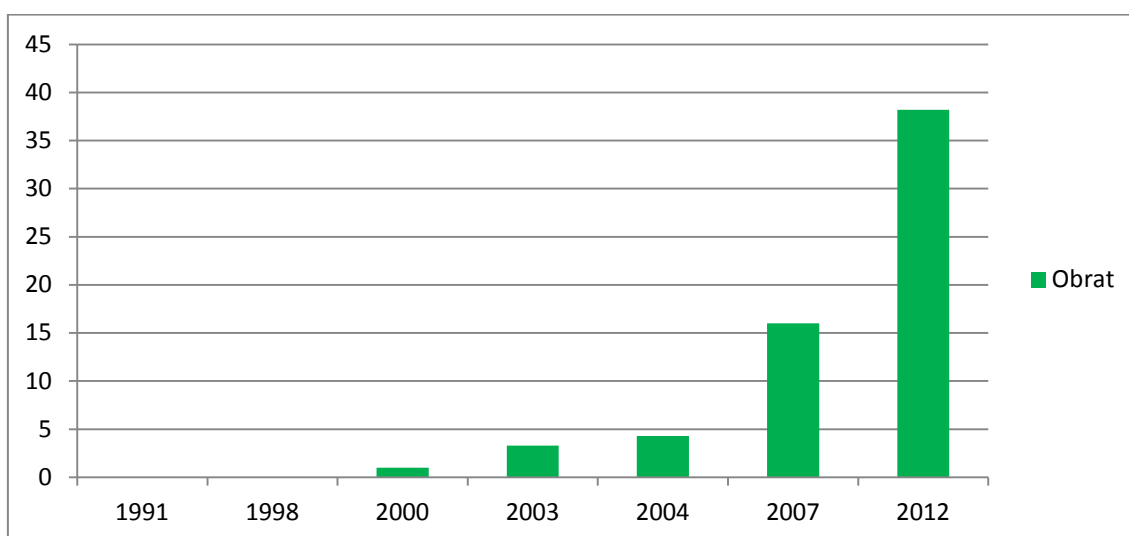
¹¹¹ SINITSINA, I. *Economic Cooperation Between Russia and Central Asian Countries: Trends and Outlook*. Institute of Public Policy and Administration, 2012. Str. 7.

¹¹² SUVANKULOV, F., GUC, Y. *Who is trading well in Central Asia? A Gravity Analysis of Exports from Regional Powers to the Region*. Euroasian Journal of Business and Economics, 2012. Str.8. ISSN: 1694-5948

¹¹³ SINITSINA, I. *Economic Cooperation Between Russia and Central Asian Countries: Trends and Outlook*. Institute of Public Policy and Administration, 2012. Str. 7

z **dynamického ekonomického rastu**, spojeného so stúpajúcim dopytom po prírodných zdrojoch, tak z geostrategickej blízkosti tohto zaujímavého regiónu. Čína si rýchlo uvedomila, aký potenciál leží za jej hranicou a priam raketovou rýchlosťou naštartovala bilaterálnu, ale i multilaterálnu spoluprácu s jednotlivými štátmi v oblasti. I keď **v začiatkových rokoch samostatnosti** stredoázijských republík bol vzájomný obchod viac-menej **obmedzený** (obrat 350-700 miliónov \$ ročne), **jasný nárast** odštartoval **v prvých rokoch nového storočia**. V období rokov **2000 až 2007** zaznamenala Čína **15krát násobný nárast obratu oproti 90. rokom** a tento trend pokračoval i v nasledujúcom období ¹¹⁴ (viď Obrázok 3).

Obrázok 3- Vývoj obratu vzájomného obchodu Číny a Strednej Ázie (v biliónoch \$)

Zdroj: China and Eurasia Forum Quarterly; Central Asia economic paper

Dych vyrazajúci nárast čínskych investícií a celkových obchodných obrátov, ktoré Čína dosiahla v relatívne krátkom čase, nenecháva svetovú konkurenciu, ktorá má o stredoázijské podzemné bohatstvo tiež jasný záujem, len tak bez odozvy. Často sa objavujú titulky o skrytých čínskych záujmoch ako: „*Čínsky plán ovládnuť Áziu a svet*“¹¹⁵; „*Stredoázijské bohatstvo v čínskych rukách?*“¹¹⁶; „*Čínsky rast k hegemonii*“¹¹⁷. Tieto reakcie však možno vnímať ako prehnané, vzhľadom na to, že samotná Čína nemá záujem

¹¹⁴ IBRAIMOV, S. *China-Central Asia Trade Relations: Economic and Social Patterns*. China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str. 48. ISSN: 1653-4212

¹¹⁵ LANCASHIRE, D. *Review of hegemon: China's Plan to Dominate Asia and the World*. Encounter Books, San Francisco. ISBN 1-893554-08-2

¹¹⁶ GHIASY, R. *Central Asian Fortune in Chinese Hands?* The Diplomat, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://thediplomat.com/2013/12/central-asian-fortune-in-chinese-hands/>

¹¹⁷ HUTCHINSON, M. *China's rise to hegemony*. Asia Times, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/GECON-01-250613.html

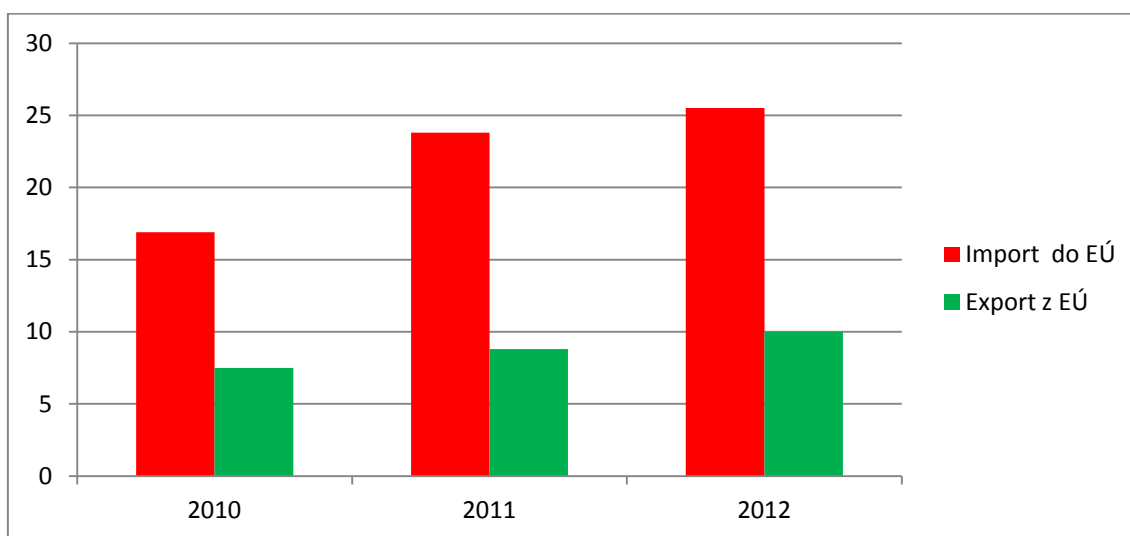
stať sa v regióne hegemónom. Neznamená to však, že nemá v oblasti jasné ciele. Čínska stratégia je jasná a jednoduchá. Zabezpečiť si svoju energetickú potrebu importom z blízkeho regiónu, výmenou za lacný tovar, potrebnú infraštruktúru, železničné trate, a ďalšie projekty, ktoré štáty Strednej Ázie bytostne potrebujú. Medzi hlavné čínske priority patrí i otázka bezpečnosti a stability v Uyghurskej provincii (hraničiacej s Kazachstanom, Kirgizskom a Tadžikistanom). Aby mohlo čínske vedenie úspešne rokovať o obchodných otázkach a investíciách v daných oblastiach, je nutné na tomto území zabezpečiť stabilné prostredie. Jednotlivé čínske ciele v regióne možno teda považovať za navzájom prepojené. Takto sa od riešenia otázok stability vzájomných hraníc s jednotlivými susednými republikami regiónu, cez získanie ich nezávislosti, postupne prechádzalo k energetickej bezpečnosti Číny a jej celkovej angažovanosti v susednej oblasti.

Európska únia sa začala o vzdialený región zaujímať už **v prvých rokoch jeho samostatnosti**, no podstatný význam mu dala až spomínaná stratégia pre Strednú Áziu, prijatá v roku 2007. Medzi hlavné ciele si, okrem iného, kladie i rozvoj spoločného obchodu, investícií a rozvoja. Obrat **vzájomného obchodu** EÚ s celým regiónom Strednej Ázie má **rastúcu tendenciu** (viď Obrázok 4), pričom najväčší podiel predstavuje práve obchod s najrozvinutejšou krajinou oblasti, Kazachstanom (až 80% celkového kazašského exportu putuje do EÚ)¹¹⁸. Hlavnú zložku importu do EÚ tvoria tradične energie a to ropa a zemný plyn, ďalej kovy a bavlna, naopak vývoznou položkou do stredoázijských štátov sú hlavne stroje a dopravné zariadenia.¹¹⁹

¹¹⁸ *European Union, Trade in goods with Kazakhstan*. European Commission, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113406.pdf

¹¹⁹ Tamtiež.

Obrázok 4- Vývoj obchodu medzi EÚ a regiónom Strednej Ázie (v biliónoch €)

Zdroj: European Commission

Prvé náznaky americkej ekonomickej spolupráce s regiónom sa začali objavovať už v skorých **90.rokoch** spolu s bezpečnostnými záujmami. **USA** však dodnes nepredstavujú v stredoázijskom regióne aktéra, ktorý by mohol výrazne konkurovať čínskym a ruským ekonomickým záujmom, pričom hlavnými dôvodmi zostáva odľahlosť regiónu, ako i nekompatibilnosť amerického dôrazu na demokratické princípy v kontraste so stredoázijskými režimami. Navyše, USA zrejme nedokážu prehltnúť všadeprítomnú korupciu, či porušovanie ľudských práv tak ľahko ako Čína a Rusko. Porovnávať tak obchodný obrat s ostatnými svetovými aktérmi v regióne nemá v rámci tohto kritéria opodstatnenie. Aj napriek tomu sa však USA snažia angažovať prinajmenšom v podpore ekonomického rastu jednotlivých stredoázijských republík.

Inštitucionálna angažovanosť

Snahu **Ruska** o ekonomický vplyv dokazujú i **početné inštitucionálne iniciatívy v regióne**. Začiatok spolupráce predvídalo už založenie **SNS** v roku 1991, zahrňujúce všetky bývalé republiky Sovietskeho zväzu a majúce, mimo iné, i ciele v oblasti ekonomického rastu, obchodu a financií. Dlho očakávaným cieľom bolo i vytvorenie **Dohody o voľnom obchode**, ktorý podpísali ôsmi členovia SNS v roku 2011. Rusko, Kazachstan, Kirgizsko a Bielorusko sa v roku 1996 dohodli na vytvorení **Colnej únie**, ktorá však ponechala kontroly a clá na hraniciach. V roku 2000 podpísali hlavy piatich štátov (Bielorusko, Kazachstan, Kirgizsko, Tadžikistan, Rusko) pod ruským vedením

dohodu o vytvorení tzv. **Euroázijského hospodárskeho spoločenstva**, ktoré malo vystriedať už nefungujúcu *Colnú úniu* a mimo iné zaručovalo členským štátom odstránenie vízovej povinnosti. *Euroázijské hospodárske spoločenstvo* zároveň umožnilo vytvorenie **Spoločného hospodárskeho priestoru**, ktoré tvorili štáty Bieloruska, Ukrajiny, Kazachstanu a Ruska. Pretrvávajúce obchodné vzťahy a ochotu spolupracovať v rámci trojice krajín Bieloruska, Kazachstanu a Ruska potvrdilo vytvorenie **Euroázijskej colnej únie** v roku 2007, ktorá umožnila odstránenie hraničných kontrol, či zjednotenie colných taríf.¹²⁰ I Putinov sen o vytvorení **Euroázijskej únie** zdá sa byť na dosah. Už spomínaná „trojka“ štátov, ktoré vytvorili *Euroázijskú colnú úniu*, chcú do roku 2015, povýšiť integračné vzťahy na úroveň podobnú zoskupeniu EÚ. Diskutuje sa i o ďalších členoch, a to Arménsku, Kirgizsku a Ukrajinu. No práve posledný menovaný štát robí Moskve nemalé vrásky na čele. Masové protesty, ktoré prepukli na Ukrajine už v minulom roku 2013, boli odpoveďou na rozhodnutie prezidenta Janukoviča o zamietnutí bližších ekonomických vzťahov s EÚ a naopak, o náraste obchodu s Ruskom. Rusko však Ukrajinu k efektívnemu fungovaniu Euroázijskej únie potrebuje. Ruské noviny Novaya Gazeta výstižne popisujú celkovú situáciu ako: „(...) *ľúbostný trojuholník, kde Ukrajina bola podvádžajúcim manželom, EÚ atraktívnou milenkou a Rusko nazlostenou manželkou.*“¹²¹ Putin už otvorene niekoľkokrát označil rozpad Sovietskeho zväzu za „*najväčšiu geopolitickú katastrofu 20.storočia*“ a jeho snahou je preto vytvorenie silného ekonomického integračného celku, ktorý by mohol konkurovať EÚ, Číne, či USA.¹²² Zrejme oprávnené dostáva Euroázijská únia pomenovanie „post- Sovietskej únie“. Za zmienku rozhodne stojí i **Euroázijská rozvojová banka**, založená v roku 2006 z ruskej a kazašskej iniciatívy s cieľom zvýšenia ekonomického rastu a prosperity členských štátov a podpory integrácie v priestore Eurázie. V súčasnosti má banka šesť členov¹²³, medzi nimi i Tadžikistan a Kirgizsko.¹²⁴

Hlavnou doménou **čínskych** obchodných vzťahov s regiónom predstavujú **bilaterálne jednania**, v ktorých je Čína viac než úspešná. Okrem bilaterálnych jednaní však Čína nezaostáva ani na poli **multilaterálnej spolupráce** so štátmi regiónu, čo dokazuje práve

¹²⁰ COHEN, A. *Russia's Eurasian Union Could Endanger the Neighborhood and U.S. Interests*. Douglas and Sarah Allison Center for Foreign Policy Studies, 2013. Str. 4. [Online]. Dostupné z WWW: http://thf_media.s3.amazonaws.com/2013/pdf/bg2804.pdf

¹²¹ HERITAGE, T. Ukraine holds key to Putin's dream to new union. REUTERS, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.reuters.com/article/2013/11/29/us-ukraine-eu-putin-idUSBRE9AS0F320131129>

¹²² Tamtiež.

¹²³ Ruská federácia, Kazachstan, Kirgizsko, Arménsko, Bielorusko, Tadžikistan

¹²⁴ *Eurasian Development Bank*. [Online]. Dostupné z WWW: <http://eabr.org/e/about/>

SCO, ktorá vznikla z pôvodnej Šanghajskej päťky, založenej v roku 1996 zo štátov: Čína, Rusko, Kazachstan, Kirgizsko a Tadžikistan. Už na stretnutí v roku 1999 označovali členovia Šanghajskej päťky zoskupenie za úspešné a ekonomický rast jednotlivých členských štátov prirovnávali k oživeniu Hodvábnej cesty. V roku 2001 sa k týmto členom pridal i Uzbekistan a pozorovateľský status získali Pakistan, India, Mongolsko a Irán. Otázky sa začali orientovať na nové témy, medzi inými hlavne v oblasti bezpečnosti.¹²⁵ Dnes členské štáty organizácie, s vedúcim postavením Číny a Ruska, pracujú na mnohých spoločných projektoch týkajúcich sa vzájomného obchodu, financií, investícií, ciel, dopravy, energií a mnohých ďalších oblastí spoločného záujmu.¹²⁶

V porovnaní s ruskými či čínskymi iniciatívami sú tie americké skôr marginálne, no i napriek tomu sa USA snažia poukázať na svoju ochotu a záujem s regiónom obchodovať. **Americkým úspechom** bolo podpísanie dohody, tzv. *Trade and Investment Framework Agreement*, v roku 2004, o vytvorení **spoločnej rady pre investície a obchod** (*U.S.-Central Asia Council on Trade and Investment*). Rada sa stretáva každoročne, pričom na poslednom stretnutí v novembri minulého roku sa diskutovalo, okrem iného, i o možnom pristúpení Kazachstanu, Turkmenistanu a Uzbekistanu do WTO.¹²⁷ Rok 2014 je pre americké vojenské pôsobenie v Strednej Ázii konečným a zostáva otázkou, či si americké úrady dokážu svoju prítomnosť v regióne ponechať i v inej sfére, konkrétne energetickej, kde sa USA angažujú prostredníctvom nového projektu tzv. *Novej hodvábnej cesty*. Jej súčasťou je i projekt **CASA-1000** (*Central Asia South Asia*), založený na využívaní letných prebytkov elektrickej energie v Kirgizsku a Tadžikistane pre zásobovanie Afganistanu a Pakistanu. Ten sa však od svojho počiatku stretáva s mnohými **kľúčovými problémami**. Zmieňované štáty nemajú prostriedky pre investície do prestavby zruinovaných sovietskych elektrických systémov a ich údržbu, navyše chýba stratégia, ktorá by zabezpečovala samotnú infraštruktúru (po odchode amerických vojenských síl). Za zmienku stojí i fakt, že projekt sa týka štyroch najnestabilnejších štátov regiónu, čo realizáciu zrejme odsudzuje k **neúspechu**.¹²⁸

¹²⁵ ALYSON, J.K. a kolektív. *The Shanghai Cooperation Organisation*. Stockholm International Peace Research Institute, 2007. Str.1-3. ISSN: 1652-0432

¹²⁶ DWIVEDI, R. *China's Central Asia Policy in Recent Times*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2006. Str.150-151. ISSN: 1653-4212

¹²⁷ NICHOL, J. *Central Asia: Regional Developments and Implications for U.S. Interests*. Congressional Research Service, 2013. Str.39.

¹²⁸ IMAS, E. *The New Silk Road to Nowhere*. The Diplomat, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://thediplomat.com/2013/12/the-new-silk-road-to-nowhere/>

Základným kameňom pre spoluprácu EÚ s jednotlivými stredoázijskými republikami bolo podpísanie ***Dohody o partnerstve a spolupráci*** v 90. rokoch, ktorá upravovala podmienky obchodu a investícií, otázky bezpečnosti, životného prostredia, vzdelávania, dopravy, zdôrazňujúc pritom prísne dodržiavanie ľudských práv. Túto dohodu dodnes podpísali všetky republiky, avšak Turkmenistan ju dodnes neratifikoval z dôvodu práve spomínaných ľudských práv.¹²⁹ Prvú jasnú stratégiu priniesla EÚ až v roku 2007, už spomínanou ***EU- Central Asia Strategy*** a jej cieľom bola podpora a rozvoj spolupráce v rôznych oblastiach, mimo iné i obchod a podpora štátov stredoázijského regiónu pri ich vstupe do WTO.¹³⁰ Ekonomická pomocná ruka je však podmienená dodržiavaním demokratických princípov, ľudských práv, reformou súdnictva a celkovou premenou v právne štáty, čo však kladie týmto mladým republikám značné problémy a nie je tak prevrpením ak sa v obchodných otázkach obrátia skôr na menej žiadostivé Rusko a Čínu.

Obchod s nerastnými surovinami

Stredná Ázia bola i v minulosti ruským zdrojom lacného energetického bohatstva a toto dedičstvo by si **Rusko** rozhodne chcelo ponechať. **Najrozvinutejšie energetické vzťahy** udržiava Rusko s **Kazachstanom**, o čom značí i fakt, že ruská ropná spoločnosť Lukoil stále kontroluje a naďalej zvyšuje kapacitu najväčšieho ropného konzorcia v krajine: Caspian Pipeline Consortium. Ropný systém bol postavený práve za sovietskej éry, ako súčasť sovietskeho systému, s cieľom maximalizácie vývozu ropy práve týmto smerom. Nie je tak žiadnym prevrpením, že i dnes je Kazachstan **podstatne závislý na vývoze do Ruska**. Dnes Kazachstan zabezpečuje 90% ropných a 40% plynových zásob produkovaných spoločnosťou Lukoil mimo územie Ruska.¹³¹ Krajina bohatá na prírodné zdroje však svoj potenciál rozhodne hodlá využiť. Dnes je kazašská ropa okrem Ruska vyvážaná i do Číny a na Západ (Baku- Tbilisi- Ceyhan). **Podstatný význam** hrajú ruské ropné a plynové spoločnosti i v **Uzbekistane**, pričom **Gazprom a Lukoil** majú v krajine podiel i v oblasti samotného rozvoja tohto priemyslu. Uzbekistan je **na ruských odberateľoch** doslova **závislý**. Obchod s Ruskom je pre uzbecké vedenie viac než lákavý, vzhľadom na fakt, že jeho zisk je na rozdiel od nejasných príjmov od chudobných

¹²⁹ MELVIN, N. *The EU Needs a New Values-Based Realism for its Central Asia Strategy*. EUCAM Policy Brief, 2012. Str. 2.

¹³⁰ *The European Union and Central Asia: the new partnership in action*. European Communities, 2009. Str. 19-21. ISBN: 978-92-824-2467-4

¹³¹ OLIPHANT, C. *Russia's role and interests in Central Asia*. Saferworld, 2013. Str.6.

susedných štátov istý. V roku 2004 podpísal Uzbekneftgaz s Gazpromom zmluvu o ťažbe plynu v novom bohatom nálezisku Shahpahty. Nové náleziska sa naskytujú i v prípade zemného plynu, príkladom slúži rozsiahli projekt Kandym-Khausak-Shady-Kungrad, ktorý bol podpísaný v roku 2004 s ruským Lukoilom. Okrem ropy a zemného plynu sa však Rusko aktivuje i v oblasti poľnohospodárstva, konkrétne v obchode s bavlnou, kde predstavuje významného odberateľa krajiny.¹³² **Turkmenistan** je pre Rusko významný najmä z pohľadu exportu zemného plynu. **Väčšina turkménskeho plynu** putuje práve **do Ruska**, no vzájomný obchod nie je tak ideálny ako by sa mohol na prvý pohľad zdať. Od rozpadu ZSSR sa totižto štáty hádajú na cene tejto komodity. V roku 2003 Gazprom a Turkmenneftgaz uzavreli dohodu o dovoze turkménskeho plynu do roku 2028. Ochladenie vzájomných vzťahov priniesla snaha turkménskeho prezidenta o zvýšenie ceny plynu, ktorý Rusko ďalej predávalo Európe za vysoké medzinárodné ceny. Zvýšený európsky dopyt však po roku 2008 „dopomohol“ k zvýšeniu cien plynu a stabilizácii vzájomných vzťahov, no ani nástup nového prezidenta Berdymukhamedova neznamenal zmenu v celi prekonať ruský monopol a diverzifikovať tak svojich odberateľov. Ochota Gazpromu zaplatiť vyššiu cenu zároveň vychádza z ruských obáv zo západných, ale i čínskych konkurentov, ako i samotnej snahy udržať si svoju kontrolu v prípade budúcich potrieb.¹³³ Dôležité slovo v energetických otázkach má Rusko i v **Kirgizsku a Tadžikistane**, kde si okrem **ropného monopolu Gazpromu** zabezpečilo i značný podiel v oblasti elektrickej energie. V roku 2012 sa Putin dohodol s kirgizským prezidentom o výstavbe štyroch nových vodných elektrární do roku 2016.¹³⁴ V Tadžikistane je Rusko súčasťou najrozsiahlejších projektov, mimo iné i priehrady Rogun, či Sangtuda, kde má ruská spoločnosť Rosatom a Inter RAO UES až 75% podiel.¹³⁵ V Strednej Ázii už Rusko dlhú dobu nie je jedinou mocnosťou, región je práve vďaka bohatým prírodným zdrojom viac než lákavý i pre nebezpečnú konkurenciu, najmä Čínu. I keď **v niektorých štátoch Strednej Ázie je Rusko stále vedúcou krajinou** v rámci vývozu i dovozu, celkovo dnes však Rusko **nestačí na dominujúcu Čínu**, ktorá ho z prvého miesta ekonomického kritéria svetovej veľmoci v regióne jasne vytlačila. A práve rastúca konkurencia prinútila Rusko

¹³² HORÁK, S. *(Ne)závislosť Strednej Ázie na Rusku: (Prípady Uzbekistanu)* 2006. Praha: Fakulta sociálnych vied UK, 2006. Pražské sociálně vědní studie.. Str. 13. ISSN: 1801-5999

¹³³ OVERLAND, I. Natural Gas and Russia-Turkmenistan Relations. Russian analytical digest, 2009. Str.9.

¹³⁴ DZYUBENKO, O. *Russia firms footprint in Kyrgyzstan with hydro project*. Reuters, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://uk.reuters.com/article/2012/10/27/uk-kyrgyzstan-rushydro-idUKBRE89Q08I20121027>

¹³⁵ OLIPHANT, C. *Russia's role and interests in Central Asia*. Saferworld, 2013. Str.7.

orientovať sa i na nové sektory, ako doprava, elektrická energia, telekomunikačné technológie, poľnohospodárstvo a ďalšie.

Energetická diplomacia **Číny** predstavuje spojenie vojenských, politických, ale i finančných inštrumentov, ktoré Čína využíva jak v prípade bilaterálnych, tak i multilaterálnych jednaní. Ako príklady možno uviesť čínsku podporu kazašskej snahy stať sa členom WTO, pomoc počas masakru v Andižane v roku 2005¹³⁶, či samotné bilaterálne jednania najvyšších predstaviteľov s cieľom uzavretia dlhodobých zmlúv o importe energetických zdrojov.¹³⁷ **Čínsky úspech** na poli využitia energetického bohatstva Strednej Ázie mal svoju premiéru v **Kazachstane**, zahájením projektu na výstavbu ropovodu, ktorý bol rozčlenený do troch sekcií, pričom prvá bola zahájená v roku 2003. **Veľkým úspechom** Číny bolo dokončenie druhej fázy projektu, vybudovanie ropovodu **Atasu-Alashankou** v priebehu desiatich mesiacov. Posledná fáza **Kenkiyak-Kumkol**, bola dokončená v roku 2009 a dnes sa čínska ropná spoločnosť China National Petroleum Corporation (CNPC) teší so vzájomných dohôd s kazašským KazMunaiGas o **zvyšovaní kapacity a rozširovaní trubíc**.¹³⁸ **Kazachstan** má s Čínou **najrozvinutejšie obchodné vzťahy** spomedzi stredoázijské republiky. V roku 2013 dosiahli čínske investície hodnotu 30 miliónov \$, z celkových 48 miliónov \$ investovaných do celého regiónu.¹³⁹ Predstavitelia oboch štátov hovoria o strategickom partnerstve, dôvere, obojstrannej podpore a úprimnosti, vzájomných výhodách a posilňovaní vzájomných vzťahov, najmä v geopolitickej rovine. Ako potvrdil prezident Nazarbaev na stretnutí v minulom roku: „*Kazachstan bude vždy dobrým čínskym susedom, priateľom a bratom a je ochotný kráčať s Čínou vpred.*“¹⁴⁰ Čulé ekonomické vzťahy však udržiava Čína i s ďalšími republikami, ukrývajúcimi bohatstvo pod zemou. **Uzbekistan** zásobuje Čínu bavlnou, minerálmi a ďalšími komoditami, no najväčší význam má **export zemného plynu**. Čína je **jedným z najväčších investorov v krajine** (investície v roku 2013 dosiahli 15 miliónov \$)¹⁴¹. I keď **prvenstvo drží stále Rusko**, Uzbekistan je súčasťou projektu

¹³⁶ Vládou nariadený masaker manifestujúceho, neozbrojeného ľudu, pri ktorom prišlo o život niekoľko stoviek ľudí, nevládne organizácie, vychádzajúce z výpovedí svedkov hovoria až o tisíckach mŕtvych.

¹³⁷ POP, I. I. *China's energy strategy in Central Asia: Interactions with Russia, India and Japan*. UNISCI Discussion Papers, 2010. Str. 206. ISSN 1696-2206

¹³⁸ JIAO, W. *Deal signed to expand Sino-Kazakh oil pipeline*. China Daily, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-04/07/content_16379084.htm

¹³⁹ BOULÈGUE, M. *Xi Jinping's Grand Tour of Central Asia: Asserting China's Growing Economic Clout*. Central Asia Economic Paper, 2013. Str.3.

¹⁴⁰ *China, Kazakhstan agree to strengthen bilateral ties*. China Daily, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.chinadaily.com.cn/china/2013xivisitcenterasia/2013-09/07/content_16952109_3.htm

¹⁴¹ BOULÈGUE, M. *Xi Jinping's Grand Tour of Central Asia: Asserting China's Growing Economic Clout*. Central Asia Economic Paper, 2013. Str.3.

Central Asia- China gas pipeline, zahájeného v roku 2008, ktorý spája tri stredoázijské republiky, Uzbekistan, Turkmenistan a Kazachstan, dodávajúce Číne zemný plyn. Dva fungujúce plynovody majú byť v blízkej budúcnosti doplnené o ďalšie dva ramená, čo svedčí o vzájomne výhodnom obchode.¹⁴² Zárodok obchodných vzťahov medzi Čínou a **Turkmenistanom** vznikol už v prvých rokoch turkménskej nezávislosti, kedy čínska spoločnosť China National Petroleum Corporation, spolu s Mitsubishi ponúkli vedeniu spoluprácu na **export zemného plynu**. V roku 2006 podpísali predstavitelia oboch štátov spoločnú dohodu na vybudovaní plynovodu, ako súčasť už spomínaného projektu *Central Asia-China gas pipeline*. **Ruský monopol v kirgizskom energetickom sektore** by mohla **Čína prekonať** projektom na stavbu prvej rozsiahlej ropnej rafinérie v **Kara-Balta**. Okrem toho Čína investuje i do lokálnych projektov, či chýbajúcej infraštruktúry, ako je výstavba ciest spájajúcich tieto dve krajiny. Kirgizsko nepatrí medzi krajiny bohaté na ropu a zemný plyn, čo si zároveň vyžaduje snahu vedenia krajiny čínskych investorov prilákať.¹⁴³ Podobne je na tom i Tadžikistan, kde je Čína aktívna najmä na poli domáceho dopravného a telekomunikačného priemyslu, ako i v oblasti elektrickej energie a ťažbe minerálov. Číne sa tak podarilo využiť i potenciál energeticky limitovaných krajín a rozvinúť naopak ich vodné zdroje (Kirgizsko, Tadžikistan). Za týmto záujmom však stojí i fakt, že podľa odhadov bude mať Čína o desať až pätnásť rokov vážne problémy s pitnou vodou.¹⁴⁴

Podobne ako u iných svetových mocností, je i európska pozornosť upriamená práve na energetické ložiská, ktoré stredoázijský región ponúka. Energetickú bezpečnosť a možnosť diverzifikácie svojich zdrojov môže EÚ dosiahnuť práve dlho očakávaným projektom na výstavbu **Transkaspického plynovodu**, spájajúceho Turkmenistan s Azerbajdžanom a smerujúcim do Európy, teda plynovodom **obchádzajúcim Rusko**.¹⁴⁵ Podobne sa tak Európa snaží poistiť i v prípade dovozu ropy, ako príklad možno uviesť **ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan** prepravujúci ropu z oblasti Kaspického mora, cez turecké pobrežie, až na európske trhy. I keď v porovnaní s kapacitou ruského a čínskeho obchodu s nerastnými surovinami v regióne je európsky trh menej významný, jeho strategická úloha spočíva skôr v možnosti diverzifikácie stredoázijských exportov.

¹⁴² POP, I. I. *China's energy strategy in Central Asia: Interactions with Russia, India and Japan*. UNISCI Discussion Papers, 2010. Str. 208-209. ISSN 1696-2206

¹⁴³ SHLAPENTOKH, D. *Kyrgyzstan Between China and Russia*. CACI Analyst, 2013. ISSN: 1653-4212

¹⁴⁴ IBRAIMOV, S. *China-Central Asia Trade Relations: Economic and Social Patterns*. China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str. 51-52. ISSN: 1653-4212

¹⁴⁵ LUFT, G., KORIN, A. *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*. ABC-CLIO, 2009. Str.113-115. ISBN: 0275999971

Podobne je na tom i **USA**, ktoré nemá v regióne v otázke využívania prírodných zdrojov rozhodujúci význam. Americké bezpečnostné záujmy sú však úzko späté i so snahou diverzifikovať svoje energetické zdroje, pričom práve energeticky bohatý región Kaspického mora zdá sa byť pre tieto snahy vhodnou alternatívou. Primárnou snahou **USA** v oblasti ropného priemyslu zostáva **podpora rozvoja ropovodov a udržiavanie väčšinového podielu v ropných náleziskách**: Tengiz (Kazachstan): 50% Chevron Texaco, ExxonMobile 25%; Karachaganak (Kazachstan): 20% Texaco.¹⁴⁶

Výhoda oproti ostatným

Podstatnou **ruskou výhodou** oproti ostatným aktérom v regióne je predovšetkým **atraktivita pre samotné stredoázijské obyvateľstvo**. Dôležitým aspektom rusko-stredoázijských ekonomických vzťahov zostáva otázka **migrácie za prácou**. Od 19.storočia bolo Rusko emigrujúcou krajinou, no po rozpade ZSSR sa situácia obrátila a migranti z celého SNS začali do Ruska hufne prúdiť za prácou. To dosvedčuje i fakt, že medzi rokmi 1990-2003 Rusko prijalo cca.10 miliónov migrantov, z čoho **8 miliónov** tvorili práve **migranti zo SNS**.¹⁴⁷ Dnes je hlavnou destináciou pracovných migrantov Strednej Ázie okrem Ruska i Kazachstan. Hlavnými dôvodmi migrácie zostávajú: dopyt po pracovníkoch (najmä nekvalifikovaných), vyššie mzdy, **bezvízový priestor**, nižšie náklady na dopravu (na rozdiel od migrácie do odľahlejších regiónov sveta), **jazyková a kultúrna príbuznosť**.¹⁴⁸

Región Strednej Ázie je známy vysokou mierou korupcie, ktorá funguje na všetkých úrovniach spoločnosti. **Čína** si tento fakt uvedomuje a nezostáva jej nič iné, než tento celo regionálny trend spoločnosti pochopiť, poprípade z neho sama vyťažiť. Čína sa angažuje v oblasti **rozsiahlych celoštátnych projektov na stavbu ciest**, spájajúcich vzdialené oblasti s centrom, ale i **lokálnych grantov na výstavbu potrebnej infraštruktúry**, poskytuje **pôžičky za veľmi nízke alebo dokonca žiadne sadzby**, no to všetko zároveň otvára dvere korupcii, ktorá sa vo väčšine prípadov nevzdáva ďaleko od stredoázijských hláv štátov a ich najbližších. Výhodným biznisom sú podľa dostupných čísiel najmä úplatky za prevoz čínskeho tovaru do Kazachstanu. V roku 2009 vykazovali čínske údaje

¹⁴⁶ COHEN, A. U. *S.Interests and Central Asia Energy Security*. The Heritage Foundation, 2006. Str. 3.

¹⁴⁷ LARUELLE, M. *Central Asian Labor Migrats in Russia: The „diasporization“ of the Central Asian States?* China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str. 102. ISSN: 1653-4212

¹⁴⁸ DELOVAROVA, L., SHKAPYAK, O., KUKEYEVA, F. *Migration Processes in Central Asia: Main Directions and Key Issues of Regional Systém*. Middle-East Journal of Scientific Research, 2013. Str. 1506. ISSN 1990-9233

tovar prevezený na kazašské územie v hodnote 9 miliárdov \$, zatiaľ čo Kazachstan uvádzal len 1,5 miliarda \$.¹⁴⁹ Ani skorumpované prostredie však čínske spoločnosti neodradí od vidiny blízkeho potenciálu, ktorý leží pod zemou týchto štátov. Koniec koncov, čínsky záujem leží v ekonomickej sfére využitia stredoázijskej kapacity, ktorá sa v súčasnosti ponúka a ktorú Čína bytostne pre svoj nepretržitý ekonomický rast potrebuje. No i energetické zdroje tohto regiónu sú obmedzené a možno tak len predpokladať, že za niekoľko generácií už tento región nebude pre Čínu tak lákavý a svoje záujmy obráti iným smerom. Jak v prípade **Ruska**, tak i u **Číny** predstavuje istú **výhodu** i fakt, že im **nedemokratické režimy neprekážajú** tak ako v prípade západných aktérov, a teda získavajú si i **priazeň stredoázijských štátov** omnoho rýchlejšie.

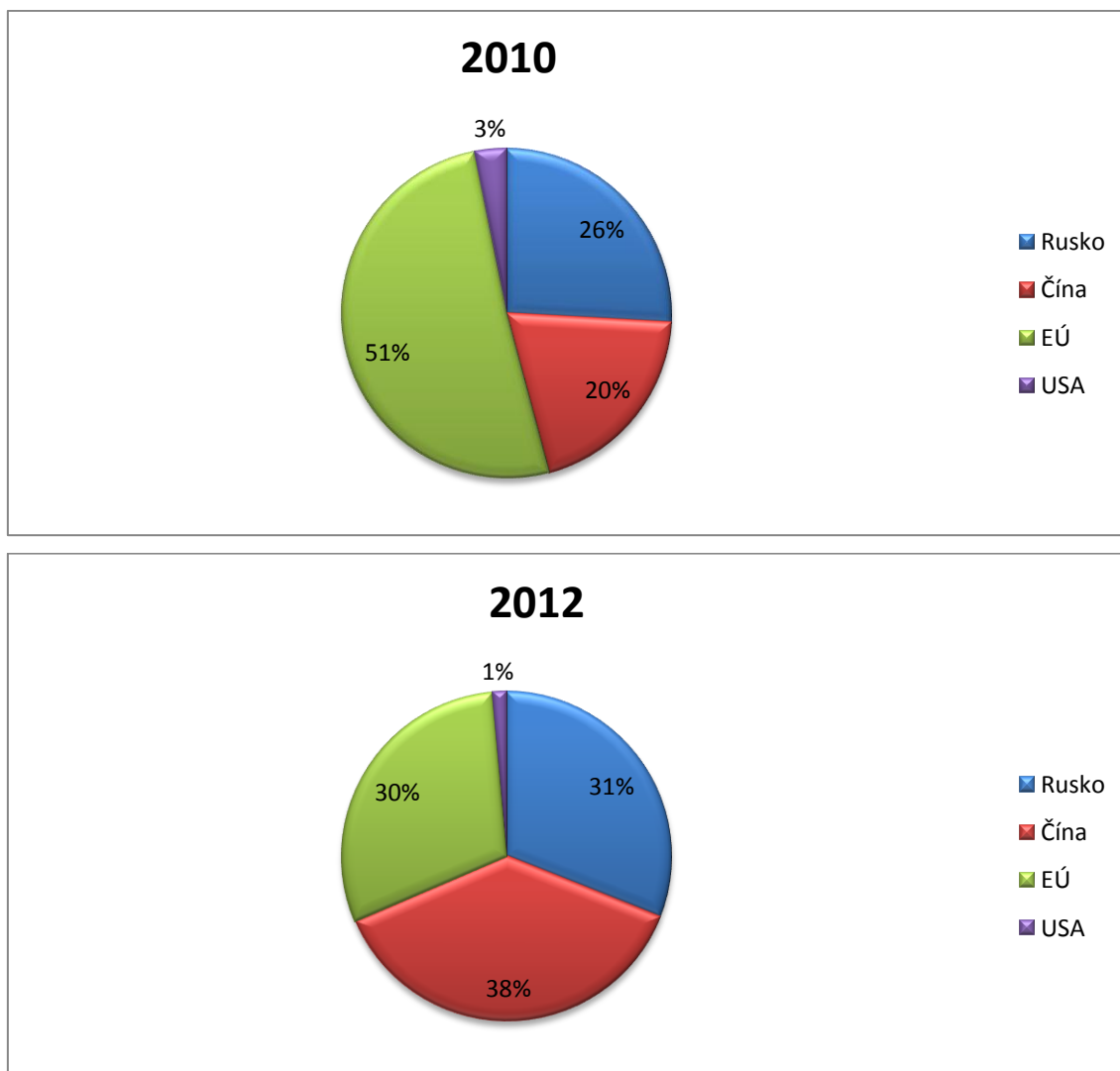
Toto je zároveň jasnou nevýhodou **západných** trhov, ktoré kladú do popredia podmienky dodržovania hodnôt ako sú ľudské práva či fungujúci demokratický systém. Istou výhodou oboch aktérov je však ich **atraktivita** v podobe **možnosti diverzifikácie** spoľahlivých odberateľov prírodného bohatstva stredoázijských štátov. Oproti USA má ale EÚ ešte lepšiu pozíciu a to jednak vďaka **lepšiemu imidžu** spojovanému s relatívne úspešnou soft power, tak i vďaka snahe nadväzovať so stredoázijskými štátmi bilaterálne dohody s cieľom **obísť problematické Rusko**.

¹⁴⁹ IBRAIMOV, S. *China-Central Asia Trade Relations: Economic and Social Patterns*. China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str. 58. ISSN: 1653-4212

Tabuľka 4- Zhrnutie porovnania ekonomického kritéria mocenského vplyvu svetových aktérov v stredoázijskom regióne

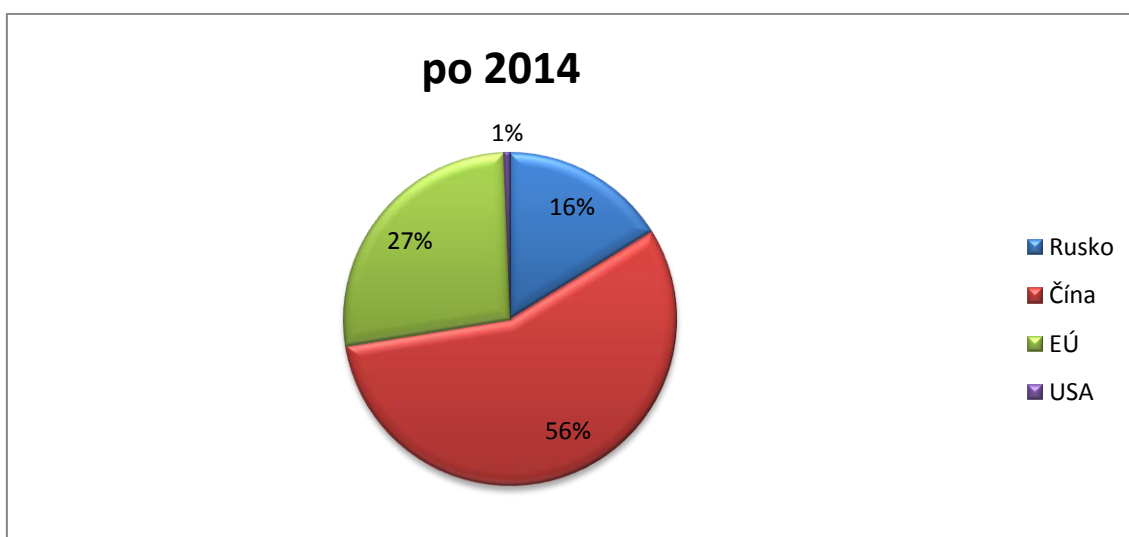
	Obrat	Organizácie, inštitúcie, programy	Obchod s nerastnými surovinami	Výhoda oproti ostatným
Rusko	Vid' obr.5 a obr.6	SNS, Eurázijská colná únia; Eurázijské hospodárske spoločenstvo; Spoločný hospodársky priestor; Eurázijská Únia (2015); SCO; Eurázijská rozvojová banka;	Kazach.(závislý na vývoze do Ruska); Uzbek.(ruské prvenstvo); Turkmen.(Rusko ako najväčší odberateľ plynu, ale zložité vzťahy); Kirg.a Tadž. (ruské prvenstvo, dobré vzťahy).	Podpora stredoázijských režimov; rozsiahla migrácia z republík (bezvízová zóna, jazyková a kultúrna blízkosť)
Čína	Vid' obr.5 a obr.6	SCO;	Kazach.(najrozv.obchod. vzťahy v rámci regiónu); Uzbek. (jeden z najväčších investorov v krajine); Turkmen. (súčasť projektu Central Asia-China gas pipeline); Kirg. (projekt na výstavbu 1. ropnej rafinérie); Tadž. (snaha využiť iný potenciál)	Podpora stredoázijských režimov a ignorovanie korupcie; výhodné pôžičky; výstavba infraštruktúry;
USA	Vid' obr.5 a obr.6	Rada pre obchod a investície; Projekt CASA-1000;	Snaha udržovať väčšinový podiel v ropných náleziskách Tengiz a Karachaganak v Kazachstane;	Trh pre diverzifikáciu stredoázijských exportov;
EÚ	Vid' obr.5 a obr.6	Dohoda o partnerstve a spolupráci; Stratégia pre EÚ a Strednú Áziu;	Európske trhy závislé na dovoze cez ruské územie; Turkmen. (projekt na výstavbu plynovodu obchádzajúceho Rusko);	Trh pre diverzifikáciu stredoázijských exportov; dobrá imidž; snaha obísť pri dodávkach Rusko;

Obrázok 5- Obchodný obrat jednotlivých aktérov v regióne v roku 2010 a 2012

Zdroj: Institute of Public Policy and Administration; China and Eurasia Forum Quarterly; Central Asia economic paper; European Commission ; American Committee on Asian Economic Studies;

Obrázok 6- Predpokladaný obchodný obrat jednotlivých aktérov v regióne po r.2014¹⁵⁰

Zdroj: European Commission; ChinaDaily; Saferword + vlastné predpoklady

Ako je vidieť v zhrňujúcej Tabuľka 4, analýza ekonomického kritéria mocenského vplyvu svetových hráčov v regióne Strednej Ázie nie je tak jednoznačná ako to bolo v prípade vojensko-bezpečnostného kritéria, kde patrí v súčasnosti Rusku jasné prvenstvo. Rusko, Čína, USA a EÚ majú v regióne jasné ekonomické záujmy, spojené predovšetkým s vidinou prístupu k nerastnému bohatstvu. Z opačného pohľadu, vďaka nerastným surovinám dokážu jednotlivé stredoázijské štáty nadväzovať obchodné vzťahy na bilaterálnej, ako i multilaterálnej úrovni a postupne sa tak vymaňujú z dlhej sovietskej nadvlády v regióne. I napriek podstatnému podielu ruských firiem a ich investíciám na obchodných obratoch jednotlivých štátov regiónu, stratilo Rusko svoje prvenstvo v prospech aktívnejšej Číny, ktorá si v priebehu krátkeho obdobia dokázala toto postavenie úspešne vybudovať. To ale neznamená, že Rusko už svoj vplyv stráca.

Z porovnania obchodných obrátov jednotlivých veľmocí v rokoch 2010 a 2012, je vidno, že Čína svoje ekonomické ciele hodlá dosahovať (viď Obrázok 5). Zatiaľ čo v roku 2010 dosahovala v obchodných obratoch prvenstvo práve EÚ (tento fakt je mierne zakresľujúci vzhľadom na jej závislosť importu energií cez Rusko), v roku 2012 dokázala naopak Čína svoj obchodný obrat takmer zdvojnásobiť. Dnes je Čína hlavným obchodným partnerom Kazachstanu, Kirgizska, Turkmenistanu a Tadžikistanu. Rusko si ponechalo svoje prvenstvo v Uzbekistane, no situácia sa pravdepodobne v najbližších rokoch zmení. V

¹⁵⁰ European Union, *Trade in goods with Kazakhstan*. European Commission, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113406.pdf

oblasti bilaterálnych obchodných vzťahov a priamych zahraničných investícií tak Čína Rusko s náskokom predbehla (PZI Ruska v roku 2012 činili v Kazachstane 398,2 miliónov \$, oproti čínskym 2 biliónom \$).¹⁵¹ V nasledujúcich rokoch možno teda predpokladať, že jednoznačným ekonomickým gigantom bude i naďalej Čína a jej trend rastúcej ekonomickej kooperácie s regiónom bude pokračovať i na úkor poklesu spolupráce stredoázijských republík s ostatnými veľmocami pôsobiacimi v oblasti. Nárast čínskeho ekonomického vplyvu potvrdzuje i návšteva čínskeho prezidenta v lete minulého roku, na ktorej podpísal Xi Jinping dohody o investíciách a pôžičkách v hodnote 48 bil.\$.. V menšej miere, no stále podstatne sa na obchodných vzťahoch regiónu budú zrejme naďalej podieľať i Rusko a EÚ, o zanedbateľnom podiele možno hovoriť i v prípade USA (viď Obrázok 6).

Ďalším faktorom, ktorý umožňuje porovnať ekonomickú silu a zároveň svedčí o snahe svetových aktérov nadväzovať pevné ekonomické vzťahy s krajinami regiónu je i množstvo iniciatív zo strany týchto veľmocí, ktorých sa od svojej samostatnosti stali stredoázijské štáty členmi (viď Tabuľka 4). V počte iniciatív vo forme inštitúcií a programov pre ekonomickú spoluprácu vedie síce Rusko, no za zmienku stojí fakt, že v žiadnej z ruských iniciatív nefiguruje všetkých päť stredoázijských republík. Čína, naopak, vsádza kartu skôr na bilaterálne jednania, v ktorých je viditeľne úspešná, avšak dôležitú úlohu pre ňu má na multilaterálnej rovine práve SCO, kde pôsobí v čele spolu s Ruskom. Jediným štátom, ktorý dlhodobo vzdoruje členstvu v organizácii je neutrálny Turkmenistan. V prípade západných aktérov, či už EÚ alebo USA, je angažovanosť v prípade inštitucionálneho rámca výrazne obmedzenejšia. Hlavný dôvod neúspechu sa pripisuje najmä odľahlosti regiónu, v ktorom majú členské štáty EÚ zanedbateľné národné záujmy a zároveň je v porovnaní s mimoriadne aktívnou Čínou a Ruskom ťažké nájsť v regióne komparatívnu výhodu. Najdôležitejším obchodným artiklom zostávajú nerastné suroviny, ropa a zemný plyn, ktoré dávajú tomuto, kedysi zatracovanému regiónu podstatný význam. Rusko si i vďaka sovietskemu pozostatku v podobe rozsiahlej infraštruktúry zachováva v regióne dôležité miesto a samotné stredoázijské republiky sú na exporte ruským smerom stále závislé. Čína sa ale dokázala rýchlo dotiahnuť a preto má, najmä v Kazachstane, Uzbekistane a Turkmenistane každým dňom podstatnejší význam. Čína sa navyše snaží využívať potenciál i pro-ruského Tadžikistanu a Kirgizska, orientujúc sa predovšetkým v oblasti využitia ich vodných zdrojov. Európskou snahou v oblasti

¹⁵¹ YAKOBASHVILI, T. *A Chinese Marshall Plan for Central Asia?* China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2013. ISSN: 1653-4212

energetických zdrojov je primárne využitie možnosti ich priamych dodávok, čím by sa výrazne znížila závislosť na Rusku. EÚ a USA majú však stále čo doháňať oproti Rusku a Číne, ktoré sú v otázke prístupu a využívania nerastného bohatstva regiónu výrazne úspešnejšie (viď Tabuľka 4).

Každý zo spomínaných svetových aktérov má ale v oblasti určitú výhodu, ktorou sa môže oproti svojej konkurencii vyhradiť (viď Tabuľka 4). Rusko a Čína bývajú často kritizovaní západnými médiami za ich priamu či nepriamu podporu nedemokratických stredoázijských režimov, ignorovanie ľudských práv a právneho systému. Oba aktéri si však dobre uvedomujú, že práve táto „blízkosť“ k lídrom autoritatívnych režimov predstavuje obrovskú výhodu bezproblémového obchodu. Rusko sa zároveň môže tešiť i z ďalších výhod, ktoré k nárastu ekonomických stykov rozhodne prispievajú a to: bezvízový priestor, rozsiahla migrácia z krajín SNS a jazyková a kultúrna príbuznosť. Čína, naopak, využíva svoju overenú cestu podpory rozvoja a stavby potrebnej infraštruktúry a výhodných pôžičiek, ktoré týmto štátom pomáhajú rozvíjať zaostalý ekonomický a sociálny sektor. Nie je preto pochyb, že Čína pôsobí v oblasti ako ekonomická veľmoc, ktorá využíva bohaté prírodné ložiská výmenou za dovoz cenovo dostupného tovaru, stavbou ciest, železníc a ďalšej infraštruktúry. Často sa tak čínska pomoc označuje za akýsi novodobý Marshallov plán, čo potvrdila i spomínaná posledná 10-dňová cesta čínskeho prezidenta Xi Jinpinga v septembri minulého roku, počas ktorej sa prezident stretol s predstaviteľmi jednotlivých štátov regiónu a výsledkom bolo podpísanie dohôd o nových investíciách a pôžičkách v celkovej hodnote 48 miliárd \$. Tajomstvo čínskeho úspechu, ktoré túto veľmoc odlišuje od iných svetových aktérov tak tvoria nasledujúce fakty: snaha o ekonomickú integráciu stredoázijských republík; schopnosť poskytovať rozsiahle investície a pôžičky; finančná podpora nie je ničím podmienená (hlavne nie politickými požiadavkami).¹⁵² Niektorí analytici a diplomati ale zdvíhajú nad Čínou varovný prst. Nie je pochyb, že Čína je pre tieto zaostaté štáty skvelou príležitosťou na ekonomický rast, no štáty by nemali zanedbávať svoje vlastné bilaterálne vzťahy, ktoré nie sú práve ideálne. Vyriešenie akútnych problémov ohľadne vodnej správy a hraníc, ktoré trápia obyvateľstvo stredoázijských krajín už dlhé roky by mali byť primárnymi cieľmi, ktorých dosiahnutie umožní vytvorenie fungujúceho „stredoázijského bratstva“, schopného ekonomickej integrácie i po možnom opadnutí záujmu svetových veľmocí.¹⁵³

¹⁵² Tamtiež.

¹⁵³ DWIVEDI, R. *China's Central Asia Policy in Recent Times*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2006. Str.156. ISSN: 1653-4212

Porovnávať ekonomický význam EÚ a USA s ekonomickými gigantmi Ruska a Číny síce znamená jasný neprospech západného sveta, avšak, hlavnou výhodou oboch aktérov je práve možnosť diverzifikácie stredoázijských exportov.

Z uvedeného teda vyplýva, že najmocnejšími ekonomickými aktérmi v oblasti Strednej Ázie sú Čína a Rusko. Obe veľmoci majú v regióne podstatný vplyv jak z pohľadu obchodných obrátov a prístupu k nerastnému bohatstvu, tak i z pohľadu inštitucionálneho rámca a výhod, za ktoré si títo hráči zaslúžia označenie ekonomických veľmocí. Za podstatných „aktérov v teréne“ možno považovať i EÚ, poprípade USA, ktorí majú v regióne taktiež podstatné záujmy, no v porovnaní s Ruskom a Čínou sú ich ekonomické styky obmedzenejšie, medzi inými, i z dôvodu odľahlosti regiónu, „nevýhodou“ v podobe odsudzovania nedemokratických režimov, nerešpektovania ľudských práv, či všadeprítomnej korupcie a nakoniec i chýbajúcim národným záujmom. Zaujímavé bude sledovať budúci vývoj ekonomického rastu Číny v tomto regióne. Už dnes totižto bývalé ruské monopolné postavenie Čína svojou aktivitou, kapacitou a jasnou odhodlanosťou na stredoázijskom trhu prekonal a Rusku, ako i ostatným aktérom sa začína výrazne oddaľovať.

c. Soft power

Predchádzajúce dva kritéria mocenského vplyvu veľmocí v regióne boli zamerané na tvrdú moc týchto aktérov. Merať a porovnávať kritérium mäkkej moci nie je jednoduché, no jeho rola v prípade vnímania veľmocenského postavenia daného štátu je viac než podstatná. V tejto časti budú preto porovnávané jak silné, tak i slabé stránky soft power štyroch študovaných hráčov v stredoázijskom regióne.

Silné stránky soft power

Pre ZSSR nebola soft power, i keď nie pod rovnakým pomenovaním, žiadnou neznámou, práve naopak. Podpora sovietskych noriem, ruského jazyka a kultúry, rozširovanie socialistických ekonomických modelov, to všetko možno považovať za súčasť sovietskej mäkkej moci.¹⁵⁴ V nasledujúcom období, po rozpade Sovietskeho zväzu,

¹⁵⁴ RESHETAR, J.S. *The Soviet Union and the Neutralist World*. Annals of the American Academy of Political and Social Science. Nonalignment in Foreign Affairs, 1965. Str. 102-109. ISSN: 1552-3349

Moskva svoj kultúrny a ideologický vplyv sovietskej éry ale postupne strácala. Toto „hluché obdobie“ 90.rokov so sebou prinieslo svoje následky v podobe poklesu ruského vplyvu v stredoázijskom priestore. Na jednej strane bol tento pokles logickým vyústením snáh stredoázijských republík o nadviazanie spolupráce s inými svetovými aktérmi a vymanením sa z ruskej dominancie, na strane druhej im k tomu pomohlo i samotné Rusko, ktoré svoju aktivitu presunulo do strategicko-bezpečnostných a vojenských sfér. Dnes je ale úspechu **Ruska** v krajinách SNS pripisovaná najmä **výhodná bezvívizová politika**, používanie **rétoriky „bratstva“** a **všade- prítomnosť ruských médií**. Najlepšie politické i kultúrne vzťahy Rusko udržiava predovšetkým z Kazachstanom, Kirgizskom a Tadžikistanom, v ktorých si zároveň udržiava i výrazný **kultúrny a jazykový vplyv**. Okrem toho sa Rusko prezentuje v Strednej Ázii i ako **poskytovateľ rozvojovej a humanitárnej pomoci**, čo pre túto federáciu nebolo donedávna typické, koniec koncov je toto smerovanie Ruska vnímané ako snaha ukázať sa v dobrom svetle a udržať si svoj vplyv. Takto bola medzi rokmi 2007-2013 poskytnutá humanitárna pomoc v oblasti Kaukazu a Strednej Ázie v hodnote 57,4 milióna \$, najvyššia čiastka, ktorú Rusko v rámci jednotlivých svetových regiónov poskytlo.¹⁵⁵ Rusko už nie je jedinou mimo- regionálnou veľmocou a ak si chce svoje postavenie udržať, potrebuje umocňovať i svoj pozitívny obraz. O tom svedčí i jeden z hlavných cieľov Konceptu zahraničnej politiky Ruska z roku 2013, v ktorom označuje soft power za „*nevyhnutný komponent moderných medzinárodných vzťahov*“.¹⁵⁶

Čína je v súčasnom svete bezpochyby jedným z najväčších gigantov tvrdej moci, vzhľadnuc na jej stále rastúci ekonomický potenciál a energeticko-bezpečnostné potreby. No v prípade mäkkej moci sa u tejto republiky vynárajú mnohé pochybnosti a ich zdrojom sú prevažne západné média, ktoré varujú štáty Strednej Ázie pred nebezpečenstvom nárastu politického vplyvu v regióne. Je však toto snahou Číny? Je ťažké porovnať čínsku kultúru s tou západnou a rovnako tak nemožno hádzať do jedného vreca spôsob získavania si sympatií, či zvyšovania atraktivity kultúry voči dotknutým štátom. Najviditeľnejším využitím čínskej soft power je práve vzťah k africkým štátom, ktorý sama Čína označuje skôr ako kooperatívny rozvoj, nie pomoc.¹⁵⁷ Na rozdiel od Afriky, v Strednej Ázii nemá síce Čína rovnaký vplyv, no stratégia je rovnaká a tak je len otázkou času ako sa čínska

¹⁵⁵ BREZHNEVA, A. UKHOVA, D. *Russia as a humanitarian aid donor*. Oxfam discussion paper, 2013. Str. 13.

¹⁵⁶ *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. February, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D

¹⁵⁷ MOSS, T. *Soft Power? China Has Plenty*. The Diplomat, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://thediplomat.com/2013/06/soft-power-china-has-plenty/1/>

mäkká moc v post-sovietskom regióne ujme. V každom prípade, Čína už v susednom regióne isté kroky k ubezpečeniu o dobrých úmysloch podstúpila. Jasným dôkazom je jej aktivita na poli **diplomatických stretnutí** s predstaviteľmi stredoázijských štátov. Na septembrovom stretnutí minulého roku, Xi Jinping udelil členským štátom Šanghajskej organizácie spolupráce **30 000 štipendií čínskej vlády**, ako i **bezplatné štúdium** pre ďalších **10 000 študentov a učiteľov** na známych **Konfuciových inštitútoch**, zameraných na **čínsky jazyk, kultúru a hodnoty**, ktoré Čína rozšírila už do všetkých stredoázijských štátov, okrem Turkmenistanu.¹⁵⁸ Okrem toho majú svoj význam i početné **čínske médiá**, ktoré čínska vláda štedro podporuje. A práve rozvojové štáty bohaté na nerastné suroviny predstavujú cieľovú skupinu tzv. „Veľkej štvorky“, a teda *China Central Television*, *China Radio International*, *Xinhua News Agency* a *China Daily*, do ktorých len v rokoch 2009 až 2010 investovala čínska vláda takmer 9 miliárd \$.¹⁵⁹ Čína potrebuje vykompenzovať obavy stredoázijského obyvateľstva plynúce z rýchleho čínskeho ekonomického rastu a preto volí **vládnu rétoriku** vyzdvihujúc „*mierový rozvoj*“ (namiesto „*mierový rast*“), „*harmonický svet*“, „*ne-intervenciu*“, „*dobrú susedskú politiku*“ a ďalšie.¹⁶⁰ Čína potrebuje dosiahnuť dôveryhodnosť pre úspešnú ekonomickú spoluprácu s regiónom a toto je pre ňu overený spôsob. Za soft power možno považovať i **rozsiahle čínske investície** do stavby nových **nemocníc, škôl, fabrík**, ale i **ciest, mostov, či železníc**. I keď je diskutabilné, do akej miery je táto finančná a investičná pomoc stredoázijským krajinám vnímaná ako soft, či už ako hard power, mnoho analytikov sa zhoduje práve na rozšírení mäkkej moci o tieto nové skutočnosti.

Aj napriek tomu, že **USA** zaznamenali v regióne výrazný pokles popularity, spojený najmä s Bushovou vládou, Amerika si dokázala udržať aspoň minimálny politický vplyv. Stredoázijské štáty vidia USA najmä ako možnosť vyrovňavania mocenských tendencií Ruska a Číny. Jednoduchý príklad predstavuje rozhodnutie uzbeckého prezidenta vrátiť dobré vzťahy s USA do starých koľají, po ich prerušení kvôli masakru v Andžiane (k zhoršeniu vzťahov došlo po americkej kritike porušovania ľudských práv). Vhodným nástrojom pre prienik amerického vplyvu do regiónu sú **početné medzinárodné a nevládne organizácie**, ktoré však často narážajú na problém obmedzenia svojej

¹⁵⁸ PONNUDURAI, P. *Amid Xinjiang's Troubles, China Banks on Central Asian Neighbors*. Radio Free Asia, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.rfa.org/english/commentaries/east-asia-beat/xinjiang-09212013201817.html>

¹⁵⁹ SHAMBAUGH, D. *China Flexes Its Soft Power*. New York Times, 2010. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.nytimes.com/2010/06/08/opinion/08iht-edshambaugh.html>

¹⁶⁰ LAI, H., LU, Y. *China's Soft Power and International Relations*. Routledge, 2012. Str. 50-55. ISBN: 041560401X

pôsobnosti a to jak z dôvodu neochoty samotnej vlády, tak zaostalosti tejto oblasti. Chudoba, chýbajúci prístup k internetu, kontrola médií a ďalšie aspekty tak nedovoľujú rovnaký rozvoj americkej soft power ako v iných kútoch sveta.

Soft power býva označovaná za silnú stránku **Európskej únie**. Je to tak ale i v prípade jej pôsobenia v Strednej Ázii? Nemožno namietat', že európska angažovanosť v odľahlom regióne má svoje korene práve v ekonomickej a energeticko-bezpečnostnej sfére. Okrem toho sa však podobne ako USA, snaží zviditeľniť svoje **pôsobenie početnými iniciatívami v politickej a sociálnej oblasti**. V roku 2007 prijala EÚ základný dokument Stratégie partnerstva so Strednou Áziou (*The Strategy for a New Partnership*), ktorého hlavnými prioritami sú medzi inými i **podpora ľudských práv, demokracie, fungujúceho právneho systému a vlády**.¹⁶¹ Podstatnú časť európskej mäkkej moci tvorí práve **humanitárna pomoc** stredoázijským štátom a v súčasnosti sa radí k druhému najväčšiemu individuálnemu darcovi, hneď po USA. Najčastejšie sa EÚ angažuje v prípade **prírodných katastrof** (záplavy, zemetrasenia), ale i v prípade prerušenia elektrickej energie a podobných kríz.¹⁶² Pomoc poskytovaná stredoázijskému regiónu zo strany EÚ je rozdelená tematicky (*The Instrument for Stability; The European Instrument for Democracy and Human Rights; The Food Security programme; atď*), avšak všeobecne možno túto pomoc rozčleniť na tri základné sektory a to: **rozpočtová podpora; technická podpora; podpora občianskej spoločnosti a neštátnych aktérov**. V rámci bilaterálnych vzťahov podporuje EÚ jednotlivé stredoázijské štáty najmä vo sfére **vzdelávania** (*The Education Initiative*), v oblasti **fungovania právneho systému** (*The Rule of Law Initiative*), **životného prostredia** (*The Environment Initiative*), ale i v otázkach **dopravy, zdravia, chudoby** a ďalších.¹⁶³

Slabé stránky soft power

Soft power má štátom k dosiahnutia svojich záujmov všeobecne pomôcť, avšak, v niektorých prípadoch je pozitívny dopad na dotknuté štáty skôr diskutabilný. **Bezvízová**

¹⁶¹ HOFFMANN, K. *The EU in Central Asia: successful good governance promotion?* Third World Quarterly, 2010. Str. 87-88. ISSN 0143-6597

¹⁶² DE CORDIER, B. *The EU's humanitarian aid and civil protection policy in Central Asia: Past crises and emergencies to come*. EUCAM Policy Brief, Num.29, 2013. Str. 1-2.

¹⁶³ TSERTSVADZE, T., BOONSTRA, J. *Mapping EU development aid to Central Asia*. EUCAM, 2013. Str. 7. ISBN: 978-84-614-6870-6

politika Ruska voči stredoázijským republikám rozhodne prispela k obrovskému nárastu migrujúcich za prácou a bezpochybný je i fakt, že v Rusku je životná situácia imigrantov lepšia než v ich domovských krajinách, no **otázna je kvalita ich života a skúseností**. Často sa totižto práve títo cudzinci stretávajú s **nízkou mierou tolerancie**, či dokonca s **otvoreným odcudzovaním až nenávisťou**.¹⁶⁴ Región Strednej Ázie býva i dnes označovaný za sféru ruského vplyvu. Rusko však zrejme rozvoj svojej soft power vníma mylne ako spôsob **rozširovania vplyvu**, či dokonca **manipulácie verejného mienenia**.¹⁶⁵ Pre samotné stredoázijské štáty je tak ruská kultúra vnímaná dvojako. Na jednej strane ako pozostatok „dávnej histórie“, ktorá sa pomaly vytráca, na strane druhej ako dôležitý faktor, súčasť stredoázijskej identity. V každom prípade ale **kultúrny vplyv** Ruska v stredoázijskom regióne **poklesol** a to najmä v otázke ruského jazyka. Zatiaľ čo v roku 1999 uviedlo pri sčítaní obyvateľstva v Kirgizsku 14,9% ruský jazyk za svoj materinský a až 75% ako svoj druhý jazyk, v roku 2009 ovládalo plynule ruštinu už len 9% a ako druhý jazyk ju označilo 50% kirgizského obyvateľstva.¹⁶⁶ Niekde je však situácia, najmä u mladej generácie, ešte horšia. Hlavným dôvodom zdá sa byť hlavne **nedostatočná podpora výučby ruského jazyka** zo strany ruskej vlády. Ruština tak zostala dominantnou len ako obchodný jazyk hlavných miest a uľahčenie regionálnej spolupráce, no z vidieka sa pomaly vytráca. Aj napriek tomu, že sa Rusko snaží o zvýšenie atraktivity svojej kultúry v regióne, **soft power** je zrejme vnímaná len **ako** istý **doplňok**, pričom prevahu má stále materialistické zmýšľanie v podobe vojenskej a ekonomickej moci. Mnoho ruských politikov a vrchných predstaviteľov štátu tak i dnes vníma mäkkú moc len ako ďalší „západný vynález“.¹⁶⁷

Čína síce vníma mäkkú moc ako dôležitejší komponent moci než Rusko, no ani ona sa pri svojom pôsobení nemôže vyhnúť negatívnym reakciám. Joseph Nye spochybňuje čínske snahy o rozvoj soft power prostredníctvom obrovských investícií, pýtajúc sa, či sa to Číne vôbec oplatí? Jeho kritika pritom padá najmä na spôsob, akým si chce Čína svoju soft power v regióne vybudovať. **Rozsiahle projekty** za miliardy, ktoré lákajú pozornosť svetových médií podľa Nyea **nestačia** na to, aby ju susedné krajiny prestali vnímať ako

¹⁶⁴ MAKARYCHEV, A. *Hard Questions About Soft Power: A Normative Outlook at Russia's Foreign Policy*. DGAPanalyse kompakt, 2011. Str.3-4. ISSN: 2191-4869

¹⁶⁵ ĆWIEK-KARPOWICZ, J. *Limits to Russian Soft Power in the Post-Soviet Area*. DGAPanalyse kompakt, 2012.Str.1. ISSN: 2191-4869

¹⁶⁶ VAN HORN, R. Central Asia: Russian Language Experiencing Rapid Decline. EURASIANET, 2011. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.eurasianet.org/node/64711>

¹⁶⁷ MAKARYCHEV, A. *Hard Questions About Soft Power: A Normative Outlook at Russia's Foreign Policy*. DGAPanalyse kompakt, 2011. Str.3-4. ISSN: 2191-4869

hrozbu, pričom naráža na to, že stredoázijské štáty potrebujú americkú prítomnosť k vyrovnaní mocenského vyváženia Číny v regióne.¹⁶⁸ Podobne ako v prípade Ruska, i Čína musí čeliť **otvoreným proti-čínskym reakciám** zo strany obyvateľstva regiónu, pričom najčastejšie je táto **sinofóbia** spojovaná s prílivom čínskych pracovníkov (pracujúcich na čínskych projektoch) a pretrvávajúce vnímanie Číny ako otvorenej hrozby, ktorá chce ovládnuť región.¹⁶⁹

Americké kultúrne produkty sú dnes rozšírené po celom svete a ich atraktivita láka najmä mladých ľudí, pričom výnimku netvorí ani vzdialený región Strednej Ázie. No táto atraktivita má isté medze, predovšetkým v politickej rovine. Americké ciele nastolenia stability a demokracie sa v regióne nestretli s veľkým úspechom. Navyše, autoritárske režimy stredoázijských republík si dokázali vybudovať voči americkým hodnotám ľudských práv a demokracie dostatočnú „imunitu“. Hlavnou prekážkou preniknutia amerického vplyvu do tejto spoločnosti je **jej samotný charakter**, ako i **mentalita ľudí**, ktorí **nemajú skúsenosti s demokraciou, slobodou médií**, atď. I keď všetky krajiny regiónu otvorene odcudzujú teroristické skupiny, ich **vnímanie nie je rovnaké ako to americké**. Americký boj proti terorizmu slúži stredoázijským vodcom ako legitímny nástroj potlačovania opozičných síl, čo je bežnou praktikou v Uzbekistane, ale i v Kirgizsku a Tadžikistane.¹⁷⁰

Hlavná nevýhoda európskej soft power spočíva najmä v jej **jazykovej a kultúrnej rozdielnosti**, ale i v otázkach **tradičných hodnôt**, ktoré tak predstavujú určitú **prekážku** vo vzájomných vzťahoch. Existujú ale dva rôzne pohľady na to, ako by mala EÚ k tomuto regiónu pristupovať, aby nestratila svoje postavenie a rozvíjala svoje ekonomické a geostrategické vzťahy. Na jednej strane prevládajú argumenty, podľa ktorých by sa EÚ nemala vôbec zaoberať vnútornou situáciou týchto republík, nech je taká, aká je, podstatné je rozvíjať ekonomické vzťahy a profitovať z prírodného bohatstva, na strane druhej stojí presvedčenie, že rozvoj vzťahov môže nasledovať len po úspešnej demokratickej premene a slobodných voľbách.¹⁷¹ Dôležité je tu ale podotknúť, že na rozdiel od „americkej

¹⁶⁸ NYE, J. China's Soft Power Deficit. The Wall Street Journal, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304451104577389923098678842>

¹⁶⁹ LARUELLE, M., PEYROUSE, S. *Cross-border Minorities as Cultural and Economic Mediators between China and Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2009. Str.93. ISSN: 1653-4212

¹⁷⁰ BOYER, A. L. U. S. Foreign policy in Central Asia: risk, ends, and means. Naval War College Review, 2006. Str. 98-100. ISSN: 0028-1484

¹⁷¹ MAKAI, Z. *European influence on former soviet Central-Asia – values, interests and chances*. Department of Political Geography and Regional Development, 2012. Str. 251.

demokracie“, ktorá býva vnímaná ako krycí manéver k získaniu nerastného bohatstva, spojovanie pojmov „agresor“, či „hrozba“ v súvislosti s EÚ je skôr ojedinelé.

Tabuľka 5- Zhrnutie kritéria mäkkej moci v porovnaní mocenského postavenia svetových aktérov v stredoázijskom regióne

	Silné stránky	Slabé stránky
Rusko	Pretrvávajúci dlhodobý vplyv v regióne; humanitárna pomoc; bezvízová politika; rétorika „bratstva“; všade prítomnosť ruských médií, kultúrny a jazykový vplyv;	Zlá životná situácia imigrantov v Rusku; vnímanie mäkkej moci ako nástroj manipulácie; nedostatočná podpora výučby ruského jazyka a spoliehanie sa na dlhodobý vplyv v regióne;
Čína	Časté diplomatické stretnutia; podpora štúdia čínskeho jazyka, kultúry a hodnôt prostr. Konfuciových inštitútov; početné čínske médiá; vľúdna rétorika; rozsiahle projekty pre zlepšenie kvality života ľudí; výhodné pôžičky;	Čínska snaha „kúpiť si“ sympatie; rastúca sinofóbia a protičínske reakcie zo strany obyvateľstva; menší záujem o čínsku kultúru a jazyk než o tú ruskú;
USA	Početné medzinárodné nevládne organizácie;	Negatívne vnímanie americkej „demokracie“; výrazná odlišnosť mentality ľudí; jazyková a kultúrna rozdielnosť; zlá imidž Bushovej administratívy;
EÚ	Humanitárna pomoc; početné iniciatívy v politickej a sociálnej oblasti; dôraz na životné prostredie, chudobu, zdravie, vzdelávanie, občiansku spoločnosť, technickú podporu a ďalšie;	Jazyková a kultúrna rozdielnosť; odlišné tradície a hodnoty spoločnosti;

Odpovedať na otázku, ktoré mimo- regionálne veľmoci sú na tom z pohľadu soft power najlepšie, respektíve kto má na región Strednej Ázie najväčší vplyv, kto má najatraktívnejšiu kultúru, verejnú diplomaciu, či hodnoty, nie je jednoduché a ani jednoznačné, čo dokazuje i zhrňujúca Tabuľka 5. Stredoázijské republiky nie sú identické,

práve naopak. Región charakterizuje nespočetné množstvo etník a kultúr, v každom štáte panuje iný politický režim, iná spoločenská situácia. Je preto príliš idealistické hovoriť o regióne ako o homogénnom celku, ktorý vstrebáva vonkajšie vplyvy jednako. Pre zjednodušenia však môžeme tvrdiť, že všetci štyria svetoví aktéri majú v oblasti mäkkej moci v tomto regióne jak silnejšie, tak slabšie stránky.

Ruské kultúrne a jazykové vplyvy sú v regióne stále prítomné, najmä v Kazachstane, Kirgizsku a Tadžikistane. Vnímanie Ruska je v stredoázijskej oblasti dvojaké. Jednak zostáva v pamäti republík ako dominancia, ktorej sa chceli od doby cárskeho a neskôr sovietskeho Ruska zbaviť, z iného uhla pohľadu je Rusko vnímané ako hlavný zdroj rozvoja, sprostredkovateľ európskej kultúry, zakladateľ miest, škôl, inštitúcií.¹⁷² Tak, či onak, Moskva si dobre uvedomuje, že v regióne už nehrá prvé husle a k tomu, aby si udržala svoje postavenie musí sa ukázať v dobrom svetle a presvedčiť stredoázijské štáty o svojich dobrých úmysloch. Overeným spôsobom zostáva pre Rusko najmä zdôrazňovanie dlhodobej príbuznosti, ale i podpora ruských médií a bezvívzovej politiky, ktorá sa podpisuje pod nárastom imigrantov práve z tejto oblasti.

Na rozdiel od Ruska, Čína nie je v kultúrnej sfére v regióne dominantná. Aj napriek tomu sa snaží podporovať šírenie svojho jazyka, kultúry a hodnôt pre lepšie pochopenie, odstránenie vnímania ako hrozby a zvýšenie jej príťažlivosti. Čínske objemné investície do potrebnej infraštruktúry, či vzdelávacích projektov podporujú ochotu spolupracovať, čo je koniec koncov jej cieľom. Okrem toho je čínsky vplyv v oblasti vítaný i ako stabilizátor ruského vplyvu.

Európska mäkká moc síce nemá v stredoázijskom regióne dlhodobú tradíciu, no jej atraktivitou a početnou angažovanosťou môže konkurovať i Rusku a Číne. Európska soft power je tak v regióne pomerne výrazne rozvinutá a to v oblastiach humanitárnej pomoci, technickej podpory, odstraňovania chudoby, prevencii zdravia, vzdelávania, podporou občianskej spoločnosti a ďalších dôležitých otázok. Menší vplyv má v regióne americká mäkká moc, ktorá i napriek množstvu iniciatív nemá v oblasti výrazne pozitívny obraz.

Ani ostatné veľmoci sa však nestretávajú len s pozitívnymi ohlasmi na svoju angažovanosť v regióne. Rusko býva kritizované najmä kvôli častým prípadom utlačovania imigrantov práve z tejto oblasti a nedostatočnou ochotou podporovať ich jazykovú a kultúrnu integráciu. Okrem toho vníma mäkkú moc, na rozdiel od ostatných, skôr ako nutný „západný vynález“. V kontraste je i čínska, podľa mnohých, prehnaná angažovanosť na

¹⁷² Tamtiež. Str. 252-253.

poli rozsiahlej finančnej podpory, ktorá nemá v regióne konkurenciu, avšak, je otázne či sa dajú sympatie a kultúrna príťažlivosť naozaj kúpiť. Čína musí zároveň, rovnako ako i EÚ a USA zápasit' i s odlišnosťou tradícií, jazyka, kultúry, náboženstva a spoločenských hodnôt, na rozdiel od Ruska, ktoré si v tejto oblasti mäkkej moci užíva svoje historické dedičstvo.

2.4. Stret záujmov vel'mocí (Nová vel'ká hra)

Niektorí analytici prirovnávajú región Strednej Ázie k „*horúcemu kotlíku*“ s troma „*šéfkuchármi*“, v podobe Ruska, Číny a USA.¹⁷³ Iní zase označujú situáciu v regióne ako *hru s nulovým súčtom*.¹⁷⁴ V každom prípade však smerujú tieto myšlienky k rovnakému pojmu, a to *Nová veľká hra* o Strednú Áziu. Analógia s *Veľkou hrou* z obdobia 19.storočia je však skôr len symbolická. Zatiaľ čo ruské a britské impérium bojovali v tomto odľahlom regióne o získanie moci a vplyvu v geografickom slova zmysle, súčasné vnímanie tejto hry možno chápať prevažne ako boj o prírodné bohatstvo, primárne ropu a zemný plyn. Cenou tejto hry sa preto stávajú „*ropovody, cisternová preprava, ropné konzorciá a podpísané zmluvy* (...).“¹⁷⁵ Energetické bohatstvo regiónu tak podľa obhajcov tejto *Novej veľkej hry* mení štáty v rivalov, ktorí súťažia o prístup k ložiskám, ich kontrole, smere ich prepravy, zodpovednosti o ich údržbu, atď. Súčasťou hry sa teda stáva tzv. „*Black gold diplomacy*“.¹⁷⁶ Oproti *Veľkej hre* z 19.storočia je tu však i ďalší výrazný rozdiel, a to fakt, že samotné stredoázijské republiky nestoja mimo „*hru*“. Práve naopak, mladé republiky sa naučili využívať vonkajšiu pozornosť veľmocí v prospech svojich domácich politických záujmov. Dobré si to uvedomujú Rusko a Čína, pred ktorými stredoázijské štáty nepotrebujú skrývať svoj autoritársky charakter, čo je ale v prípade západných aktérov problematické. Takto sa americké predstavenstvo dostáva do slepej uličky, na jednej strane podmieňuje spoluprácu dodržovaním demokratických noriem, na strane druhej je ale nútené prijímať podmienky vodcov, ak chce dosiahnuť aspoň minimálnu dohodu. Predstavitelia stredoázijských štátov sa tak vďaka súťaživosti veľmocí dostávajú do výhodnej pozície, ako to možno pozorovať v prípade Kazachstanu a Turkmenistanu, kde sa im úspešne darí oponovať demokratickým výzvam alebo v prípade úspešného obohacovania kirgizského prezidenta a jeho blízkych vďaka americkej vojenskej prítomnosti. Mnohí analytici a pozorovatelia tak vnímajú vzťahy veľmocí v oblasti Strednej Ázie ako nevyhnutnú rivalitu nie len z dôvodu snahy dosiahnuť vlastné strategické ciele, ale i kvôli samotnému chovaniu stredoázijských republík, ktoré túto súťaživosť jasne vyžívajú vo svoj prospech. Navyše, ako už bolo zmienené v úvode tejto

¹⁷³ CAGNAT, R. *Asie centrale, jouet des grandes puissances: le Très Grand Jeu*. IRIS, 2010, Str. 1-2.

¹⁷⁴ SENGUPTA, A. *Heartlands of Eurasia: The Geopolitics of Political Space*. Lexington Books, 2009. Str.158. ISBN: 0739136089

¹⁷⁵ DUARTE, P. *Central Asia as the Crossroads of Great Powers' Competition: Present vs. Past*. Universidad de Los Andes, Mérida., 2013. Str. 32. ISSN: 1856-6812

¹⁷⁶ Tamtiež. Str. 34-35.

práce, ani vzťahy týchto piatich štátov nie sú práve ideálne, čo viedlo Borisa Rumera, odborníka na oblasť Strednej Ázie, k predstave o dvojitej úrovni *Novej veľkej hry*, a teda vnímaniu, že prvú (regionálnu) úroveň tvoria vlastné ciele a záujmy o ktoré stredoázijské štáty bojujú a až druhou úrovňou je súťaženie veľmocí v regióne.¹⁷⁷

Región Strednej Ázie predstavuje z geografického hľadiska strategickú oblasť spájajúcu Západ a Východ, Islam a kresťanstvo, ale i modernú a tradičnú spoločnosť. A práve toto rozhranie vynára v mnohých obavách v naplnenie Huntingtonových tvrdení o *strete civilizácií*. Hrozbou má byť najmä Čína a jej ekonomická expanzia, ktorá stavia do pozornosti všetkých ostatných hráčov v regióne. Navyše, Huntington varuje pred obávaným stretom čínskej a západnej kultúry, ktoré nespájajú rovnaké hodnoty ani náboženstvo a čínsky nárast v svetovom dianí vníma dokonca ako hrozbu medzinárodnej stability.¹⁷⁸ Región Strednej Ázie, ktorý bol centrom bojov o moc a vplyv v rámci *Veľkej hry* v 19. storočí, je dnes podľa mnohých opäť bojiskom veľmocí, tento krát Ruska, Číny a USA, v rámci *Novej veľkej hry*, ktorá býva interpretovaná práve v zmysle stretu týchto odlišných civilizácií. Podľa zástancov tejto teórie tak medzinárodné vzťahy v rámci Číny, Ruska a USA v stredoázijskom regióne budú skôr či neskôr viesť ku konfliktu.¹⁷⁹

Rivalitou a súťažením charakterizuje región i Zbigniew Brzezinski v svojom diele *Veľká šachovnica* z roku 1998, v ktorom sa snaží odpovedať na otázku: ako by si mali USA udržať svoju moc a výlučnú pozíciu v svetovej politike? A práve región Eurázie je podľa Brzezinskeho kľúčovým regiónom svetovej dominancie, čo výstižne zhrňuje tvrdením: „*Moc, ktorá ovládne Euráziu, bude kontrolovať dva z troch najvyspelejších a ekonomicky najproduktívnejších regiónov sveta.*“¹⁸⁰ Euráziu tak prirovnáva k šachovnici, kde sa odohráva boj o svetovú nadvládu. A práve kontrola regiónu Strednej Ázie je podľa Brzezinskeho základom pre kontrolu celej Eurázie, tak ako je podľa neho kontrola Uzbekistanu kľúčová ku kontrole celej Strednej Ázie (západne orientovaný Uzbekistan je hlavnou prekážkou ruskej dominancie Strednej Ázie).¹⁸¹ Brzezinski teda chápe región Strednej Ázie ako zdroj svetovej hegemonie a zároveň

¹⁷⁷ RUMER, B. *Central Asia: A Gathering Storm?* M.E. Sharpe, 2002. Str.90-105. ISBN: 0765608626

¹⁷⁸ HUNTINGTON, S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon and Schuster, 2007. Str. 312. ISBN: 1416561242

¹⁷⁹ BURNS, N. *Turkey, the Caspian Region, & the Clash of Civilizations*. The University of Central Florida. Undergraduate research journal, Vol.2, 2007. Str. 28-29.

¹⁸⁰ BRZEZINSKI, Z. *The Grand Chessboard. American Primacy and Its- Geostrategic Imperatives*. Basic Books, 2007. Str.31. ISBN: 0465004342

¹⁸¹ Tamtiež. Str. 121.

opisuje túto oblasť ako vysoko „vznetlivú“, z dôvodu stretu záujmov Ruska a Číny, s ktorými musia USA súperiť.

Čo z toho teda vyvodit'? Jak teória o *Novej veľkej hre*, tak Huntingtonov *Stret civilizácií*, či Brzezinskeho *Veľká šachovnica* sa zhodujú v domnienkach, že odľahlý región Strednej Ázie predstavuje arénu stretu záujmov veľmocí, predovšetkým Číny, Ruska a USA. Analógia s *Veľkou hrou* však nie je celkom trefná, vzhľadom na charakter dnešnej „hry“, ktorá je omnoho komplexnejšia v zmysle snahy dosiahnuť vplyv, ale zároveň rozvíjať kultúrne, bezpečnostné, politické a ekonomické vzťahy s krajinami regiónu. Je nesporné, že veľmoci sa snažia v regióne dosiahnuť svoje strategické ciele, avšak otázkou zostáva, či ide naozaj o *hru s nulovým súčtom*, ako toto súperenie v oblasti niektorí nazývajú. Nasledujúca kapitola sa bude tieto obavy snažiť vyvrátiť a zároveň poukázať na to, že veľmoci v stredoázijskom regióne preferujú skôr kooperáciu, než otvorený konflikt.

2.5. Zhody záujmov veľmocí v regióne

V kapitole o jednotlivých kritériách bolo analyzované postavenie potenciálnych veľmocí Ruska, Číny, USA a EÚ na základe tvrdej i mäkkej moci v regióne Strednej Ázie. Z tohto porovnania vyplývajú tri základné pozorovania: **1.)** USA svoje postavenie v oblasti s odchodom vojenských síl postupne strácajú a po roku 2014 možno predpokladať, že i samotný americký záujem o región Stredná Áziu výrazne opadne. **2.)** Rusko dnes predstavuje v stredoázijskom regióne jednoznačnú vojenskú veľmoc a po americkom odchode bude jeho úloha garanta bezpečia a stability v oblasti ešte dôležitejšia. **3.)** Spornou sférou, v ktorej by mohlo eventuálne dôjsť k stretu záujmov, predovšetkým Ruska a Číny, je sféra ekonomická, konkrétne obchod s prírodnými zdrojmi stredoázijských republík.

Posledná časť diplomovej práce sa tak bude zaoberať ekonomickou oblasťou vzťahu Ruska a Číny v regióne Strednej Ázie, oponujúc negatívnym scenárom stretu záujmov týchto dvoch veľmocí.

V prvom rade je potrebné zmieniť, že región Strednej Ázie nie je jedinou oblasťou, kde veľmoci sústreďujú svoju pozornosť s cieľom získania prístupu k prírodnému bohatstvu. Toto súťaženie prebieha i v iných kútoch sveta (Saudská Arábia, Nigéria, atď.) a často

i medzi rovnakými svetovými aktérmi. Súťaživosť však možno chápať ako súčasť trhovej ekonomiky a nie ako vývoj smerujúci k otvorenému konfliktu. Štáty si v súčasnej dobe uvedomujú, že nemôžu byť jedinou dominantou na trhu, podobne ako nadnárodné firmy, ktoré sú v svetovej ekonomike prepojené do takej miery, že ich vzájomná spolupráca je najlepšou možnou alternatívou výhodnosti.¹⁸² To si uvedomujú i Rusko a Čína. Nemožno vylúčiť ich geopolitické zmýšľanie a súťaživosť, ktoré sú v ekonomickej sfére prirodzenou charakteristikou štátu, no toto súperenie nepresahuje do politickej sféry. Obe veľmoci tak majú vlastné strategické ciele v oblasti, no to nevylučuje fakt, že ich množstvo aspektov v tomto regióne spája. Spomenúť možno hneď niekoľko strategických cieľov¹⁸³:

- Upevnenie politickej stability stredoázijských republík;
- Bezpečnosť na spoločných hraniciach a hraniciach štátov regiónu;
- Podpora ekonomického rastu regiónu;
- Boj proti terorizmu, separatizmu a extrémizmu;
- Boj proti drogovým kartelom, obchodu s ľuďmi a nelegálnym zbraňami;
- Obmedzenie americkej prítomnosti v Strednej Ázii;
- Udržanie sekulárnych režimov a *status quo* v regióne.

Ako už bolo naznačené, pre Čínu je región Strednej Ázie skvelou príležitosťou ako získať potrebné energetické zdroje z relatívne blízkeho okolia, výmenou za výhodné pôžičky, investície, výstavbu potrebnej infraštruktúry, hotových výrobkov a ďalších súčastí toho obchodu. Zbigniew Brzezinski opisuje Euráziu a v rámci nej Strednú Áziu ako šachovnicu, kde sa odohráva boj o svetovú dominanciu, no je potrebné si uvedomiť, že samotné stredoázijské republiky už nie je možné chápať len ako „hraciu plochu“, ktorá sa pasívne prizera. Práve naopak, všetkých päť republík zasahuje, priamo či nepriamo, do vývoja vzťahov veľmocí v tejto oblasti. Západné médiá majú tendenciu vykresľovať Čínu ako novodobého vykorisťovateľa chudobných štátov, no je potrebné položiť si otázku: kto iný by bol ochotný a schopný krajinám Strednej Ázie poskytnúť finančnú pomoc v takom rozsahu ako Čína? Stredoázijské štáty obchodujú s Čínou preto, že je to pre nich výhodné a svojho východného partnera vnímajú ako spoľahlivého (i Turkmenistan obrátil svoj export čínskym smerom, k čomu prispeli neuveriteľné dlhy v hodnote 1 miliarda \$ zo strany

¹⁸² DUARTE, P. *Central Asia as the Crossroads of Great Powers' Competition: Present vs. Past*. Universidad de Los Andes, Mérida., 2013. Str. 20-21. ISSN: 1856-6812

¹⁸³ HUASHENG, Z. *China- Russia Relations in Central Asia*. The ASAN Forum, 2013. ISSN: 2288-5757

Ukrajiny, Gruzínska a Arménska za plyn, exportovaný cez ruské územie).¹⁸⁴ Koniec koncov, štáty Strednej Ázie sú teda i sami iniciátormi diverzifikácie energetických exportov a ich rolu nemožno podceňovať ani v prípade vývoja vzájomných vzťahov a udržiavania súťaživosti veľmocí na určitej „výhodnej“ úrovni. Pre príklad netreba ísť ďaleko, stačí si spomenúť na turkménsku aktívnu neutralitu, diverzifikáciu ropných a plynových exportov jednotlivých štátov regiónu, či využívanie SCO Kazachstanom k obmedzeniu ruského vojensko-politického vplyvu a rozvoja komunikácie s Čínou zároveň.¹⁸⁵

Živo diskutovanou témou v regionálnych, ako i svetových médiách býva práve americký odchod z regiónu a s ním spojené dohady a predpoklady nasledujúceho vývoja vzťahov veľmocí na tomto lukratívnom dvore. Niektorí sa domnievajú, že americká antipatia, ktorá Rusko s Čínou spájala, sa postupne vytratí spolu so spoločným „nepriateľom“ a vzájomné vzťahy tak podstúpia skúšku vytrvalosti. Tieto domnienky však nie sú celkom presvedčivé, vzhľadom na fakt, že spolupráca medzi Ruskom a Čínou má v regióne omnoho dlhšie trvanie (strategické partnerstvo vzniklo už v roku 1996).¹⁸⁶

Alexander Cooley, profesor politických vied kritizuje SCO, v ktorej majú Rusko a Čína rozdielne záujmy. Zatiaľ čo Čína, podľa Cooleyho využíva SCO ako multilaterálnu arénu pre nadväzovanie bilaterálnych vzťahov s krajinami Strednej Ázie, pre Rusko je táto organizácia miestom pre kritiku Západu a NATA, či tém ako konflikt v Sýrii, raketová obrana, atď.¹⁸⁷ Zabúdať ale netreba na početné oblasti spolupráce, v ktorých obe veľmoci vystupujú jednotne, či už sa jedná o boj proti terorizmu, spoluprácu na zaistení stability, ale i v oblastiach prevencie chorôb, podpory dobrých susedských vzťahov a ďalších iniciatív. Okrem toho hrá SCO obrovskú úlohu i vo vzájomnej dôvere, najmä vďaka pravidelným stretnutiam predstaviteľov oboch štátov na rôznych úrovniach. Možno preto konštatovať, že SCO síce prešlo niekoľkými krízami, no každopádne je nástrojom „zavedenia pravidiel hry“ medzi veľmocami v Strednej Ázii.¹⁸⁸

Astronomický nárast čínskeho obchodu a investícií do regiónu však stále straší svetových pozorovateľov, možno viac ako samotné Rusko. Čína otvorene hlási, že nemá

¹⁸⁴ Tamtiež.

¹⁸⁵ ABZHAPAROVA, L., DAULETBEK, R. *The role of multilateral diplomacy in Central Asia*. Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. The 2nd Electronic International Interdisciplinary Conference, 2013. Str. 201-205.

¹⁸⁶ HUASHENG, Z. *China- Russia Relations in Central Asia*. The ASAN Forum, 2013. ISSN: 2288-5757

¹⁸⁷ COOLEY, A. *In Central Asia, Public Cooperation and Private Rivalry*. The New York Times, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.nytimes.com/2012/06/09/opinion/in-central-asia-public-cooperation-and-private-rivalry.html?_r=0

¹⁸⁸ HUASHENG, Z. *China- Russia Relations in Central Asia*. The ASAN Forum, 2013. ISSN: 2288-5757

záujem s Ruskom súperiť. Spolupráca totižto prinesie obom oveľa viac úžitku, než ťahanie za vlastné konce. Je nesporné, že Rusko má v oblasti Strednej Ázie svoje historické skúsenosti a aj napriek rozličnému stupňu modernizácie oboch veľmocí, je ruský vplyv v regióne stále prítomný. To si Čína uvedomuje a rešpektuje to (ruský vplyv vo vojenskej sfére vníma Čína ako spoluprácu vyplývajúcu z dlhodobých vzťahov a nie ako provokačnú manifestáciu vojenskej moci ako to vníma v prípade USA).¹⁸⁹

Rusko a Čína tak nevyužívajú svoje rozdiely ako zámienku k zahájeniu konfliktu. Oba štáty si uvedomujú dôležitosť svojich vzťahov na svetovej scéne. Čína je strategickým obchodným partnerom Ruska, medzi inými, i v otázkach rozvoja Sibíru, či ruského ďalekého východu. Na druhej strane, je pre Čínu Rusko dôležitým geopolitickým a ekonomickým partnerom a to jak z pohľadu dodávateľa niektorých zdrojov (ropa, drevo, primárne zdroje), tak i ako protiváha Západu.¹⁹⁰

Kedysi odľahlý región Strednej Ázie dnes predstavuje bohatý zdroj prírodného bohatstva, ktoré veľmoci k udržaniu svojho statusu bytostne potrebujú. Prirovnávanie vzťahu týchto veľmocí k *Veľkej hre* z 19.storočia, ktorá predstavovala „*hru s nulovým súčtom*“ je však príliš zjednodušeným obrazom situácie v Strednej Ázii. V dnešnom prepojenom svete veľmoci zdieľajú víziu, že tu nemôže dominovať jediný aktér, ale spolupráca a vzájomný rešpekt prinesú omnoho viac ovocia. To nepopiera fakt, že veľmoci majú v regióne Strednej Ázie svoje strategické ciele a záujmy, ktoré sa snažia dosiahnuť. Najpravdepodobnejšie scenáre hovoria, že s americkým vojenským odchodom z oblasti, poklesne i ich celkový záujem a teda USA sa zrejme zo Strednej Ázie úplne vytratia. V tomto prípade ruská vojensko-bezpečnostná sila v regióne získa ešte väčší význam vzhľadom na ruskú kapacitu, ktorej žiadna iná veľmoc v tejto sfére konkurovať nemôže. V ekonomickej rovine sa v priebehu krátkej doby stala dominantnou veľmocou Čína a mnohí sa tak pýtajú kam až tento rast pôjde a ako sa ostatné veľmoci zachovajú? Hlavným konkurentom v ekonomickej sfére je pre Čínu predovšetkým Rusko, ktoré rovnako vidí stredoázijské štáty ako blízky zdroj podzemného bohatstva. Obe veľmoci však dokážu prijímať kompromisy, pretože si dobre uvedomujú dôležitosť svojich vzájomných vzťahov nie len na regionálnej, ale i svetovej úrovni. Základom spolupráce je vzájomná dôvera, rešpekt a pravidlá, ktoré odstránia možné pochybnosti a obavy z reakcií

¹⁸⁹ Tamtiež.

¹⁹⁰ LUKIN, A. *Russia and China: Strategic Partnership and win-win cooperation*. China.org.cn., 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.china.org.cn/china/Chinese_dream_dialogue/2013-12/06/content_30820011.htm

na druhej strane. Túto úlohu hrá od roku 1996 SCO, ktorá položila pevný inštitucionálny základ a jej trvácnosť zrejme svedčí o význame, ktorý pre svojich členov má. Čína otvorene hovorí o svojich dobrých úmysloch, snažiac sa uistiť najmä západné médiá, že obchodovanie na úrovni bilaterálnych stykov s jednotlivými stredoázijskými krajinami neznamená automaticky snahu o ich vykorisťovanie a tieto iniciatívy nie sú na úkor ruských záujmov v regióne. Samotné stredoázijské republiky nie sú bábkami, ktoré by sa nečinne prizerali, práve naopak, veľmocenskú prítomnosť dokážu využívať vo svoj prospech (jak ekonomický, tak bezpečnostný) a zároveň ich multilaterálna diplomacia pomáha udržiavať možné nárasty súťaživosti medzi veľmocami na prijateľnej úrovni. Huntington vidí región Strednej Ázie ako obávanú arénu stretu rôznych civilizácií, ktoré sú natoľko odlišné, že ich spoluprácu vylučuje a naopak očakáva konflikt ako logické vyústenie stretu záujmov. Spoločná antipatia Ruska a Číny voči USA jeho predstavám síce z časti odpovedajú, no ich vzájomný vzťah, ktorý opevňujú spoločné ciele v stredoázijskom regióne, ako i zdieľaná neochota nechať si hovoriť do vnútorných záležitostí, smeruje skôr k upevneniu spolupráce, než k otvorenej konfrontácii.

Záver

Región Strednej Ázie, plný kontrastov, ležiaci medzi európskou a čínskou pevninou a spájajúci tak vzdialené civilizácie, od klasického Japonska, cez imperiálnu Čínu, holistické Grécko, Rímsku ríšu, Byzanciu, až po arabský kalifát bol po dlhé storočia centrom svetového obchodu. Po krátkom útlme, spojenom s odvrátením pozornosti do iných kútov sveta, sa stredoázijská oblasť stala v 19.storočí opäť centrom svetového diania, tento krát ako ihrisko imperiálneho súperenia o moc a vplyv, neskôr označeného ako *Veľká hra*. Dlhú dobu sa na región Strednej Ázie pozerala svetová scéna cez prsty, ako na súčasť sovietskeho hegemonu, nehostinnú zaostalú oblasť so zvláštnou kultúrou a tradíciami. Pohľad sa však zmenil so zánikom Sovietskeho zväzu, ktorý znamenal začiatok novej éry „zabudnutého centra“. Novovzniknuté republiky, túžiace po slobode a demokracii sa začali otvárať okolitému svetu s cieľom vymanenia sa z rúk ruského suseda, ktorý im stále dýchal na krk. Realita sa ale vyvíjala iným smerom, ich osamostatnenie znamenalo zároveň nutnosť popasovať sa s mnohými problémami, ktoré sa na nich v krátkom čase zosypali. Politická, ekonomická a sociálna nestabilita mladých republík, s nulovou skúsenosťou samostatnosti vystriedala začiatočný entuziazmus najmä potom, čo sa do ich vedení dostali bývalí sovietsky predstavitelia. Stredoázijské štáty tak spájala sovietska minulosť a jej pozostatky v podobe vysokého stupňa politického a ekonomického štátneho zasahovania, sovietskeho modelu centralizovanej politiky, nemennosti štátnych predstaviteľov, autoritatívnosti a ďalších spoločných znakov týchto piatich republík. Zdedili teda charakteristiky, ktoré nepredstavovali práve vhodný základ pre riešenie alarmujúcich konfliktov v regióne. Problémy sa dodnes týkajú viacerých sfér, ale najviac zhoršujú kvalitu každodenného života ľudí najmä spory ohľadne správy vodných zdrojov (ktorých je v oblasti síce dostatok, no sebeckosť víťazi), environmentálnej degradácie, problémov ohľadne nevyriešených hraníc medzi štátmi a s nimi spojenými etnickými konfliktami a v neposlednom rade i islamským extrémizmom a terorizmom, ktorý sa tu rozmohol. Málo častí sveta je navyše vzájomne tak prepojených a na sebe závislých ako Stredná Ázia, z čoho logicky vyplýva, že spoluprácou by dosiahli harmonický obchod s prírodnými zdrojmi a lepšie využitie spoločných síl pri riešení sporných otázok. Kvôli ich vlastnej neochote, hrdosti a sebeckosti však problémy, ktoré región oslabujú, zrejme z vlastnej iniciatívy spoločnú reč nájsť ani nedokážu.

Využívanie prírodného bohatstva, ktorým stredoázijské štáty vo väčšine disponujú si však vyžaduje stabilitu regiónu, ktorú sa snažia s vidinou prístupu k energiám zabezpečiť práve svetové veľmoci. Rusko sa síce začiatkom 90.rokov obrátilo regiónu chrbtom, no zhoršená situácia v podobe tadžickej občianskej vojny na seba nenechala dlho čakať a založením SNS dalo Rusko jasne najavo, že zónu svojej bývalej kontroly naďalej vníma ako rozhodujúci priestor pre ekonomické, politické a bezpečnostné záujmy. Ani samotné stredoázijské štáty však nemienili prísť o príležitosť využitia svojho podzemného potenciálu a dali tak svetu jasne najavo, že sú ochotné diverzifikovať svoju zahraničnú politiku hľadajúc spoľahlivých obchodných partnerov. A práve toto otvorenie sa svetu, ktoré prilákalo zahraničný kapitál do oblasti prispelo k výraznému, i keď postupnému rozvoju a zároveň ukázalo štáty kedysi „zabudnutého regiónu“ v novom svetle, už nie ako objekty, ale subjekty ekonomických vzťahov. Okrem Ruska, sa tak na poli ekonomickej spolupráce objavili i ďalší regionálni, ako i svetový aktéri v podobe USA, Číny a EÚ.

Začiatok nového milénia poznačil región Strednej Ázie v bezpečnostných otázkach spojených s americkou vojenskou inváziou, do pozornosti sa teda dostal najmä ako geograficky strategické územie pre boj proti terorizmu v susednom Afganistane. Vojensko-bezpečnostná sféra vzájomných vzťahov sa tak dostávala od otázok riešenia spoločných hraníc a hraníc so susednými veľmocami Ruska a Číny, postupne k otázkam nutnosti zabezpečenia stability regiónu, ktorý sa stal cieľom extrémistických skupín a terorizmu. Americká prítomnosť bola síce zo začiatku zo všetkých strán prijímaná, no to len do doby, kým sa neukázalo, že bude dlhšia než sa očakávalo. Toto zistenia, však zbližilo susedné veľmoci, Rusko a Čínu, ktoré svoju spoluprácu poistili i inštitucionálne v rámci SCO.

S definitívnym odchodom amerických vojenských síl z regiónu v lete tohto roku možno predpokladať, že i napriek sľubom o pokračujúcej snahe USA naďalej zaistiť regionálnu stabilitu v obmedzenom režime, vzájomná spolupráca vo vojensko-bezpečnostných otázkach opadne a s ňou i celkový americký záujem o tento región. Z toho vyplýva, že Rusko poistí svoje postavenie jasného favorita vojenskej veľmoci v Strednej Ázii a to i vzhľadom na to, že angažovanosť iných svetových aktérov v oblasti, Číny a EÚ je v porovnaní s ruskou vojenskou silou minimálna.

V ekonomickej sfére nie je ale situácia tak jednoznačná. Čína dokázala v pomerne krátkom čase nadviazať bilaterálne a multilaterálne styky s jednotlivými stredoázijskými štátmi s jasným cieľom prístupu k energetickým zdrojom, ktoré pre svoj ďalší rast bytostne potrebuje. Región Strednej Ázie sa tak postupne stáva zónou popretkávanou ropovodmi a plynovodmi zásobujúcimi svetový dopyt. Čína síce svojou rozsiahlou angažovanosťou

Rusko predbehla, no oboch aktérov možno v súčasnosti, vzhľadnuc na charakter a objem ekonomických výmen považovať za svetové ekonomické veľmoci v regióne, nechávajúc na chvoste, na Rusku závislú, EÚ a marginálny ekonomický vplyv USA.

Rusko, Čína, USA a EÚ majú v tejto odľahlej oblasti svoje jasné záujmy a strategické ciele, ktoré sa snažia dosiahnuť, no okrem tvrdej moci k tomu využívajú i čoraz dôležitejšiu mäkkú moc. Z porovnania prostriedkov a nástrojov je ťažké vyvodiť závery o tom, ktorému aktérovi patrí v otázke príťažlivosti kultúry, politických hodnôt, či zahraničnej politiky v regióne prvenstvo, ich stratégie sú však odlišné. Zatiaľ čo Rusko stavia na svoj dlhoročný vplyv, tradíciu a výhodu v podobe jazykovej a kultúrnej príbuznosti, Čína vidí úspechy najmä v poskytnutí prostriedkov pre zlepšenie kvality života ľudí prostredníctvom rozvoja sociálnej infraštruktúry, investícií, či výhodných pôžičiek, ale i v tradičných Konfúciových inštitútoch s cieľom rozširovania čínskej kultúry a jazyka. Medzi západnou kultúrou a jej hodnotami, či už americkými alebo európskymi, kladúcimi do popredia dodržovanie ľudských práv a demokracie a stredoázijskými režimami, pre ktoré sú tieto pojmy skôr tabu, však existuje výrazná priepasť.

Z porovnania mocenského vplyvu v jednotlivých sférach v rámci štyroch setových aktérov angažujúcich sa v regióne Strednej Ázie teda vyplýva, že jedinou oblasťou, v ktorej sa záujmy veľmocí prekrývajú je oblasť ekonomická. Z toho plynú i obavy z možného stretu záujmov, predovšetkým Ruska a Číny. Predstavy o tom, že stredoázijský región predstavuje časovanú bombu konfliktu veľmocí o prírodné zdroje, vychádzajúc z argumentov o *Strete civilizácií*, *Veľkej šachovnici*, či *Novej veľkej hry* sa však zdajú byť prehnané. Nikto nepopiera, že veľmoci v regióne s prírodným bohatstvom majú svoje strategické ciele a ich snahou je ich dosiahnuť. Súťaživosť a to najmä v otázke prírodných zdrojov, je každopádne súčasťou charakteru veľmocí, čo dokazujú i v iných kútoch sveta. Navyše, obe veľmoci v regióne spája množstvo faktorov a spoločných cieľov, ako je bezpečnosť na hraniciach, národná integrita, upevnenie politickej stability, ekonomický rast regiónu, boj proti terorizmu, extrémizmu a separatizmu, ale i spoločná vízia o udržaní *status quo* stredoázijských režimov. Proti pesimistickým predpovediam stojí i viac než 20 rokov stabilného vzájomného pôsobenia v oblasti. Čínska honba za prírodným bohatstvom je logickým vyústením rastúceho domáceho dopytu, nie snahou Rusko z regiónu vytlačiť. Zabúdať netreba ani na samotné stredoázijské štáty, ktoré už nie sú pasívnymi divákmi hry súperenia vonkajších mocností, ale aktívnymi aktérmi, ktorí svoj prírodný potenciál dokážu využiť a zároveň i pôsobiť ako vyrovnávajúci faktor veľmocenských prejavov. Čína rozumie ruskému politickému a kultúrnemu vplyvu vychádzajúcemu z dlhej

spoločnej histórie a rovnako tak nenamietajú voči dominujúcej vojenskej prítomnosti Moskvy, práve naopak, chápe toto pôsobenie ako strategické a vzájomne výhodné z pohľadu udržiavania stability v oblasti, ktorá vedie k splneniu strategických záujmov oboch aktérov. Čína, na oplátku, presviedča svetovú a regionálnu scénu o svojich čistých úmysloch a snahe upevňovať harmonické vzťahy s Ruskom. Obe veľmoci si koniec koncov uvedomujú, že v súčasnom globalizovanom svete je vzájomná kooperácia najlepšou voľbou pre dlhotrvajúcu prosperitu. Okrem toho ich k spolupráci vedie i strategické partnerstvo v rámci bilaterálnych obchodných a geopolitických stykov. V súčasnosti teda možno zhrnúť, že čínsky príchod do oblasti Strednej Ázie predstavuje pre Rusko jasnú výzvu a geopolitické zmýšľanie veľmocí nemôže vylúčiť ani nárast súťaživosti v rámci snahy získať prístup k prírodnému bohatstvu tohto regiónu, avšak, skôr než k stretu záujmov a vzájomnej konfrontácii, sú veľmoci naklonené vzájomne výhodnej spolupráci.

Literatúra

Knižné zdroje:

- [1] BAŠOVSKÝ, O. LAUKO, V. *Úvod do regionálnej geografie*. SNP Bratislava, 1990. Str. 118. ISBN: 9788008002783
- [2] BOVINGDON, G. *Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent*. East West Center Washington, 2004. Str. 37-38. ISBN: 1-932728-21-X
- [3] BRZEZINSKI, Z. *The Grand Chessboard. American Primacy and Its- Geostrategic Imperaives*. Basic Books, 2007. Str.31. ISBN: 0465004342
- [4] BUZAN, B. *The United States and The Great Powers: World politics in the Twety- first Century*. Polity, 2004. Str. 58. ISBN: 9780745633756.
- [5] DOMKE, W. *Power, Political Capacity and Security in the Global System*. In Richard J. Stoll and Michael D. Ward, eds., *Power in World Politics*. Boulder, Colo. : L. Rienner Publishers, 1989. ISBN: 1555871259
- [6] DUARTE, P. *Central Asia as the Crossroads of Great Powers' Competition: Present vs. Past*. Universidad de Los Andes, Mérida., 2013. Str. 32. ISSN: 1856-6812
- [7] *The European Union and Central Asia: the new partnership in action*. European Communities, 2009. Str. 19-21. ISBN: 978-92-824-2467-4
- [8] GOLDEN, P.B. *Central Asia in World History*. Oxford University Press, 2011. Str.1-3. ISBN: 9780199793174.
- [9] HUNTINGTON, S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon and Schuster, 2007. Str. 312. ISBN: 1416561242
- [10] KAVALSKI, E. *The new Central Asia : The Regional Impact of International Actors*. World Scientific, 2010. Str. 1. ISBN: 9789814287579
- [11] KENNEDY, P. *The Rise and Fall of the Great Powers*. 1987. Str. 539. ISBN: 0679720197
- [12] KLAMÁR, R. *Plánovanie rozvoja regiónov na lokálnej úrovni v nových podmienkach demokracie (na príklade vidieckeho mikroregiónu)*. In IŠTOK, R. (ed.). *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*. Prešov : FHPV PU, 2006. Str.2. ISBN 80-8068-500-2
- [13] LARUELLE, M. *Involving Central Asia in Afganistan's future- what can Europe do?* EUCAM, 2011. Str.2. ISBN: 978-84-614-6870-6
- [14] LARUELLE, M., PEYROUSE, S., BOONSTRA, J. *Security and development approaches to Central Asia, The EU compared to China and Russia*. EUCAM, 2012. Str. 12. ISBN: 978-84-614-6870-6
- [15] MCDERMOTT, R.N. *Kazakhstan-Russia :Enduring Eurasian Defence Partners*. DIIS Report, 2012. Str. 45. ISBN 978-87-7605-530-1

- [16] MEARSHEIMER, J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company, 2003. Str. 57-60. ISBN: 978-0393323962
- [17] MICKLIN, P. P. *Managing water in Central Asia*. Royal Institute for International Affairs/Chatman House, 2000. Str. 37. ISBN: 978-1862030008
- [18] MILLER, E.A. *To Balance Or Not to Balance: Alignment Theory and the Commonwealth of Independent States*. Ashgate Publishing, Ltd., 2006. Str.5. ISBN: 0754643344
- [19] NYE, J. *Soft Power*. Public Affairs, 2004. Str. I. ISBN: 13-978-1.58648-306-7
- [20] KIRSCHNER, J. *Globalization and National Security*. Taylor & Francis, 2006. Str.262. ISBN: 0415955114
- [21] LAI, H., LU, Y. *China's Soft Power and International Relations*. Routledge, 2012. Str. 50-55. ISBN: 041560401X
- [22] LANCASHIRE, D. *Review of hegemon: China's Plan to Dominate Asia and the World*. Encounter Books, San Francisco, 2001. ISBN 1-893554-08-2
- [23] LUFT, G., KORIN, A. *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*. ABC-CLIO, 2009. Str.113-115. ISBN: 0275999971
- [24] *OECD Review of Agricultural Policies: Kazakhstan 2013*. OECD, 2013. Str. 17. ISBN: 9789264191761
- [25] PARAMONOV, V., STROKOV, A. *Russia and Central Asia: Current and Future Economic Relations*. Conflict Studies Research Center, 2006. Str.1. ISBN: 1-905058-76-4
- [26] PEYROUSE, S. *Russia-Central Asia: Advances and Shortcomings of the Military*. In *Central Asian Security Trends: View from Europe and Russia*, BLANK, S.J.. Strategic Studies Institute, 2011. Str.4-5. ISBN: 1-58487-487-5
- [27] ROTH, K. BRUNNBAUER, U. *Region, Regional Identity and Regionalism in Southeastern Europe*. LIT Verlag, Münster, 2008. Str. 21. ISBN: 9783825813871
- [28] RUMER, B. *Central Asia: A Gathering Storm?* M.E. Sharpe, 2002. Str.90-105. ISBN: 0765608626
- [29] RUMER, E.B. HUASHENG, Z. TRENIN, D. *Central Asia: Views from Washington, Moscow and Beijing*. M E Sharpe Inc, 2007. Str.3. ISBN: 978-0-7656-1994-5
- [30] SEDDON, D. *Political and Economic Dictionary of the Middle East*. Routledge, 2013. Str. 194. ISBN: 9781135355616
- [31] SENGUPTA, A. *Heartlands of Eurasia: The Geopolitics of Political Space*. Lexington Books, 2009. Str.158. ISBN: 0739136089
- [32] TAYLOR, A. *The Struggle for the Mastery in Europe 1848-1918*. Oxford: Clarendon, 1980. Str. xxiv. ISBN: 0-19-881270-1
- [33] TURNER, W. *History of Philosophie*. Global Vision Publishing, New Delhi, 2007. Str. 98-99. ISBN: 8182202337

- [34] TSERTSVADZE, T., BOONSTRA, J. *Mapping EU development aid to Central Asia*. EUCAM, 2013. Str. 7. ISBN: 978-84-614-6870-6
- [35] *Uzbekistan, from House to House: Abuses by Mahalla Committees*. Human Rights Watch, 2003. Str. 7-10. ISBN: 9781122631402
- [36] WALTZ, K. *Theory of international politics*. Waveland Pr Inc, 2010. Str. 72-73. ISBN: 1577666704
- [37] WIGHT, M. *Power Politics*. Continuum, 2002. Str. 41. ISBN: 0826461743

Odborné články a publikácie:

- [1] ABAZOV, R. *20. Kazakhstan's security challenges in a changing world*. Emerald Group Publishing Limited. Str.229 – 242. ISSN: 1572-8323
- [2] ALYSON, J.K. a kolektív. *The Shangai Cooperation Organisation*. Stockholm International Peace Research Institute, 2007. Str.1-3. ISSN: 1652-0432
- [3] BAYRAM, M. *Tajikistan: „Your children will become extremists and terrorists“*. Forum 18 News Service, Oslo, Norway, 2010. Str. 1. ISSN 1504-2855
- [4] BLANK, S. *Central Asian Security Trends: Views from Europe and Russia*. Strategic Studies Institute, 2011. Str. 6-7. ISSN: 1-58487-487-2
- [5] BLANK, S. *Russian forces in Tajikistan: A Permanente Presence?* Central Asia – Caucasus Analyst, 2004, Str. 5–6.
- [6] BOULÈGUE, M. *Xi Jinping's Grand Tour of Central Asia: Asserting China's Growing Economic Clout*. Central Asia Economic Paper, 2013. Str.3.
- [7] BOYER, A. L. *U. S. Foreign policy in Central Asia: risk, ends, and means*. Naval War College Review, 2006. Str. 98-100. ISSN: 0028-1484
- [8] BREZHNEVA, A. UKHOVA, D. *Russia as a humanitarian aid donor*. Oxfam discussion paper, 2013. Str. 13.
- [9] BUCKLEY, N. *Nazarbayev wins Kazakh poll again*. The Financial Times Limited, 2011. Str.2. ISSN: 03071766
- [10] BURGHART, T. *The New Nomads? The American Military Presence in Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str.13. ISSN: 1653-4212.
- [11] BURNS, N. *Turkey, the Caspian Region,& the Clash of Civilizations*. The University of Central Florida. Undergraduate research journal, Vol.2, 2007. Str. 28-29.
- [12] BUSZYNSKI, L. *Russia's New Role in Central Asia*. Asian Survey, vol. 45, no 4. The Regents of the University of California, 2005. Str. 546-565. ISSN: 0004-4687
- [13] CAGNAT, R. *Asie centrale, jouet des grandes puissances: le Très Grand Jeu*. IRIS, 2010. Str. 1-2.

- [14] COHEN, A. *U. S. Interests and Central Asia Energy Security*. The Heritage Foundation, 2006. Str. 3.
- [15] CORNELL, S. E. *The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?* In Cambridge Review of International Affairs, 2004. Str. 241. ISSN: 0955-7571
- [16] ĆWIEK-KARPOWICZ, J. *Limits to Russian Soft Power in the Post-Soviet Area*. DGAP analyse kompakt, 2012. Str. 1. ISSN: 2191-4869
- [17] DABADAEV, T. *Securing Central Asian Frontiers: Institutionalization of Borders and Interstate Relations in Post-Soviet Central Asia*. Strategic Analysis, Vol. 36, 2012. Str. 557-558. ISSN: 554-568.
- [18] DANILOVIC, V. *When the Stakes are high Deterrence and Conflict Among Major Powers*. University of Michigan Press. 2002. Str. 225-228.
- [19] DE CORDIER, B. *The EU's humanitarian aid and civil protection policy in Central Asia: Past crises and emergencies to come*. EUCAM Policy Brief, Num. 29, 2013. Str. 1-2.
- [20] DELOVAROVA, L., SHKAPYAK, O., KUKEYEVA, F. *Migration Processes in Central Asia: Main Directions and Key Issues of Regional System*. Middle-East Journal of Scientific Research, 2013. Str. 1506. ISSN 1990-9233
- [21] DUARTE, P. *Central Asia as the Crossroads of Great Powers' Competition: Present vs. Past*. Universidad de Los Andes, Mérida., 2013. Str. 20-21. ISSN: 1856-6812
- [22] DWIVEDI, R. *China's Central Asia Policy in Recent Times*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2006. Str. 150-151. ISSN: 1653-4212
- [23] FIELDS, G. a další. *Tajikistan's Winter Energy Crisis: Electricity Supply and Demand Alternatives*. The World Bank Europe and Central Asia Region, 2012. Str. 10.
- [24] *Fresh Start: Turkmenistan To Boost Energy Ties With Foreign Partners*. NEFTE Compass. Energy Intelligence Group, 2007. ISSN: 09686452
- [25] GIRAGOSIAN, *The US Military Engagement in Central Asia and the South Caucasus*. In Journal of Slavic Military Studies, vol. 17, 2004, Str. 47. ISSN: 1351-8046
- [26] GORENBURG, D. *Central Asian Military and Security Forces: Assessing the Impact of Foreign Assistance*. PONARS Eurasia Policy Memo No. 297, 2013. Str. 3.
- [27] GORENBURG, D. *External Support for Central Asian Military and Security Forces*. SIPRI, 2014. Str. iii
- [28] HADDAD, M. RAMI, A. *Agonie de la mer d'Aral vue par les altimetres Radar Topex et Jason-1*. Larhyss Journal, 2012. Str. 7. ISSN: 1112-3680
- [29] HOFFMANN, K. *The EU in Central Asia: successful good governance promotion?* Third World Quarterly, 2010. Str. 87-88. ISSN 0143-6597
- [30] HORÁK, S. *Rusko v současné Střední Asii- návrat nebo kontinuita? Případ Tádžikistánu*. Mezinárodní vztahy, Volume 40, Num. 3, 2005. Str. 99. ISSN 0323-1844

- [31] HORÁK, S. *(Ne)závislost Střední Asie na Rusku: (Případ Uzbekistánu)*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2006. Pražské sociálně vědní studie. Str. 13. ISSN: 1801-5999
- [32] HORÁK, S. *Turkmenistan's Shifting energy geopolitics in 2009-2011: European perspectives*. Problems of Post-Communism, 2012. Str. 21. ISSN: 1075-8216
- [33] HUASHENG, Z. *China- Russia Relations in Central Asia*. The ASAN Forum, 2013. ISSN: 2288-5757
- [34] IBRAIMOV, S. *China-Central Asia Trade Relations: Economic and Social Patterns*. China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str. 48. ISSN: 1653-4212
- [35] ISMAILBEKOVA, A. *Coping Strategies: Public Avoidance, Migration and the Marriage in the Aftermath of the Osh Conflict, Fergana Valley*. Crossroads Asia Working Paper Series 2012. Str.9. ISSN: 2192-6043
- [36] KELLNER, T. *Évolution des régimes en Asie centrale: dérive autoritaire, violences politique et perspectives incertaines*. Diploweb.com, 2006. ISSN: 2111-4307
- [37] KERTESZ, S., FITZSIMONS, M.A. *Diplomacy in a changing world*. South Bend, Ind.: University of Notre Dame Press, 1959. Str.204.
- [38] KHIDIRBEKUGHLI, D. *U.S. Geostrategy in Central Asia: A Kazakh Perspective*. Comparative Strategy , 2002. Str. 160. ISSN: 1521-0448
- [39] KHODJAEV, B. *Energy demand modeling for Uzbekistan*. Perspectives of Innovations, Economics & Business, Volume 11, Issue 2, 2012. Str. 94. ISSN 1804-0527
- [40] KOLLINS, K. *Kyrgyzstan's latest revolution*. Journal of democracy, Volume 22, Number 3, 2011. Str. 150-164. ISSN: 10455736
- [41] KORTUNOV, A. *Russia and Central Asia: Evolution of Mutual Perceptions, Policies, Interdependence*. James A. Baker III Institute for Public Policy, 1998. Str. 6.
- [42] LARUELLE, M. *Asie centrale : le retour de la Russie*. Politique internationale n° 115, 2007. ISSN: 0221-2781
- [43] LARUELLE, M. *Central Asian Labor Migrants in Russia: The „diasporization“ of the Central Asian States?* China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2007. Str. 102. ISSN: 1653-4212
- [44] LARUELLE, M., PEYROUSE, S. *Cross-border Minorities as Cultural and Economic Mediators between China and Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2009. Str.93. ISSN: 1653-4212
- [45] LARUELLE, M., PEYROUSE, S. *Les relations Russie-Asie centrale : du «Grand jeu» russo-américain à la montée d'influence chinoise*. Géopolitique, 2007.
- [46] LAWSON, F.H. *Political Economy, Geopolitics and Expanding US Military Presence in the Persian Gulf and Central Asia*. In Critique: Critical Middle Eastern Studies, Vol.13, 2004. Str. 14. ISSN: 1943-6149

- [47] LIBERT, B. OROLBAEV, K. STEKLOV, Z. *Water and Energy Crisis in Central Asia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. 2008. Str. 3. ISSN: 1653-4212
- [48] MAKAI, Z. *European influence on former soviet Central-Asia – values, interests and chances*. Department of Political Geography and Regional Development, 2012. Str. 251.
- [49] MAKARYCHEV, A. *Hard Questions About Soft Power: A Normative Outlook at Russia's Foreign Policy*. DGAP analyse kompakt, 2011. Str.3-4. ISSN: 2191-4869
- [50] MELVIN, N. *The EU Needs a New Values-Based Realism for its Central Asia Strategy*. EUCAM Policy Brief, 2012. Str. 2.
- [51] MULLOJANOV, P. *Influence of the world centers power of Central Asia and Tajikistan: Dynamics and Outlook*. Central Asia and the Caucasus, Num. 3, 2006. Str. 56-56.
- [52] NICHOL, J. *Central Asia: Regional Developments and Implications for U.S. Interests*. Congressional Research Service, 2013. Str.39.
- [53] OLIPHANT, C. *Russia's role and interests in Central Asia*. Saferworld, 2013. Str.6.
- [54] OVERLAND, I. *Natural Gas and Russia-Turkmenistan Relations*. Russian analytical digest, 2009. Str.9.
- [55] PARADA, J.J. *Original Institutional Economics: A Theory for the 21st Century?* Oeconomicus. Volume V, Fall, 2001. Str. 56. ISSN: 1546-2803
- [56] POMFRET, T. *Central Asia: Landbridge between East Asia and the EU, or stuck in the middle?* American Committee on Asian Economic Studies, 2013. Str. 1.
- [57] POP, I. I. *China's energy strategy in Central Asia: Interactions with Russia, India and Japan*. UNISCI Discussion Papers, 2010. Str. 208-209. ISSN 1696-2206
- [58] POSEN, B., ROSS. A. *Competing visions for U.S Grand Strategy*. International Security, 1996. Str. 17. ISSN: 0162-2889
- [59] RAMAKANT, D. *Challenges of religious extremism in Uzbekistan*. Himalayan research and cultural foundation, 2005. Str. 124-140. ISSN: 09719318
- [60] RASIZADE, A. *The Specter of a New „Great Game” in Central Asia*. In Foreign Service Journal, 2002. Str. 49-50. ISSN: 0146-3543
- [61] RESHETAR, J.S. *The Soviet Union and the Neutralist World*. Annals of the American Academy of Political and Social Science. Nonalignment in Foreign Affairs, 1965. Str. 102-109. ISSN: 1552-3349
- [62] ROY, A. *Strategic reassertion in Russia's central Asia policy*. International affairs, Volume 80, Issue 2, 2004. Str. 277-293. ISSN: 1468-2346
- [63] SHLAPENTOKH, D. *Kyrgyzstan Between China and Russia*. CACI Analyst, 2013. ISSN: 1653-4212
- [64] SHEPOVALENKO, M. *Russian preparations for Reduced Foreign Military Presence in Afghanistan*. Moscow Defense Brief, 2014.

- [65] SINITSINA, I. *Economic Cooperation Between Russia and Central Asian Countries: Trends and Outlook*. Institute of Public Policy and Administration, 2012. Str. 7.
- [66] STONE, R. *A New Great Lake Or Dead Sea?* SCIENCE, 05/2008, Ročník 320. Str. 1002 – 1005. ISSN 0036-8075
- [67] SUVANKULOV, F., GUC, Y. *Who is trading well in Central Asia? A Gravity Analysis of Exports from Regional Powers to the Region*. Euroasian Journal of Business and Economics, 2012. Str.8. ISSN: 1694-5948
- [68] TALANTULY, N.E. KENZEKHANOVA, N.M, ZHUMABEYEVNA, N.M. *Modern Foreign Trade Activities of Kazakhstan Republic*. IDOSI Publications, 2012. Str. 114-115. ISSN: 1818-4952
- [69] WEITZ, R. *Averting a New Great Game in Central Asia*. In The Washington Quarterly, 2006. Str. 159. ISSN: 1530-9177
- [70] YAKOBASHVILI, T. *A Chinese Marshall Plan for Central Asia?* China and Eurasia Forum Quarterly. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Programm, 2013. ISSN: 1653-4212

Internetové a iné zdroje:

- [1] ABZHAPAROVA, L., DAULETBEK, R. *The role of multilateral diplomacy in Central Asia*. Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages. The 2nd Electronic International Interdisciplinary Conference, 2013. Str. 201-205.
- [2] ALLWORTH, E. SINOR, D. *Kyrgyzstan*. Encyclopedia Britannica. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/326091/Kyrgyzstan>
- [3] ALLWORTH, E. HAMBLY, G IMSHENETSKY, A, SINOR, D, SMITH, D. *Tajikistan*. Encyclopedia Britannica. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/581047/Tajikistan>
- [4] ANKOV, V. *Russia to BEF up military presence in Kyrgyzstan- Defense Minister*. RIA Novosti, 2014. [Online]. Dostupné z WWW: <http://rt.com/politics/russia-kant-kyrgyzstan-military-628/>
- [5] *China, Kazakhstan agree to strenghten bilateral ties*. China Daily, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.chinadaily.com.cn/china/2013xivisitcenterasia/2013-09/07/content_16952109_3.htm
- [6] COHEN, A. *Russia's Eurasian Union Could Endenger the Neighborhood and U.S.Interests*. Douglas and Sarah Allison Center for Foreign Policy Studies, 2013. Str. 4. [Online]. Dostupné z WWW: http://thf_media.s3.amazonaws.com/2013/pdf/bg2804.pdf
- [7] *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. February, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D

- [8] COOLEY, A. *In Central Asia, Public Cooperation and Private Rivalry*. The New York Times, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.nytimes.com/2012/06/09/opinion/in-central-asia-public-cooperation-and-private-rivalry.html?_r=0
- [9] DZYUBENKO, O. *Russia firms footprint in Kyrgyzstan with hydro project*. Reuters, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://uk.reuters.com/article/2012/10/27/uk-kyrgyzstan-rushydro-idUKBRE89Q08I20121027>
- [10] EREMENKO, A. *Russia keeps Tajik Base, Risking Taliban Face-Off*. RIA Novosti, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://en.ria.ru/world/20121005/176424262.html>
- [11] *Eurasian Development Bank*. [Online]. Dostupné z WWW: <http://eabr.org/e/about/>
- [12] *European Union, Trade in goods with Kazakhstan*. European Commission, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113406.pdf
- [13] GHIASY, R. *Central Asian Fortune in Chinese Hands?* The Diplomat, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://thediplomat.com/2013/12/central-asian-fortune-in-chinese-hands/>
- [14] HERITAGE, T. *Ukraine holds key to Putin's dream to new union*. REUTERS, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.reuters.com/article/2013/11/29/us-ukraine-eu-putin-idUSBRE9AS0F320131129>
- [15] HUTCHINSON, M. *China's rise to hegemony*. Asia Times, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/GECON-01-250613.html
- [16] IMAS, E. *The New Silk Road to Nowhere*. The Diplomat, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://thediplomat.com/2013/12/the-new-silk-road-to-nowhere/>
- [17] JIAO, W. *Deal signed to expand Sino-Kazakh oil pipeline*. China Daily, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.chinadaily.com.cn/china/2013-04/07/content_16379084.htm
- [18] KABIDEN, M. *Kazakhstan, Russia to Enhance Military Cooperation*. Eurasia & World, 2014. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.astanatimes.com/2014/02/kazakhstan-russia-enhance-military-cooperation/>
- [19] *Kazakhstan Unveils New Counter-Terrorism and Anti-Extremism Strategy*, Jamestown Foundation, 2013, Eurasia Daily Monitor, Volume: 10. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.refworld.org/docid/525670f74.html>
- [20] *Kazakhstan, Uzbekistan finish demarcating common border – official*. BBC Monitoring Central Asia, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/1467070849?accountid=17203>
- [21] LUKIN, A. *Russia and China: Strategic Partnership and win-win cooperation*. China.org.cn., 2013. [Online]. Dostupné z WWW: http://www.china.org.cn/china/Chinese_dream_dialogue/2013-12/06/content_30820011.htm
- [22] MADUMAROV, ADAHAM. *Kyrgyz speaker suggests saving electricity to avoid conflicts with neighbours*. BBC Monitoring Central Asia, 2008. [Online]. Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/450836635?accountid=17203>

- [23] MAURER, U. *Un monde sans eau?* Un film documentaire. ASC Distribution. 2008. [Dokumentárny film]
- [24] MOSS, T. *Soft Power? China Has Plenty*. The Diplomat, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://thediplomat.com/2013/06/soft-power-china-has-plenty/1/>
- [25] MUKHTAROV, D. *State Department: USA to maintain presence in Afganistan and Central Asia after 2014*. TREND, Astana, 2013. [On-line]. Dostupné z WWW: <http://en.trend.az/regions/world/usa/2142664.html>
- [26] NURMUKHAMBETOVA, Z. *Border incidents in Central Asian enclaves*. Humanitarian Bulletin, South Caucasus and Central Asia, 2013. Str. 1-2. [Online]. Dostupné z WWW: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/HB_ROCCA_20130709%20EN.pdf
- [27] NYE, J. *China's Soft Power Deficit*. The Wall Street Journal, 2012. [Online]. Dostupné z WWW: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304451104577389923098678842>
- [28] PONNUDURAI, P. *Amid Xinjiang's Troubles, China Banks on Central Asian Neighbors*. Radio Free Asia, 2013. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.rfa.org/english/commentaries/east-asia-beat/xinjiang-09212013201817.html>
- [29] RAMADE, F. *Asie centrale - Vol 3 : Le Ferghana*. Au dessous des cartes. 2006. [Zvuková nahrávka]
- [30] SHAMBAUGH, D. *China Flexes Its Soft Power*. New York Times, 2010. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.nytimes.com/2010/06/08/opinion/08iht-edshambaugh.html>
- [31] *Turkmenistan wages campaign against religious extremism*. BBC Worldwide Limited, 2010. [Online]. Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/747785836?accountid=17203>
- [32] VAN HORN, R. *Central Asia: Russian Language Experiencing Rapid Decline*. EURASIANET, 2011. [Online]. Dostupné z WWW: <http://www.eurasianet.org/node/64711>